

הפנין השביעית

ניליון מס' 4 יולי-אוגוסט 1996

שוק חופשי

ממצאי המחקר של המכון הישראלי לדמוקרטיה על תפקוד העיתונות הכתובה במערב כת הבחירות, המתפרסמים בגיליון זה, אינם מפתיעים: מסקנת החוקרים היא שהעיתונות סיקרה את שתי המפלגות הגדולות, ובעיקר את מועמדיהן לראשות הממשלה, בהגינות מתקבלת על הדעת. ועוד מצא המחקר ששלושת העיתונים הגדולים מיישמים בפועל את כללי המשחק של השוק החופשי: הם העניקו למערכת הבחירות את הטיפול העיתונאי שבו בחרו, עיתון עיתון וטעמו, מבלי שהתוצאה הסופית של הסיקור הפלטה לרעה מי מהמתחרים. גישתם של העיתונים היתה הגיונית, לא נגועה בהטיות ודוגיות, ונגזרת ממכלול השיקולים המנחים אותם מדי יום בהכרעותיהם המקצועיות.

המסקנה הזו, טריוויאלית ככל שתהא, ראויה לשימת לב, על רקע הניסיונות לבחון את הגינותה של העיתונות בכלים כמותיים ולהחיל עליה מבחנים זרים לאופיה. לפני הבחירות טענה האופוזיציה לקיפוחה בכלי התקשורת, בעיקר האלקטרוניים, ולראיה הביאה נתונים מספריים שהצביעו על העדפה כמותית של נציגי הממשלה ברדיו ובטלוויזיה. אחרי הבחירות התפשטה אמונה מוסכמת שאכן, "התקשורת שמאלנית ברובה", והלך רוח זה אישש כביכול את טענות הימין.

גורמים כמו אגודת "זכות הציבור לדעת" מזנבים בתקשורת, הציבורית והפרטית, ומו"כ יחיים אותה על הטיות שהם מוצאים בה. התרופה שהם מציעים היא אימוץ של כללים מכאניים: הקפדה על איזון כמותי בין הופעות הימין והשמאל בתקשורת. גורמים בעלי אוריינטציה חקיקתית בכנסת ומחוצה לה - למשל, נשיא בית המשפט העליון, אהרון ברק, בהרהוריו הפומביים על החלת פיקוח שיפוטי על העיתונות הפרטית או הוועדה הציבורית לחוקי העיתונות, היושבת עתה על המדוכה - מגלים נטייה לפתור את תחלואיו של המקצוע בכלים משפטיים.

לא מיותר לחזור על אמת חבוטה: תנו לשוק העיתונאי לנהל את חייו ללא התערבות ויות שאינן ממין העניין. העיתונות הישראלית אינה עשויה מקשה אחת; היא מגרש שמתרוצצים בו כמה שחקנים. התחרות ביניהם הם מבטיחה ביקורת הדדית, תיקון עיוותים ושמירה על חופש הביטוי ועל ניהול השיח הציבורי החיוני. יש כלי תקשורת צהובים ואליטיסטיים, יש עיתונאים הגונים ונבילים, יש עיתונים שמקיימים את שליחותם החברתית ויש כאלה שתפקודם מושפע באופן מוגזם משיקולים מסחריים. הצרכן בוחר את המוצר העיתונאי שבו חשקה נפשו, והבדלי הגישה והסגנון שבין כלי התקשורת הם הערובה הנכונה לקיום האיוון הרצוי בתוכם.

4	לא מגייסת. לא מגויסת: תפקוד העיתונות הכתובה בבחירות - אשר אריאן
6	חסמונת רייכמן: הוועדה לבדיקת חוקי העיתונות - נחום ברנע
8	הקרב על השאלה הראשונה: התקשורת ולשכח ראש הממשלה - יגאל מוסקו
12	סיפור שחוק: איומים על רשות השידור - כרמית גיא
14	התחחונים של העליונים: גבולות צנעת הפרט של אישי ציבור - ב. מיכאל
16	רמטכ"ל החחונה ומהומת אלוהים: חילונים על חרדים - עמוס גורן
18	חברת הזבל וזוללי הסמים: חרדים על חילונים - דב אלבוים
22	מי ירחם על ירוחם: המרכז על הפריפריה - אלי אברהם
25	איפה טעינו - יוסף לפיד
26	עין בינלאומית: יחס התקשורת האמריקנית למועמדים לנושאות - רפי מן
28	ביקורת קודש הקודשים: פרענוי המשפט - אביאל לינדר
32	חובת ההוכחה: הסכנה שבהרהורי השופט ברק על העיתונות - מרדכי קרמיצר
34	שידורי היצף: הטלוויזיה הגלובאלית - ארנון צוקרמן
36	משל על כיכר העיר: סכנות ההפרטה של השידור הציבורי - ירון אזרחי
37	לשון הרע - האלד גנאים
38	מסיבת עיתונאים: מדור תגובות
39	אירועי תקשורת

איור השער: מירה פרידמן

"העין השביעית"

בהוצאת המכון הישראלי לדמוקרטיה

ת.ד. 4702 ירושלים 91040

טלפון: 02-618244 שולוחה 206 פקס: 02-635319

עורך: עוזי בנימין

מערכת: נחום ברנע, כרמית גיא, רפי מן

יועץ: פרופ' ירון אזרחי, פרופ' מרדכי קרמיצר

עריכה גרפית: שמי-בושרי עיצוב גרפי

עריכה לשונית: גליה עברון, חמוטל צמיר

מזכירת המערכת: אפרת ראובני-גולסקי

דפוס: דפוס העיר העתיקה

המכון הישראלי לדמוקרטיה
THE ISRAEL DEMOCRACY INSTITUTE
An Israel-Diaspora Enterprise

לא מגייסת, לא מגויסת

אשר אריאן

העיתונות הכתובה סיקרה את מערכת הבחירות האחרונה בצורה הוגנת - קובע מחקר של המכון הישראלי לדמוקרטיה; אין זאת אומרת שהיא מילאה את תפקידה החברתי

במהלך מערכת הבחירות ואף לאחריה נשמעו שוב ושוב האשמות בוטות בדבר חד-צדדיותה של התקשורת. מנשרים, מאמרים בעיתונות, מכתבים למערכת והתבטאויות בכלי התקשורת האלקטרוניים חזרו על טענות דוגמת "סכנה: התקשורת מגויסת", "פגיעה בדמוקרטיה", "חוסר הגינות במשחק הפוליטי" ועוד כהנה וכהנה. מן ההערות האלה ניתן היה להתרשם כאילו יש לעיתונות הישראלית סדר-יום פוליטי מובהק וכי כל מטרתה ועניינה הם לקדם את השמאל.

ראוי לבחון כל אחת משתי טענות אלה, המגלות פנים שונות של הדמוקרטיה הישראלית. מהד גיסא, חשוב שהעיתונות תהיה מעורה במאבק הפוליטי, כמאירה ומתעדת תהליך מרכזי בחיי הציבור. מאידך גיסא, אם יש ממש בטענה שבאופן שיטתי העיתונות היתה חד-צדדית, פירוש הדבר כי הדמוקרטיה הישראלית איבדה נדבך חשוב במשחק הפוליטי החופשי והפתוח.

כדי לענות על טענות אלה ערכנו, במהלך החודשים שקדמו ליום הבחירות, בדיקה שיטתית של שלושת העיתונים הנפוצים בישראל - "ידיעות אחרונות", "מעריב" ו"הארץ". הבדיקה התייחסה לבוחר המצוי, חסר הפנים, שנחשף לגירויים הפוליטיים הרבים שבעיתונים במשך לא יותר מדקות ספורות ביום, ולא אל החוקר, ההוגה או הפעיל הפוליטי המסור והמשוכנע. לפיכך הסתפקנו בסקירת שלושת העמודים הראשונים של העיתונים בלבד. הסקירה הובילה לכמה ממצאים - חלקם מפתיעים יותר וחלקם מפתיעים פחות - המובילים למסקנות שונות מאלה שציפינו להן ואף מעלים שאלות נוספות.

בחודשים אפריל-מאי 1996 ניתן לבחירות כיסוי רב בשלושת העמודים הראשונים של

שלושת העיתונים. מתוך 1,904 כתבות בכל הנושאים, 38% עסקו בבחירות. מהמספר כשלעצמו קשה להתרשם או להסיק אם הסיקרה היתה עשירה או דלה. לשם כך נחוצה בדיקה נוספת (שלא כאן המקום לפרטה), שתשווה עם מערכות בחירות אחרות. מחצית מן הפרסומים ב"ידיעות אחרונות" עסקו בבחירות, לעומת 43% ב"מעריב" ו-26% בלבד בעיתון "הארץ". מן הראוי להזכיר בהקשר זה את ההבדלים בין הפורמט של העיתונים השונים: בשלושת העמודים הראשונים של "מעריב" הופיעו באותה תקופה בסך הכל 508 ידיעות, ב"ידיעות אחרונות" 618 כתבות, ואילו ב"הארץ" הופיעו 778 כתבות.

העמודים הראשונים של שלושת העיתונים, אפריל-מאי 1996

סוג כתבות	% כתבות בחירות
"ידיעות אחרונות"	43%
"מעריב"	26%
"הארץ"	38%

קל יותר להתרשם מהממצא השני: למרות הכיסוי הרב, מתברר ששני העיתונים הנפוצים ביותר, "ידיעות אחרונות" ו"מעריב", שאותם קוראים יחדיו כ-80% מן הציבור, העדיפו להקדיש את מרבית הכתבות בנושא הבחירות להיבטים לא פוליטיים, לכתבות צבע נטולות תוכן פוליטי. למרות הכיסוי הרב, אם כן, המידע שהוגש היה שולי להחלטות הבוחר. שני העיתונים כתבו יותר על קמיעות, על ביקורים של המועמדים אצל רבנים ועל ההיערכות לקראת הבחירות, למשל, מאשר על הליכוד או על העבודה, על נתניהו או על פרס. אפשר שמה שעניין את עורכי העיתונים היה בעיקר למכור יותר עותקים, ולא להתמסר לאידיאה פוליטית כזו או אחרת. דווקא בעיתון הנפוץ ביותר, "ידיעות אחרונות", הוזכרו הליכוד והעבודה רק בכשליש מסך כל המאמרים שעניינם היה הבחירות, ב"מעריב" 50% וב"הארץ" כ-75%.

ניסינו להתחקות אחר התוכן האידיאלי-פוליטי של העיתונות על-ידי ספירת מאמרים שפירטו תכניות, מטרות ואמצעים של המפלגות (ולא של העבודה והליכוד בלבד) - בהיותם עניינים שבלב המערכת הפוליטית. בסך

הכל, 13% מכלל המאמרים על הבחירות עסקו בנושאים אלה, ובעיתון "הארץ" נמצאו פי שניים יותר מאמרים כאלה בקירוב (19%) מאשר ב"ידיעות אחרונות" וב"מעריב" (11%). לעומת זאת, 40% מכלל המאמרים בנושאי הבחירות התייחסו להיבטים השונים של תכניות השיווק של המפלגות, לקמיעות וליח"צנים, למשל - כלומר, לסוגיית השיווק הפוליטי מנקודת ראותם של המתמודדים ולא לבחירה בין המועמדים והמפלגות מנקודת ראותם של הבוחרים. בכך עסקו רבע מהמאמרים ב"הארץ", לעומת 45% ב"ידיעות אחרונות" וב"מעריב".

כשם שהבוחרים פיצלו הצבעתם בבחירות 1996, כך גם העיתונות פיצלה את הכיסוי שנתנה לבחירות לראש הממשלה ולבחירות לכנסת. בחודשים אלה איזכרו העיתונים את נתניהו במידה דומה או פחותה לזו שבה איזכרו את הליכוד (ראו תרשים 1). לעומת זאת, נמצא מצב הפוך ביחסי האיזכור של פרס ושל העבודה. גם ב"ידיעות אחרונות" וגם ב"מעריב" אוזכר פרס הרבה יותר מאשר מפלגת העבודה, כפי שמראה תרשים 2. כפי שנראה בהמשך, יש בסיס לחשוב כי ההטיה הזו - קרי, העובדה שבמשך כל התקופה נמצאה העדפה בולטת באיזכור שמעון פרס לעומת בנימין נתניהו בשלושת העיתונים (השוו תרשימים 1 ו-2) - מקורה בעניין הטבעי שיש לפעולותיו של ראש ממשלה מול אלה של ראש אופוזיציה לפני הבחירות.

בשבוע שלפני יום הבחירות השתנתה התמונה שהסתמנה בחודשים אפריל ומאי. שיעור הסיקור של הבחירות הגיע לכדי 55% מסך כל הפרסומים בשלושת העמודים הראשונים של שלושת העיתונים. הדירוג בין העיתונים מבחינת מידת הסיקור נשאר כשהיה: "ידיעות אחרונות" הקדיש הכי הרבה ממאמריו לבחינת רות (67%), אחריו "מעריב" (55%) ולבסוף "הארץ" (47%). גם הממצאים על איזכורן של שתי המפלגות הגדולות נשמרו באותו יחס: ב"ידיעות אחרונות" הוזכרו אותן בכ-25% מהמאמרים, ב"מעריב" בכ-37% מהם, וב"הארץ" בכ-75%.

ממצא אחד שהשתנה מן הקצה אל הקצה קשור לאיזכורם של שני המועמדים לראשות הממשלה. בולטת העובדה שהפעל לטובת פרס באיזכור נסגר בחודש האחרון שלפני יום הבחירות. תרשים 3 מביא את הממצאים של איזכור שני המועמדים ב"ידיעות אחרונות". העקומות בעיתונים האחרים דומות בצורתן. תרשים 3 תורם למסקנה שהעיתונות שיקפה

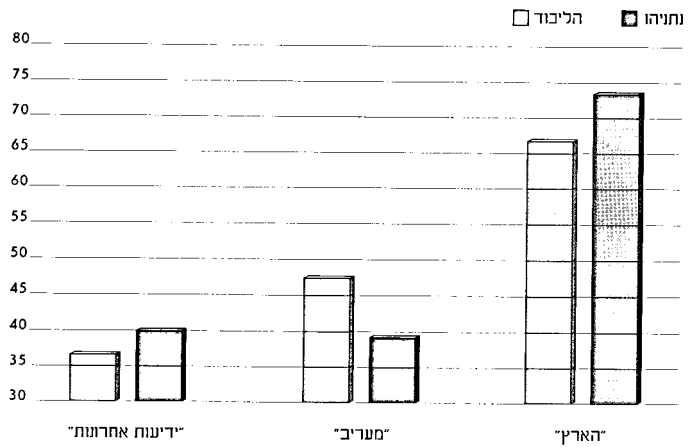
את התפיסה הכללית שהבחירות האלה הן בחירות אישיות ושהבחירות לכנסת נדחקו לפינה. יתר על כן, התרשים מאשש את ההנחה כי ההעדרה באיזכור ראש הממשלה נובעת באופן טבעי מתפקידו. לראיה: לקראת הבחירות, היתרון באיזכור ראש הממשלה נעלם כמעט לחלוטין. הפער באיזכור ראש הממשלה גדל בשבועיים האחרונים של אפריל (תקופת מבצע "ענבי זעם" בלבנון) והצטמק מאוד לקראת יום הבחירות. ייתכן גם הסבר חלופי: העיתונות העריכה, בתקופה האחרונה שלפני הבחירות, שסיכוייו של מנהיג האופוזיציה לנצח גדלו, ולכן הרבתה לעסוק בו. הסיקור המתרחב לקראת סוף המרוץ - זמן קריטי במערכת הבחירות - גם שיקף וגם תיגבר, אם כן, את המומנטום שצבר נתניהו לקראת סוף ההתמודדות.

אפילו מספירת מלאי פשוטה מן הסוג הזה, התשובה לשאלה אם העיתונות היתה הוגנת כלפי הצדדים נותרה מורכבת. ככל שהתקרב יום הבחירות השתנו שיעורי הסיקורים של שני המתמודדים. כחודש לפני הבחירות, בתקופת מבצע "ענבי זעם", חל פיתוח בסיס קור של מערכת הבחירות ושל המועמדים. העובדה שמבצע "ענבי זעם" התרחש בסמוך לבחירות, ושראש הממשלה היה גם מועמד בבחירות, הובילה לסיקור גדול יותר שלו, לעומת הסיקור של מועמד האופוזיציה. אם הטוענים לעיתונות הוגנת מצפים לכיסוי שווה בכל ימות השנה ובכל מצב, הם יצאו מאוכזבים מהכיסוי של בחירות 1996. אבל אם קנה המידה לעיתונות מקצועית הוא שיקוף של תחומי ההתעניינות השוטפים על כל היבטיהם - אזי התמונה המצטיירת מניתוח הממצאים במקרה שלפנינו מלמדת על עיתונות שלא חרגה מהציפיות להגיונות.

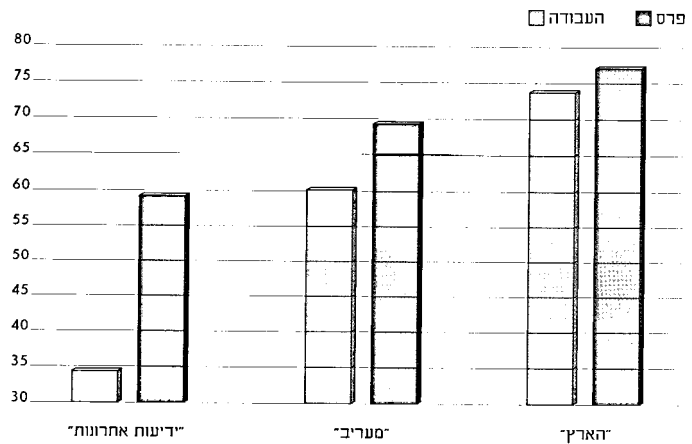
בחירות מספקות צוהר לתהליכים מרכזיים בחברה. לעיתונות נועד תפקיד חשוב בשיח פוליטי מעמיק ונוקב על הנושאים העומדים בלבה של מערכת הבחירות. בדיקה שיטתית של העיתונות בבחירות 1996 מראה כי זו סיקרה את המערכה רק ברובד השטחי ביותר, אבל נמנעה מלהשתתף בבחירות כגורם ששיקף את סוגיות היסוד או שחידד את הוויכוח סביבן. הגה כי כן, בתרבות הפוליטית הישראלית המתהווה, העיתונות איננה מהווה גורם מגייס או מגויס. מגרעותיה הכולטות ביותר הן דווקא הנטייה להרדים את הוויכוח הציבורי במקום לשקף אותו נאמנה ולשמש כלי לעיצובו. לנטייה זו עלול להיות מחיר כבד בחברה המעוניינת להמשיך ולקיים משטר דמוקרטי.

אשר אריאן הוא פרופסור למדע המדינה באוניברסיטת חיפה ועמית מחקר בכיר במכון הישראלי לדמוקרטיה

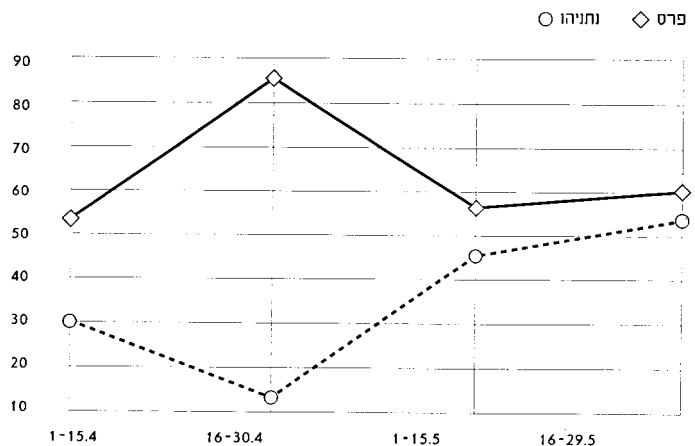
תרשים מס' 1
איזכור מפלגת הליכוד ונתניהו בשלושת העיתונים. אפריל-מאי 1996

תרשים מס' 2
איזכור מפלגת העבודה ופרס בשלושת העיתונים. אפריל-מאי 1996

תרשים מס' 3
איזכור פרס ונתניהו ב"דיעות אחרונות" לאורך זמן

הסכם הקואליציוני בין הליכוד לבין "ישראל בעלייה", מפלגתו של שרנסקי, נכללת
התחייבות שמעטים שמו אליה לב. הליכוד התחייב, בשם הממשלה, לתקן את חוק
לשון הרע כך שכל איזכור של ארץ מוצאו של אדם שנאשם בפלילים ייחשב לעבירה.
במלים אחרות, אם בוריס ייצג את ישראל באולימפיאדה, מותר ואף רצוי יהיה לדווח שבא מרו-
סיה, אבל אם אותו בוריס ירביץ לאשתו נטאשה, מי שיעזו להזכיר את ארץ מוצאו ייענש.
במערכת הפוליטית חלוקות הדעות על טיבה של ההתחייבות הזאת. יש גורסים שהיא מטופשת,
שהרי בוריס הוא בוריס ויאשה הוא יאשה. מה שייאסר על התקשורת לדווח, ינחשו הישראלים
לבד. נכון שנוצר דימוי מופרך, מעליב, לעלייה מרוסיה. הוא לא ייעלם בכפייה, בחוק. אפילו

ב

איורים: רקפת כונן

נחום ברנע

תסמונת רייכמן

ברוסיה הפסיקו להאמין שהשיטות האלה עובדות. לעומת זאת, יש גורסים שההתחייבות היתה
הכרח בל-יגונה. במפלגת העולים יש חבורה פנאטית, בעלת נטייה מובהקת לפתרונות
בולשביקיים. הדרישה שלה נוסחה כאוליטימטום: או שיתוקן חוק לשון הרע, או שמפלגת העולים
תישאר בחוץ. לעו"ד יעקב נאמן, שניהל את המו"מ מטעם נתניהו, לא היתה ברירה. הוא נכנע.
שאלת שינוי חוק לשון הרע פתוחה עכשיו. אולי תישכח. אולי תועבר לאיזו ועדה לקבורת
חוקים. ואולי תוליד מהלך רחב יותר, שמגמתו לשנות את חוק לשון הרע כך שיענה לשאיפה-
תיהם של כמה וכמה גורמים פוליטיים. הקואליציה הנוכחית עמוסה באנשים ובמפלגות שיש
להם חשבון מר עם התקשורת. ש"ס, למשל; החרדים; חסידי המתנחלים וספינת הדגל שלהם,
ערוץ 7; שרים בליכוד כמו לימור לבנת וצחי הנגבי, שלמחרת הבחירות הביעו שאיפה עזה
לטפל בתקשורת.

בקרב יינתן להם מכשיר נוח לעשות זאת. כמו הרבה מתנות, גם זאת נפלה לידיהם מהמ-
משלה הקודמת. שר המשפטים דוד ליבאי ושר הפנים חיים רמון מינו ועדה ציבורית לבדיקת
הצד החוקי בפעילותה של העיתונות. ההרכב מכובד: בראש הוועדה הועמד שר המשפטים
לשעבר חיים צדוק, שהוא גם יושב ראש מועצת העיתונות. בין חבריה הפרופסורים אסא כשר,
עמוס שפירא, רות גביון וזאב סגל; אמנון אברמוביץ ומשה נגבי, שהם גם עיתונאים בכירים
וגם משפטים.

הוועדה לא נשארה אדישה לחילופי השלטון בישראל. לאחר הקמת הממשלה פנה היושב-ראש
בכתב לשרים נאמן וסויסה, והפנה את תשומת לבם לעבודתה. נאמן הגיב באדיבות. אין לו
התנגדות שהוועדה תמשיך בעבודתה. סויסה לא הגיב כלל. צדוק לא נעלב: את מכתבו הוא
ניסח במכוון בדרך שלא חייבה תגובה.

נכון לכתבת שורות אלה, הוועדה עומדת לסיים את שמיעת העדים. אחר-כך תשב לכתוב
את המלצותיה. ואז יגיע תורם של הפוליטיקאים, קודם שרי הממשלה, מחליפו של נאמן
במשפטים וסויסה בפנים, ואחר-כך, אולי, תורה של ועדת החוקה, ברשות שאול יהלום. כולם
ישנסו מותניהם וינסו לספק לנו, לפי דרכם, עיתונות חופשית, ביקורתית ומתוקנת.

התקשורת הישראלית נעה בשני מעגלים, שניהם עתירי בעיות. מעגל אחד מקצועי ועסקי, מעגל שני פוליטי.

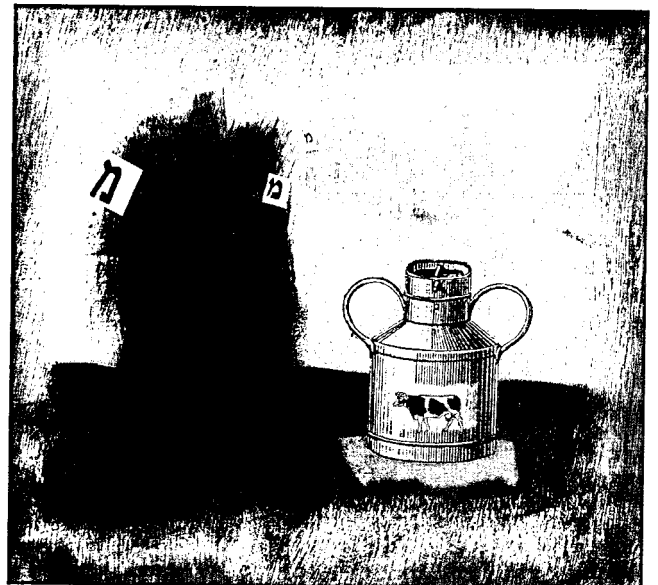
במעגל המקצועי והעסקי קרו בשנים האחרונות כמה תופעות מטרידות. לכל הדעות, החמו"רה בהן היא פרשת האזנות הסתר. עם הגשת כתבי אישום נגד מו"ל של עיתון אחד ועורך של עיתון שני, צצה שאלת המשך פעילותם בעיתונות. היא נפתרה בדרך עקומה, שלא הוסיפה כבוד לאיש. ועדיין תלויה ועומדת השאלה, מה יקרה אם יורשע מו"ל של עיתון בפשע. העם יש דרך להפריד בינו לבין עיתונו?

כניסתו של רוברט מאקסוול לעיתונות הישראלית עוררה חששות ממעורבותם של גורמים זרים, ביניהם גורמים מפוקפקים מסוגו של מאקסוול, בתקשורת הישראלית. הקמת הערוץ השני עוררה את שאלת הבעלות הצולבת. הפרישה של חלק מהעיתונאים מוועדת העורכים עוררה ספקות באשר לנכונותם של בעלי עיתונים לקבל מרות מבחוץ. לאלה הצטרפו סוגיות מקצועיות ישנות: למשל, השאלה אם לחייב את השלטון למסור לעיתונאים אינפורמציה; מי יתן ומי ישלול רשיון מעיתון ולמה; האם עיתונאי, כמו רופא וכמו עורך דין, צריך לקבל רשיון.

שאלות מכובדות כולן, הצרה היא שהתקשורת שונה מענפי תעשייה אחרים. בתקשורת הכל פוליטי. הכל רגשי. הכל טעון. מי שמפקד בידי הפוליטיקאים - השרים וחברי-הכנסת - את פתרון הבעיות האלה, הוא או תמים מאוד או חסר אחריות.

התקדים הרלוונטי הוא פרשת "חוקה לישראל", תנועתו של פרופ' אוריאל רייכמן. רייכמן קיווה לעשות ענבים, ויעש באושים. הפוליטיקאים זרקו את רוח הצעותיו ואת קליפתן אימצו. זה גם מה שעלול לקרות להמלצות של ועדת צדוק.

יחד עם שאר חברי מערכת "העין השביעית" הוזמנתי ערב אחד להופיע בפני הוועדה. פגשנו חבורה של משפטנים רהוטים. לרובם היה משהו מאוד ספציפי, ומאוד מוצדק, נגד התקשורת. למי מבינינו אין. וכולם שפעו כוונות ליברליות טובות.

הנקודה הבולטת היתה שכל המשפטנים - אלה שדיברו - רצו מאוד להטביע את חותמם, להשפיע, לתת פתרונות, לחוקק, בעיקר לחוקק. הם עצמו את עיניהם מלראות שהחקיקה שייכת עכשיו - בדין - לאנשים שדעותיהם אחרות, שאיפותיהם אחרות. מעשה בלקוח שומר מצוות שהודמן למסעדה בניו-יורק. "האם האוכל כאן כשר?", חקר.

"מה זאת אומרת", נעלב הטבח. "הרמב"ם תלוי אצלי במטבח".

"הייתי מרגיש יותר בטוח אם הרמב"ם היה מבשל כאן, ואתה היית תלוי במטבח", סיכם

היהודי. ■

הקרב על השאלה הראשונה

מנקודת המבט של אנשי לשכת ראש הממשלה, התחרות

בין כלי התקשורת הישראליים מזכירה הווי של גן ילדים

איזה מין לחצים היו? איימו עליכם שאם פרס לא יעניק ראיון, העיתון יתנקם בכתבה אחרת? אני לא זוכרת איומים, אבל אני זוכרת צרחות לא מעטות. אגב, היחידים שנוהגים בחוצפה יותר גדולה מהישראלים הם אנשי הסי.אן.אן. הם מגישים כמעט מדי יום בקשה לראיון את ראש הממשלה. אם הייתי דוחה אותם, הייתי מתחילה לקבל טלפונים מהשגרירות האמריקנית פה ומהשגרירות שלנו בווישינגטון.

מסיבות העיתונאים החגיגיות שהפיקה לשכת ראש הממשלה בסיטונות בתקופת רבין ופרס, הפכו לזירת הקרב החביבה על כתיבי התקשורת האלקטרונית. אם המסיבה הועברה בשידור חי, כל כתב רצה להיות זה שישאל את השאלה הראשונה. ביל קלינטון, וורן כריסטופר והמלך הוסיין עמדו נבוכים ותמימים מול עדת הכתבים הישראלים שנפנפו בידיהם וצעקו יחד שאלות חכמות מאוד שלא ניתן היה להבין אף מלה מהן. עליזה גורן: "אף אחד מהרדיו ומהטלוויזיה לא היה מוכן לוותר מי ישאל ראשון, למרות שכל ההבדל הוא חצי דקה. אז עשינו תור כמו בגן ילדים, והייתי צריכה לזכור מי שאל ראשון בפעם הקודמת. למרות הכל הם היו רבים ביניהם תוך כדי מסיבת העיתונאים."

בלעדיות מראש הממשלה. אחרים יחשבו ודאי, כמו שי בוק, שעצם העובדה שהסיפור פורסם ב"ידיעות אחרונות" היא "הוכחה לכך שהתחרות מדרדרת את העיתונים לפעמים. העיתון יודע שהסיפור לא טוב ובכל זאת מפרסם אותו, רק בגלל שהמתחרה עושה כך". דברים שרואים משם לא רואים מכאן, ומלשכת ראש הממשלה התחרות בין כלי התקשורת נראית אחרת. בעיני עליזה גורן, למשל, יועצת התקשורת של יצחק רבין ושל שמעון פרס, התחרות התבטאה בעיקר בנדנדוּת דים ובלחצים על כל צעד ושעל. גורן: "תחרות אמורה להיות בונה, אבל זה הגיע למצב שבין שני עיתוני הערב היתה תחרות שמעמי" דה דוברים או פוליטיקאים במצבים לא נעימים. אם, למשל, אחד הכתבים היה מסתור בבבלשכה, המתחרים היו יודעים על כך תוך זמן מאוד קצר. הייתי מקבלת מיד טלפונים, 'מה הוא עשה שם, מה נתת לו, מה אני הפסדתי'. בנוגע לראיונות של ראש הממשלה, אני לא תמיד סברתי שצריך לתת ראיונות לשני העיתונים יחד, אלא שרצוי לסירוגין, פעם לזה ופעם לאחר. זה תמיד היה או בלתי-אפשרי או כרוך בשיחות הבהרה רבות, כדי שאף צד לא ירגיש מקופח. אחרי שהלחצים של הכתב והעורך לא הועילו, קרה שהבעלים של העיתון התקשר אלי, וכשגם זה לא עזר, הוא פנה ישירות אל ראש הממשלה."

יגאל מוסקו

בסוף השבוע שבו פוצץ "מעריב" את פרשת המטפלת טניה שאו, גילה העיתון מטפלת נוספת, היידי בן-יאיר, שאישרה חלק מהטענות של שאו על המתרחש בבית משפחת נתניהו. בשעה מאוחרת באותו לילה הגיע סיפור "המטפלת 2" גם ל"ידיעות אחרונות". דוברו של ראש הממשלה, שי בוק, ניסה לצמצם את הנזק. בוק: "הצלחתי לשכנע גורמים ב"ידיעות אחרונות" שהסיפור לא ראוי להבלטה רבה. הסברתי שמדובר במישהי שהיתה בבית נתניי"הו המישהי ימים לפני שנתיים, לניסיון בלבד, לא התקבלה לעבודה ולכן אין ערך רב לדבריה. ואז אמר לי שם גורם בכיר: 'אני מסכים איתך שזה לא סיפור ראוי כל-כך, אבל מה אני אעשה, "מעריב" יוצא כל יום עם מטפלת אחרת, אז אני לא אפרסם?' בחלק מגיליונות יום המחרת של "ידיעות אחרונות" לא הופיע סיפור "המטפלת 2" כלל, בגלל השעה המאוחרת, ובשאר הגיליונות הוצנע הסיפור בעמוד פנימי, בניגוד בולט ל"מעריב", שהציג אותו בעמוד הראשון. מי שירצה יראה בספיה זה של הפרשה עוד הוכחה לכך ש"ידיעות אחרונות" העמיד עצמו לשירותו של נתניהו, כדי לזכות בעדיפות על פני מתחרהו במה שקשור לקבלת ראיונות וידיעות

לא רק כתבים השתתפו בקרב על השאלה הראשונה. בעת ביקורים חשוכים במיוחד נכנסו למערכה גם עורכים ומנהלים. לפני מסיבת עיתונאים שנערכה עם פרס ועם המלך חוסיין במשרד הביטחון בתל-אביב התחולל קרב איתנים בין הערוץ הראשון לשני. הטיעון הקבוע של אנשי ערוץ 1 הוא "אנחנו הערוץ הממלכתי", בעוד שאנשי ערוץ 2 מבקשים את זכות השאלה הראשונה בשם היותם "בעלי הרייטינג". במסיבת העיתונאים עם חוסיין זכה דן סממה בבכורה, כנראה משום שמנהל ערוץ 1, יאיר שטרן, הצליח להפחיד בהצקות טלפוניות את אנשי לשכת ראש הממשלה יותר משלום קיטל מחדשות ערוץ 2. כמוכן שבמשך כל מסיבות העיתונאים הבאות דרש ערוץ 2 לעצמו את זכות השאלה הראשונה, בגלל ה"עוול" שנגרם לו מול חוסיין.

אנשי לשכת ראש הממשלה לשעבר הכתירו פה אחד את שלמה רו, הכתב המדיני של קול ישראל, בתואר המתפרץ מספר אחת. רו: "נוצרה מציאות סובייקטיבית שמקנה איוושהי חשיבות למי ששואל ראשון. אני נקלעתי לתוך

בליל הבחירות ניתק מפיק של ערוץ 2 את הרמקולים במטה של מפלגת העבודה, כדי שלא יישמעו תוצאות המדגם של ערוץ 1

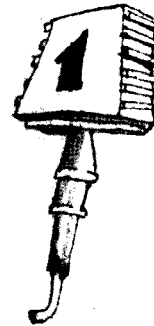
והמצרים לא אפשרו להכניס אנשי תקשורת למתחם המגורים של הנשיא. עליוה גורן: "סיכמתי עם כתבי שני הערוצים שאנסה להכניס צלם אחד, ושהחומר שהוא יצלם יהיה עבור שניהם. האמריקנים שאלו מי זה, אמרתי זה הצלם שלי, ונתנו לנו להיכנס. הוא הצליח לתפוס צילום נהדר של פרס וקלינטון משוח-חים באינטימיות בחצר".

הצלם היה של ערוץ 1, ששידר מיד את החומר. המפיקה של ערוץ 1 במקום, דליה מונטיליו, עיכבה את העברת ההעתק לערוץ 2, וגם ההעתק שנמסר בסופו של דבר לא הכיל את הצילום היותר פיקנטי. מונטיליו: "אני עושה להם תרגילים כאלה לפעמים, אבל בסך הכל אנחנו מסתדרים יפה".

אחת מתוצאות התחרות הקשה בתקשורת היא פיחות מואץ במידת האמיתות של הידיעות המדווחות. התופעה ידועה וקיימת בכל התחומים המסוקרים, אבל פגיעתה רבה יותר

אביב, שם התכנסו פעילי מטה העבודה, הוצבו שני מסכי ענק, אחד לכל ערוץ. כיוון שלא ניתן להקשיב לשני ערוצים בו-זמנית, החליט דובר המפלגה, יורם דורי, שבעשר בערב ישמע הקהל באולם את תוצאות המדגם של מינה צמח בערוץ 1. בחמישה לעשר החליט המפיק של ערוץ 2 באולם שלא יקום ולא יהיה. הוא ניגש לקופסת השליטה, ניתק מה שניתק, ואולם שלם לא הצליח לקלוט את קולות הטלוויזיה. הקהל המתוח מחה בצעקות רמות, אבל המפיק התעקש, ובחצי דקה לעשר עדיין לא נשמע שום ערוץ באולם. לא היה חסר הרבה שמישהו

במה שקשור למהלכי ראש הממשלה, אולי בגלל שרוב הידיעות הקשורות אליו נסמכות על מקורות אנונימיים. עליוה גורן: "כדי להיות ראשון בהעברת הידיעה, לעתים קרובות היו משודרות ידיעות שפשוט אינן נכונות. כשאתה לא מדייק בתחומים מדיניים, אתה יכול לגרום נזק ביחסים עם מדינה אחרת. לפעמים היו משדרים ידיעה שפרס נוסע לאיזו מדינה ערבית, והוא בכלל לא תיכנן לנסוע. כאשר היינו מכחישים, אז בכלל היה להם סיפור טוב, והיו מדווחים שהנסיעה בוטלה בגלל הפרסום המוקדם..."

שמעון שיפר, הכתב המדיני של "ידיעות אחרונות", מאשים את המאשימים: "יועציו ומקורביו של פרס היו מלכי המניפולציה בעיתונות. כמה מהם גרמו להשחתת העיתונות בכל מה שנוגע לחובתם לדבר אמת עם אנשי תקשורת. אין אצלנו מסורת שיש באמ-ריקה, המטילה חובה על איש ציבור לדבר אמת עם עיתונאים. אני טוען שאני לא אדם פרטי, ואם אני שואל, למשל, את אורי סביר

יעשה שפטים בפטריוט מערוץ 2. אחרי ויכוחים קולניים ודחיפות ידיים עם אנשי ערוץ 1 ועם אנשי מפלגת העבודה, הורחק המוזיק מן הכפ-

עליוה גורן: אף אחד מהרדיו ומהטלוויזיה לא היה מוכן לוותר במאבק מי ישאל ראשון, למרות שככל ההבדל הוא חצי דקה של זמן שידור

תורים וקולו של חיים יבין שב ובקע באולם, שניות ספורות לפני עשר.

עבירה קודמת על כללי המשחק ביצעו אנשי ערוץ 1 מאחורי הקלעים של ועידת שארם-א-שייך. לאחר שהתעוררו בעיות עם ראשי מדי-נות ערב באשר לנוסח הצהרת הסיכום, הלך פרס אצל קלינטון למצוא מוצא. האמריקנים

המציאות הזאת ולא חשבתי על זה אף פעם. עכשיו זה כבר הרגל. הסדר ההיסטורי של השואלים היה: קודם הטלוויזיה, אחר-כך קול ישראל, אחר-כך גלי צה"ל ואחר-כך העיתונים. יש לי רושם שההמומה התעוררה כשהערוץ השני רצה לשנות את כללי המשחק ולשאול ראשון, והוא יצר קואליציה עם העי-תונים שהפעילה לחצים על - לשכת ראש הממשלה בשלהי כהונתו של פרס. היתה תופעה של פחדנות מצד הלשכה: במקום להח-ליט בעצמם מה יהיה הסדר, הם החליטו לגלגל את זה עליוה ואמרו: תסתדרו ביניכם. אני לא הייתי מוכן לתת לזה יד ולשנות בהתנדבות את הסדר ההיסטורי שנתן לקול ישראל קדימות".

גילו הצעיר של ערוץ 2 ורצונו לכבוש את תואר הערוץ של המדינה דוחפים לפעמים את אנשיו למשחק לא הוגן. ליל הבחירות היה דוגמה מובהקת לכך. באולם הסינרמה בתל-

"אני אגיד לשמעון"

לאיים: "אני אגיד לשמעון". פעם הוזמנו שתיהן לארוחת ערב שערך פרס לראש ממשלה ממזרח אירופה, ואברך קיבלה מקום ישיבה קרוב יותר לפרס. עדה כהן בלעה את עלבונה עד אחרי המנה הראשונה, אבל לאחריה הקימה שערוריה. כהן: "היה לי ויכוח עם מישהי ממשרד ראש הממשלה או ממשרד החוץ שמסדרת את מקומות הישיבה, ולא התווכחתי בשביל עצמי אלא בשביל מישהו אחר שלדעתי מאוד חשוב והושב בפניה נורא חשובה. אני באה בשביל לעבוד, לא בשביל הכבוד".

בתחרות על נתחים עיתונאיים עסיסיים בסביבתו של ראש הממשלה יש עוד שני גורמים נכבדים מלבד הכתבים המדיניים: הרכילאיות מירה אברך מ"דיעות אחרונות" ועדה כהן מ"מעריב". השתיים גורמות כאבי ראש רציניים לאנשי לשכת ראש הממשלה, שמתאמצים ללקט עבורן סיפורים (כל אחת מתקשרת ללשכה לפחות שלוש-ארבע פעמים ביום) ולא יודעים איך לספק את האחת מבלי שהאחרת תיפגע. המשימה בלתי-אפשרית, ולעתים קרובות מכריזה אחת מהגברות על ברוגנו. מירה אברך נהגה

התקשורת הוא בוודאי חלק מעבודה טובה של דובר. המניפולציות הן משני הצדדים. למשל, כשנתניהו היה ראש האופוזיציה והיה מצב של עימות בינו לבין דוד לוי, אז כשהייתי מסרב לבקשה של כלי תקשורת לראיין את נתניהו, הכתב היה אומר לי, 'בסדר, אז אני אלך לדוד לוי'. באותה מידה בדיוק אני משתמש בתחרות שיש בין כלי התקשורת כדי להציג הכי טוב את הבוס שלי".

לפעמים כלי התקשורת עצמו מציע ללשכה ראיון או כתבה בתנאי לוקוסוס של נורמות עיתונאיות גמישות, לאחר שספג חבטה מהמתחרים. עליוה גורן: "בזמנו, 'מעריב' פירסם תחקיר על מחבלים באבטחה של מטוסי אל-על. אנשי 'דיעות אחרונות' באו וביקשו ממני ראיון עם גורמי שב"כ. אמרו, בואו ותור-ציאו דברים שיהיו נגד הכתבה ב'מעריב'. סירבתי להשתתף במשחק הזה, למרות שמאוד לא אהבתי את הכתבה ב'מעריב', כי היא הציגה את השב"כ באור לא טוב".

הכתב המדיני של ערוץ 2, עמנואל רוזן, אומר שלמרות הדימוי של יועצי נתניהו,

בדיקה ועוד בדיקה הוא החשש שהאיש הבא שאני אבדוק איתו ירים טלפון למתחרה שלי, כיוון שממילא הסיפור דלף". למרות שאנשי לשכת ראש הממשלה בעבר ובהווה מקוננים על הנוקמים שגורמת התחרות בין כלי התקשורת

אם שמעון פרס חתם בסוף השבוע עם אש"ף באוסלו, אסור לו לשקר לי, והוא שיקר לי". אורי סביר: "אל"ף, אני לא מתייחס לדברי שיפר, אם כי תסכולו מאי-חשיפת המו"מ באוסלו בהחלט מובן לי. ב"ת, יש להפריד

המצב היום מבחינת המניפולציות לעיתונאים הוא אידייליה, יחסית לעבר. רוזן: "עד לרגע זה, הטיפול שלהם הוא הכי הוגן שנתקלתי בו, הרבה יותר מאשר אצל פרס ורבין, שאנשי הפעילו בשיטתיות מקל וגור. היו הרבה מקרים שאחרי שפירסמת דבר שהאנשים של רבין לא אהבו, הם דאגו שראש הממשלה יתן את הראיון הבא לערוץ המתחרה, עם כותרת עסיסית".

החל מסוף יולי מנהיג ראש הממשלה תדריים כים קבועים לכל הכתבים המדיניים, וגם נפגש ביוזמתו עם כל אחד מהם בנפרד. גם בעיית השאלה הראשונה נפתרה בצורה מקצועית: במסיבות עיתונאים שמועברות בשידור חי, הן בטלוויזיה והן ברדיו, ניתנת זכות קדימה לכתבי הרדיו אם זה לפני שלוש אחר הצהריים, שכן אז הצפייה בטלוויזיה נמוכה יותר. אחרי השעה שלוש שואלים כתבי הטלוויזיה ראשונים, לפי תור בין הערוצים. עד סגירת הגיליון נשמר השקט. ■
ינאל מוסקו הוא חבר מערכת "כך העיר"

רת, הם היטיבו לנצל אותה. הדוגמה הבולטת הייתה, שוב, פרשת המטפלת. אחרי המתקפה של "מעריב" הפיקו שי בוק ורמי סדן, יועצי

לשם השגת ראיון עם ראש הממשלה נוהגים עיתוני הערב להפעיל גם את המו"לים כדי שילחצו על לשכתו

התקשורת של נתניהו, ראיונות עם שרה נתניהו ב"דיעות אחרונות" ובשני ערוצי הטלוויזיה. יועצי ראש הממשלה הם שקבעו מי יהיו המראיינים, והעורכים בשלושת כלי התקשורת נכנעו, כיוון שלא רצו להפסיד את הראיון עם הגברת נתניהו למתחרים. שי בוק: "השימוש בתחרות בין אמצעי

בין זכות הציבור לדעת לבין זכותו של עיתונאי לדעת הכל. גימ"ל, הממשלה אחר-אית להביא דברים לידיעת הציבור בכל אמצעי שהיא מוצאת לנכון ובעיתוי שלא פוגע באינטרסים חיוניים של המדינה. ביחסיים בין התקשורת לממשלה אכן יש אלמנט של השחתה מסוימת. מניסיון של שנים רבות כדובר ישראלי ביחס לתקשורת האמריקנית בארה"ב, אני חושב ששורש הבעיה טמון, ראשית כל, ביתר סימביוזה ותברותא בין פוליטיקאים לעיתונאים, ושנית, בשימוש יתר שעושים כתבים מדיניים במונחים המציינים מקורות אנונימיים כמו 'מקורות מדיניים', 'מקורות יודעי דבר', 'מקורות בירושלים', 'מקורבי ראש הממשלה'. זו שיטה שמאפשרת עיתונות ספקולטיבית".

שמעון שיפר מוכן להודות שלא כל האשמה באשר לידיעות שגויות או מופרכות מוטלת על אנשי פרס. "התחרות גורמת לטעויות בעבודה העיתונאית. כשיש לי סיפור טוב, אז בטח שאחד השיקולים אצלי אם לעשות עוד

מחרת הבחירות, ב-30 במאי, נהרגו ארבעה חיילים בהיתקלות בלבנון. עיתוי לא מוצלח, אפילו לא הוגן. הידיעה על התקרית הקשה הגיעה לאלופני הרדיו בבוקר, אך היה ברור ששידורה יתעכב עד לאחר ההודעה למשפחות, גם אם פירוש הדבר איחור של כמה וכמה שעות ופיגור אחר רשתות השידור הבינלאומיות. מנהג נאה, שחבל מאוד אם ייפול גם הוא קורבן לתאוה להקדים את כל המתחרים ולהוכיח לכל העולם שאנחנו גברים שידעים לעמוד על שלנו ולא מקבלים מרות. אך לא בכך עסקינו.

הידיעות הראשונות מהשטח היו מרובות ומבהילות. דיברו על שבעה ואפילו תשעה הרוגים, עד שהתבררו הפרטים הסופיים. מאחר שלא ידענו כמה זמן יחלוף עד שתאושר הידיעה לשידור, ולהלכה זה היה יכול לקרות בכל רגע, ומאחר שהידיעות הללו השפיעו על כולנו, הונהג מה שמכונה בעגה הפנימית "מיתון שידור": לא ביטול פרסומות, חלילה, אלא מיתון המוסיקה והחדרת מיני רמזים על "מתח בצפון", בלי התוספת "לכוחותינו אין נפגעים" ושאר צפנים מקובלים. ואז, כעבור יומיים, נודע לנו שבעצם, שידורנו מוסיקה עצובה בתגובה על תוצאות הבחירות. כיוון שהייתי באותן שעות באולפן, עסקה במלאכת השידור והתמרון בין מנצחים למנוצחים ולפעילות בצפון - אינני יודעת, ייתכן שמנהל הרדיו טילפן לאולפן וביקש לברר מה קורה, ייתכן שקיבל הבהרות, ייתכן שאמר שכדי שלא יחשדו בנו חלילה במשוא פנים פוליטי, מוטב שנצהיל את המוסיקה עד לשידור הידיעה הרשמית. אחר-כך כבר היה מאוחר מדי להוכיח שאין לנו אחות. אך הרי איש מבין התוקפים והתוקפות לא היה מניח ממילא לעובד דות לקלקל לו את התיזה, וגם לאחר שניתנו ההבהרות, קשה היה לצפות שמי מהם/ן ישמיע מלת התנצלות, או למצער יאשר שקיבל את ההסברים. יכולתי לומר משהו על מי שהיו שרוי-ים באותו יום באופוריה בעקבות הבחירות ולא שמו לב שקורים כל מיני דברים אחרים, שלא מתאימים למצב הרוח שלהם. אבל זו טענה דמגוגית שלא תעלה על הדעת, כמובן.

תקרית השירים היא מצטרפת לשורה ארוכה של טענות, מהן צודקות ומהן מגוחכות ומופרכות, על מידת האובייקטיביות הפוליטית של עובדי רשות השידור הממלכתית. למען האמת, זה סיפור כל-כך שחוק, כל-כך מייגע, כל-כך צפוי, שנמאס כבר לעסוק בו. גם הפעם, כמו תמיד, לוו הטענות באיומים בוטים ואלימים למדי מפי מי שזה עתה קיבלו את הכוח לא רק לדבר אלא גם לעשות. וכבר הורכבה רשימת קדושים מעונים עדכנית, מהם פרצופים וקולות מוכרים לעייפה ומהם חדשים. המראיינים הפכו למראיינים, ותחת כל עץ רענן השמיעו אבירי חופש הביטוי את הכרזות העצמאות הרמות שלהם. הם לא יתנו לאף אחד לפגוע בעבודתם, ואין הם אחראים בפני איש אלא בפני הקהל והמנהלים שלהם, ובקו-שי הצליחו להסתיר חיוך של שביעות רצון: הנה מדד המניית המקצועיות שלהם בעיני החבר-רים, או לפחות בבורסת יחסי הציבור, עולה בעקומה חדה. ומי שלא הוכנס לרשימות בעיי-תונים, הרגיש ממש אאוט.

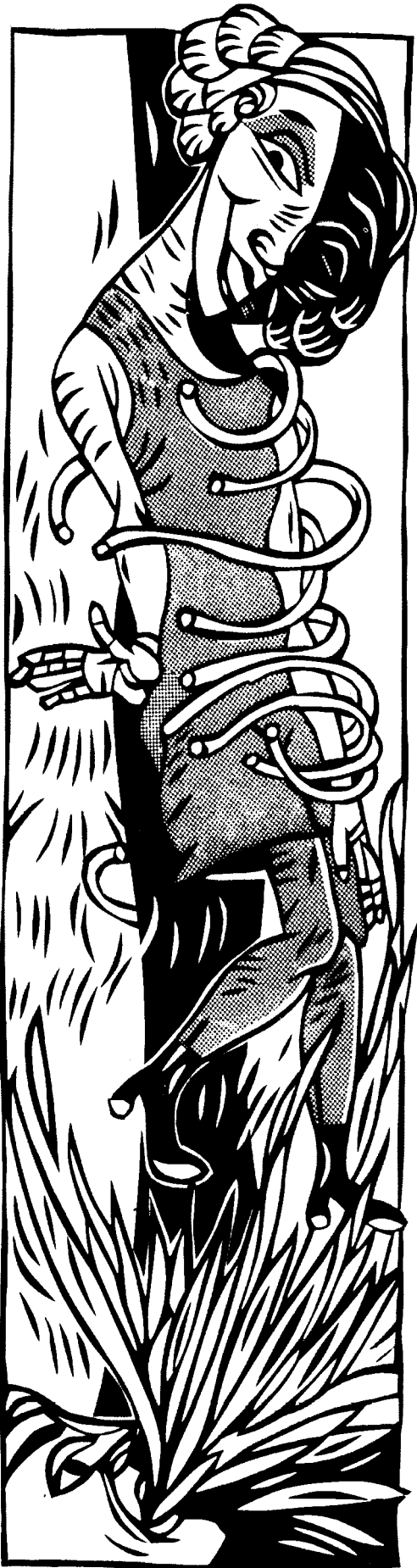
אבל הפעם נוסף לדיבורים ההם שוט חדש - ההפרטה, והעובדה שהרעיון הופיע גם ב"מסמך מאה הימים" של מפלגת העבודה רק מוכיחה את מידת האובייקטיביות של הדיון בו. נראה להם, לעובדי רשות השידור, אמרו מי שאמרו. נפגע בהם במקום שבאמת כואב להם. שזיעו קצת, שירעדו קצת. בייחוד שהדברים מצטרפים לדגל החדש, שמעטים מאוד מעזים לדבר בגנותו - ההפרטה. את הכל מפריטים, מהעריסה עד לקבר. השלטון מנער חוצנו מאורחיו. הוא באמת רוצה להיפגש איתם רק פעם בארבע שנים, כדי שיבטיחו את המשך קיומו, וכל השאר הוא הבעיה הפרטית שלהם. אם מפריטים את המשאבים ואת שירותי החינוך ואת הבריאות ואת ערכות המגן - למה שמערכת השידורים הציבורית תצא מן הכלל הזה? מדוע מגיעה לה חסינות?

לא נחזור כאן בפעם המי-יודע-כמה על העמדות השונות בוויכוח על הצורך במערכת שידור ציבורית, בלתי-תלויה בגורמים כלכליים פרטיים, כי אין בהם אלא כדי לחזק איש איש בעמדתו. אך כאשר הטענות בעד הפרטת התקשורת הציבורית מוסברים בצורך להתגבר על חוסר האיזון הפוליטי ברשות השידור, יש בהם כדי לעורר זעם וחרדה. אז הנה קצת חדשות טובות לאבירי ההפרטה: אתם מצליחים לא רע. בזמן האחרון מסתובבים לא מעט אנשים במסדרונות ברוממה עם פרצופים ארוכים וקודרים, ותוהים: כמה זמן עוד יישמר להם מקום העבודה, ומתי יצטרפו לקהל הגדל והולך של עובדי תקשורת מובטלים. אך הנה, לאיזון החד-שות הרעות - זה לא עוזר בדרך-כלל לשכנע אותם לשיר שירי הלל לממשלה החדשה ולהיש-גיה המדהימים. לתהליך המכונה התקרנות יש פנים רבות, נסתרות ומפותלות הרבה יותר ממה שנדמה. לעומת החוששים, יש מי שטורחים להדגיש, גם בשידור, שהם לא דואגים, כי

כרמית גיא

סיפור שחוק

נראה להם, לעובדי רשות השידור, אמרו מי שאמרו כשהעלו את רעיון ההפרטה. נפגע בהם במקום שבאמת כואב להם. שזיעו קצת, שירעדו קצת

איור: מירה פרידמן

הם כל-כך נפלאים, שתמיד תמצא להם עבודה. ואולי הם כבר מחשבים את המשכורת הצפויה להם בדולרים, כי או-טו-טו הם יהפכו לשכירים של תאגיד ענק אמריקני, בתנאי חיים ושכר של מרפי בראון ודן ראד'ר. מעבר לקבס שהדיבורים הללו מעלים, הם מזכירים לנו עוד חדשה ישנה: שאין כמו להיות קדוש מעונה.

אלא שכמו שקורה במקרים רבים, אחרי שמשמיעים את הסימאאות המצ'ואיסטיות הללו (ואין זה משנה אם משמיעים אותן גברים או נשים), "נראה לעיתונאים השמאלנים מאיפה עושה הדג מה שעושה, נוריד אותם על הברכיים"; אחרי שמתלהמים ומקבלים כותרות והזמנות אין-ספור לראיונות בתקשורת העוינת וזוכים לכמה נקודות זכות בקהל העוין; אחרי שהופכים למושא לדיונים חמורי סבר על עתיד הדמוקרטיה - אחרי כל אלה צריך, מה לעשות, גם לחשוב. וכשחושבים, לא תמיד זה יוצא כמו שרוצים. כי כשחושבים, מגלים שהמציאות, מה לעשות, מורכבת ואפורה הרבה יותר מכפי שחשבנו. יש חוקים ויש הסכמי עבודה ויש מציאות כלכלית והיצע וביקוש, ועוד כל מיני פרטים מייגעים שלאיש אין כוח לעסוק בהם. הרי את מה שרצו כבר השיגו.

יורשה לי להציע כיוון אחר, לא זה הפוליטי המשופשף - הרי התיעוב והזעם כלפי רשות השידור הם נחלתן של כל המפלגות והפוליטיקאים באשר הם. כולם יודעים לצטט את הסעיף בחוק רשות השידור המדבר על החובה לתת "מקום לביטוי מתאים של השקפות ודעות שונות הרווחות בציבור", וכולם מתכוונים, כמובן, לדעה שלהם. כאן אין מקום לדאגה. אחרי ככלות הכול, את החשבונות הפוליטיים אפשר למדוד ולכמת ולדאוג לאיזון מלאכותי, וממילא, האיזון הטוב ביותר נוצר לאורך זמן בחילופי קואליציה ואופוזיציה. לשם כך לא צריך שידור ציבורי. הפוליטיקה הזאת מוצאת את דרכה בקלי-קלות גם לכל מערכת מסחרית פרטית, אם בעליה מעוניינים לשרוד לאורך שנים. אך אם השידור הציבורי הזה אינו מציג פרופיל תרבותי מובהק, אולי באמת אין לו זכות קיום, ובכך אין רשות השידור עצמה עושה את החיים קלים למי שמבקשים להגן עליה. אין מדובר בשאלה אם יש תכנית תרבות או ספרות ראויה לשמה אם לא, אלא במשהו בלתי ניתן לכימות ולהגדרה, בסעיפים בחוק המדברים על הצורך "לשקף את חיי המדינה, מאבקה, יצירתה והשיגיה... לשקף את חייהם ונכסי תרבותם של כל שבטי העם מהארצות השונות... ולהרחיב השכלה ולהפיץ דעת (1)". פעם, לפני לא הרבה שנים, הסתתרה מאחורי כל אלה יומרה להשכיל, להרחיב דעת ואופקים, לא ללכת על בטוח, להפיש גם את הקצוות, את השוליים, ולא דווקא את החריגים הקרקסיים.

מאז חלפה עברה היומרה הזאת מן העולם. היום כולנו כל-כך חכמים, יודעים הכל, לא צריכים ללמוד כלום. כל דיבור על חינוך או על השכלה מתורגם מיד ל"אינדוקטרינציה", ל"שטיפת מוח", ל"פטרונות" וכל שאר הרעות החולות, שאמנם מתלוות לחינוך אם הוא אינו נעשה במצפון נקי. הבן-טון היום הוא להתחנף לקהל, להראות לו רק מה שהוא רוצה, לא לגרום לו להתאמץ ולו להרף עין, כדי שלא ימהר לקונקרנציה, שמוציאה אפילו להנופה שם רע. נכון, אל הדגל הזה - היומרה להרחבת הדעת - קשה מאוד לגייס תומכים. הרייטינג שלה מתחת לאפס. הקדושים המעונים שלה מצטיירים כנעבעכים מיותרים, הסעיף הראשון לכל קיצוץ בתקציב.

ואם כבר בתקציב מדברים, בזמן האחרון מתברר כי גם בפרוודורי השלטון גילו שהפרטה היא עניין לעתיד הרחוק מאוד, אם בכלל, הרבה מעבר לאופק הפוליטי המקובל במקומותינו, וכי במקום לעשות מהפכות מעוררות מחלוקת, מוטב לא לעשות. מה גם שזה הרבה יותר נוח, כשהשולחן ממילא מלא אין-ספור משברים ומצבי חירום מדי יום ביומו, עד שלאיש אין כוח לעוד עבודה. אם רוצים לפגוע באנשי רשות השידור ולהתנגק בהם, כל מה שצריך הוא להחזיר את הדיון בעתידם לוועדת הכספים, ושם לא לאשר תוספת אגרה, ועוד לעטוף את ההחלטה ברצון שלא להכביד על המוני העם בתקופת גזירות. החלטה כזו תהיה פופולרית מאין כמוה, כי מי אוהב לשלם בשביל שירות, ועוד בעייתי כל-כך? היא תזכה את מקבליה בתשורת רמות, וגם תמנע מהקדושים המעונים את המוקד שהוא תמצית מהותם. כי מאבקים על סתימת פיות הם דבר אחר, אבל מאבקים על פגיעה בשכר שעות נוספות או על החזקת רכב לא זוכים להגיע לכותרות הראשיות, שהרי אפילו איומי שביתה - הנשק האולטימטיבי של העובד - מעוררים משיכת כתף וגיוחך לכל היותר. כך יוצא שאנחנו, עובדי רשות השידור, נשארים בלי שום אמצעי אמיתי למאבק, ואפילו בלי יכולת להתלונן, מה גם שאין בינינו

אפילו הסכמה על התלונות. ■

מידה מסוימת, העיתונות הישראלית חייבת תודה לראש-הממשלה בנימין נתניהו. בשטחו בפניה בשקיקה כה עזה את כל בני ביתו, הוא שיחרר אותה מן הצורך להתלבט באותה שאלת אתיקה עתיקה על גבולות פרטיותו של המנהיג (תסולח לי בבקשה המחמאה המובלעת במשפט דלעיל, כאילו ברור מאליו שהעיתונות הישראלית היתה בכלל טורחת להתלבט בשאלה שכזאת. אך לצורך דיון תיאורטי מותר להיות נדיב ותיאורטי). ראש הממשלה פתח את שערי הפרטיות לראשונה כבר בפרשת הקלטת שלא היתה, והמשיך ופתחם לרווחה כאשר בחר לגייס את משפחתו לתעמולת הבחירות שלו. דומה כי איש לא יכפור בקביעה שבכך עשה מר נתניהו את אשתו, ילדיו, משק ביתו וגם - מה לעשות - את מעשה הניאוף שלו לחלק ממעגל המידע הלגיטימי.

לכאורה, ניתן להסיק מכאן גם מסקנה עקרונית. דהיינו, המנהיג עצמו הוא זה המגדיר את היקף החיטוט המותר בפרטיותו. ירצה - ירחיב, ירצה - יצמצם. ובלשון יותר ישראלית: ירצה - ינהג כמשפחת נתניהו, ירצה - ינהג כמשפחת פרס. אך האם אמורה התקשורת לציית בהכנה עה לכללים שמכתיב המנהיג?

למותר לציין כי שאלה זו אינה עוסקת בכל אותם תחומים פרטיים-לכאורה בחיי המנהיג, שהעניין הציבורי בהם אינו שנוי כלל במחלוקת, וממילא הם בני פרסום ומחויבי פרסום; בריאות נפשו ולא מעט מבריאות גופו, עברו הפלילי, אם יש כזה, מצבו ואינטרסיו הכלכליים וכיו"ב. ושוב ראוי להודות למר נתניהו שהספיק, על אף נוכחותו הקצרה-יחסית בפוליטיקה הישראלית, לייצר צמד מקרי-בוהן קלאסיים שאין כמותם להמחשת הפרדוקסליות של העיסוק התקשורתי בפרטיות המנהיג.

נתחיל, ולו מטעמים כרונולוגיים, בעניין הניאוף. נניח כי עיתונאי היה מגלה שראש האופוזיציה מנהל רומן אהבים עם אשה נשואה. האם עליו לפרסם את הסיפור? לכאורה - אין בזה כל עניין ציבורי, וממילא רק עיתונאי צהוב ובזוי היה מפרסם סיפור שכזה. אך למעשה - והמשכה של הסאגה הוכיח - היה בסיפור ההוא עניין ציבורי מהדהד ביותר. ראש האופוזיציה טען שניסו לסחוט אותו, המואשמים בסחיטה נעלבו עד כדי פרישה, נקרע קרע עמוק במפלגה, נולד מועמד חדש לראשות הממשלה, על מנת לפייסו צריך היה להבטיח לו הבטחות מפליגות ביותר, ובדיעבד תנועת הליכוד איבדה שבעה מקומות בכנסת - אך ורק משום שראש התנועה הלך שבי אחר תשוקותיו.

אך לעומת זאת, לו פירסם העיתונאי את דבר קיומו של הסטוץ ההוא, סביר כי בכך היה הרומן מסתיים, ראש האופוזיציה היה מכחיש, תנועתו היתה מתלכדת סביבו בזעף קדוש, דוד לוי לא היה פורש, סיעתו לא היתה קמה, וכמה מחבריה לא היו היום ח"כים.

אמור מעתה: לא מעטים מאנשי סיעת "גשר" חבים את כסאותיהם לקסמיה של הגברת בר (או לעדינות נפשו המיותרת של עיתונאי, אם היה כזה, שהחליט שאין זה מעניינו של הציבור מה עושה ראש האופוזיציה בזמנו הפנוי).

הפרדוקס יתחדד עוד יותר אם נמחיש אותו בדוגמה דומה, אך דמיונית לחלוטין: לא ראש אופוזיציה, אלא ראש ממשלה, ולא רומן מהצד אלא הומוסקסואליות. הפעם מגלה העיתונאי כי ראש הממשלה הוא הומוסקסואל (מטעמי פרנויה אני מבקש לשוב ולהדגיש כי מדובר בפרי דמיון מוחלט). האם עליו לפרסם? לכאורה - חס וחלילה. הלא זה עניין פרטי לחלוטין, וגם שום פסול אין בו.

אך אם אין בו שום פסול - מדוע לא לפרסמו?

התשובה האפשרית היחידה: מתוך כיבוד פרטיותו של ראש הממשלה הדמיוני ההוא, שבחר להצניע את העובדה הזאת מעיני צאן מרעיתו. אך, ראה זה פלא, דווקא העובדה שאותו מנהיג מקפיד להסתיר את העדפותיו המיניות, עושה אותן לבעלות עניין ציבורי. שהרי בכך הוא בעצם מאשר כי זוהי נקודת חולשה ותורפה, העושה אותו אובייקט זמין לסחטנות. ועובדת היותו של ראש ממשלה פגיע ולחין היא לכל הדעות עובדה בעלת חשיבות ציבורית. הנה אפוא הפרדוקס במלוא תפארתו המוזרה: מנהיג המכריז בפרהסיה על נטיותיו המיניות עושה אותן לחלק מצנעת פרטיותו; אך כאשר אותו מנהיג מבקש לשמור על פרטיותו ולהצניע את נטיותיו, הן מיד הופכות לבעלות עניין לציבור.

סבך מזור לא פחות מצמיחה גם פרשיית המטפלת לבית נתניהו. ושוב, רק צדיקים גמורים ומעלה יכפרו בזכותה של העיתונות לעסוק באותה נערת או-פר אשר נמצאה בוכייה על המדרג - כה מול בית ראש הממשלה. ראש ממשלה המחזיק ללא הרף את אשתו מתחת לבית שחיו,

ב. חיכאל

התחתונים של העליונים

המספר שוב ושוב בנפלאות הזימרה הליטורגית של בנו, הגורר עמו את כל משפחתו לנסיעות עבודה - אל לו להלין אם העיתונות ממשיכה ומציצה בבני ביתו גם, ואולי דווקא, בשעות שבהן אין הוא מציג אותם לראווה רשמית.

כזכור, נגדשו העיתונים בסיפוריה של המטפלת המושלכת על מנהגי ההעסקה המוזרים של הגברת נתניהו, על הרגלי הניקיון המופרזים שלה, על סגנון דיבורה ועל הליכות ביתה. למרבה הצער, עדויותיה של המטפלת נשמעו הרבה יותר אמינות מאשר אשד ההכחשות (שלפחות חלקן מופרכות וחצופות בעליל), של הגברת נתניהו ולהקת הדוברים הזרזים מדי של משרד ראש הממשלה. גם אם רק מחצית מדבריה של הגברת נתניהו נכונים, עולה האפשרות שהיא תצא נשכרת אם תפנה לקבלת ייעוץ וסיוע מקצועיים. ולפתע מוצאת עצמה התקשורת, שהיתה בטוחה כי אין היא עוסקת אלא בסיפור עסיסי על אשת ראש ממשלה רגזנית, תקועה עם דילמה הרבה יותר סבוכה: האם, במסגרת הפרטיות הפתוחה שהנהיג ראש הממשלה, גם מצבה הנפשי של אשתו הוא נושא לגיטימי לעסוק בו? לכאורה - חס וחלילה. הגברת נתניהו איננה מנהיגה, איננה אשת ציבור, איננה נבחרת, וממילא ענייניה האישיים והרפואיים הם בחזקת צנעת

פרט מוחלטת. אבל מאידך גיסא, האומנם ראשית התקשורת להתעלם מן האפשרות שבעיות מן הסוג הזה בבית ראש הממשלה מטואטאות אל מתחת לשטיח אך ורק כדי לשמור על חזות משפחתית נקייה מכל רבב?

והרי לנו שוב פרדוקס: ראש הממשלה עשה את פרטיותו לפומבית, אך דווקא הנתחים שבהם הוא מבקש להתהדר ראויים אך בקושי לפרסום. אין בהם כל חשיבות. וכי איזה עניין ציבורי יש בתמונות הגיי-פופים בין ראש הממשלה ואשתו, או במראה ילדיו המותשים בוהים בדב פנדה או בחללית "דיסקבר"י? אך לעומת זאת, מרגע שמר נתניהו פתח בפני התקשורת את השערים הללו - הופקע העניין מסמכותו, ודווקא הפינות הנידחות יותר, שאותן, מן הסתם, הוא מבקש להצניע - דווקא הן זוכות לפתע בחשיבות ציבורית. התקשורת אמנם ראשית להמשיך ולהציץ בנתחי ה"פרטיות" שהקציב לה ראש הממשלה כדי לענג בהם את בלוטות הסקרנות של לקוחותיה, אך חובתה האמיתית היא להעמיק ולחדור אל מעבר לתחום הזה, על מנת לבדוק מהו המחיר שמשלמים כל בני המשפחה על חשיפתם לעין הציבורית.

למשל, האין זו חובה לחקור, ולפרסם, מה עושה החשיפה לאבנר ויאיר? האין זו חובה לחקור ולפרסם, האם אמנם סובלת הגברת נתניהו מהפרעה התנהגותית כפייתית? (ולחלופין - האין זה לגיטימי

לחקור ולפרסם, מה אמת ומה שקר בעדויותיה של אותה מטפלת?). והאם אין זו חובה לחקור ולפרסם, עד היכן מוכן בנימין נתניהו להרחיק לכת בהתעלמותו מבעיות דומסטיות, בגיוס אנשי לשכתו ובהסתכסכות עם האמת כדי לשמור על תדמית משפחתית נקייה מכל רבב? שאלת החדירה העיתונאית לפרטיותו של המנהיג היא, כך נדמה לי, עוד אחת מאותן שאלות נפתלות שאין להן תשובה נוסחתית חדה וברורה. אין כלל ברור לחובותיה וזכויותיה של העיתונות, זולת המבחנים הנזילים והסובייקטיביים של "זכות הציבור לדעת" ו"חובת הציבור לדעת". אך כל מנהיג המבקש לשמור את נפשו מצרות, ראוי לו שידע כי מרגע שהוא הורם מעם והוצב בראש המחנה, אין לו עוד "חיים פרטיים" כלל. כל תג ותג בו, בחייו, בהליכותיו, נעשו נחלת הציבור. מוטב לו על כן שיהלך בכל רגע ובכל מקום, בשכבו ובקומו, בבואו ובלכתו, במסעיו ובפרהסייה, כאילו ארבע מצלמות נועצות בו את עדשותיהן וכאילו שבעה מיקרופונים מייחלים למוצא פיו, ותרסר עיתונאים עם עטים שלופים אופפים אותו כלהקת יתושים טורדנית. כי הסוד אשר הוא ינסה להצניע מתחת ל"צנעת הפרט" - הוא הוא הסוד אשר יפילו. ■

איור: אפרת בלוטסקי

רמטכ"ל החתונה ומהומות אלוהים

התקשורת החילונית על החרדים

אורח: נירית אשר

טבעי לניגוח, ואפילו ניגוח קשה ומלא סינה; אך בעמודי חדשות אתה מצפה לדיווח, לא לניגוח. והנה דווקא שם נעשה כיסוח החרדים בעליצות מופגנת. מלאכתם של העורכים קלה, משום שעומדות לרשותם כמה תבניות מקובלות המאפשרות ניסוח אוטומטי שאינו דורש מאמץ מחשבתי. הנה תבניות אחדות: עורכי חדשות נוהגים להשתמש בה"א הידי-עה כאשר מדובר בדיעה הנוגעת לחרדים, בעיקר כשהסיפור הוא על הפגנות, חיכוכים או מאורעות לא נעימים. כך יוצא הציבור החרדי כולו אחראי למעשיהם של יחידים או של קבוצות מתוכו. למשל: "מחריפה מלחמת החרדים ביפו" - כאשר לאמיתו של דבר מדובר בארגון "אתרא קדישא" ("ידיעות אחרונות" 28.2.1995); "החרדים צוהלים: ברוך שפטרנו מעונשה של זו" ("מעריב" 18.1.1996); "החרדים מכינים חרם על חברת "אילן-גת" הבונה את הדירות באתר המריבה ביפו" - שוב, מדובר בארגון "אתרא קדישא" ("הארץ" 26.2.1995); "החרדים קוראים לא לנסוע באוטובוסים דו-קומתיים בקו 405 בין ירושלים לתל-אביב" - כשלמעשה המאיים הוא "הוועד למען טוהר מחננו בעיר הקודש ירושלים"; "החרדים מאיימים לקרוא לחרם על כרטיס האשראי 'אמריקן אקספרס'" - והמאיים האמיתי הוא אדם אחד, יהודה משי-

עם ערב", "ידיעות אחרונות" 20.4.1995); "אזרחי ישראל השפויים מתייחסים לקבלת הפנים המלכותית שסאטמר עורכים לרבים באותה מידה של סקרנות משועשעת שבה מקבלים את קרקס מדראנו" (יוסף לפיד, "קן הקוקייה", "מעריב" 8.6.1994).

במאמרים אלה התואר "שחור" הוא שלילי לחלוטין רק בהקשר החרדי, בניגוד גמור להקשר הכושי-אמריקני, והמונח "שפויים" מקבל משמעות מיוחדת שאינה מתועדת במלים - נאורים, מתקדמים וחילונים - גם כן

בגלל שימוש בה"א הידיעה בדיווחי החדשות יוצא הציבור החרדי כולו אחראי למעשיהם של יחידים או קבוצות מתוכו

בהקשר הדתי בלבד. כלומר, יש כאן שימוש שונה מן הרגיל בלשון לצורכי קטרוג על קבוצה מיוחדת ונבדלת. אפשר להביא מן הפובליציסטיקה עוד דוגמאות רבות, אך עיקר עיסוקנו כאן יהיה בדיעות חדשותיות. יחסם של עורכי חדשות אל החרדים בעיי-תי הרבה יותר מזה של כותבי המאמרים בעמודים הפנימיים. עמודי הפנים הם מקום

עמוס גורן

לפובליציסטיקה בעיתונות הישראלית יש כלים לשוניים ופולמיים מיוחדים לטיפול בדתיים. במיוחד אמורים הדברים בעיתונות הליברלית והאיכותית. רק כלפי דתיים, בעיקר אם הם חרדים, מוצאים גודש כזה של שימוש במונח "שחורים": "כפייה דתית שחור-רה", "כוחות השחור הקלריקלי של מאה שערים", "שחורים הולמים שוב" (גדעון סאמט, "הארץ" 8.8.1987); "ב-11 במרץ 1992 חגג ח"כ פרוז את ניצחונו הגדול על כוחות השחור" (רן כסלו, "מסביב לשעון התפילות", "הארץ" 30.8.1994); "נמלים שחורות" (ידיעה ב"ידיעות אחרונות" על חרדים שתקפו את ח"כ רן כהן בהפגנה בירושלים, 9.12.1992) וכיוצא באלה "בריג-דות שחורות", "עורבים שחורים" ו"חשכת ימי הביניים".

מונח רווח אחר בכתיבה העוסקת בדתיים הוא "שפויים". למשל: "עמק רפאים הפך בשנים האחרונות לרחוב החילוני והשפוי ביותר בירושלים" ("קול ירושלים", 26.11.1993); "אחד משרידי השפיות והסובל-נות בעיר ההחרמות והמחלוקות בני-ברק נוצח בימים אלה" (א. נודל, "החרדים פשטו

זהב ("הארץ" 7.3.1995); "החרדים מאשימים את ועדת העזובנות באפליה קשה ומאיימים בעתירה לבג"ץ", כאשר מדובר ב"אגודה לזכויות הציבור החרדי" ("הארץ" 19.4.1995). רק כשהחרדים עושים משהו טוב, משמיטים את היידוע וטורחים לקרוא לילד בשמו: "אר-גון חרדי הילץ צעירה יהודייה ממדינה ערבית" ("ידיעות אחרונות" 29.5.1995). כך גם במרבית הידיעות על אנשי "חסד של אמת", האוספים חלקי גופות לאחר פיגועים. היידוע הגורף הוא מין מוסכמה שהשתרשה

ונראית כבר טבעית. אף עורך אינו מעלה על הדעת לכתוב כך במקרה ההפוך, כמו למשל: "החילונים הפגינו ביפו". במקרים כאלה מגדירים תמיד את היחיד או הקבוצה במדויק: "צעירי מרצ הפגינו ביפו נגד פעולות החרדים" ("הארץ" 3.3.1995).

תבנית קבועה נוספת בחדשות היא פרסום ידיעות מעוררות בהלה על התפשטותם הטריטוריאלי של החרדים, בכל פעם שהם מתכננים פרויקט שיכון כלשהו מופיעות כותרות בנוסח: "חרדים מקימים ועדות אכלוס במגמה למנוע מכירת דירות לחילונים" ("הארץ" 13.2.1995); "פעילים חרדים דוחים ידיעות על ניסיונות השתלטות בבית-שמש" ("הארץ" 19.2.1995). ואילו בגוף הכתבות אנו קוראים על כך ש"לחרדים מתחיל להיות צפוף בבני-ברק ובשכונות בירושלים" ("מחפשים תחליף לירושלים ובני-ברק", "הארץ" 6.8.1995). אפשר לחשוב שלחילונים לא מתחיל להיות צפוף בשכונות שלהם ושהם אינם מתארגנים בעמותות הבונות על כל דיונה ובכל מושב

מסכן. היכן הכותרות בנוסח "החילונים מתארגנים להתיי-שב בשטחים החקלאיים האח-רונים בגוש דן"? וכך גם בהקשרים נוספים מלבד דור: החרדים תמיד "מציפים", ולא

סתם באים או מבקרים. "אלפי חרדים הציפו את גן החיות התנכ"י בירושלים בתג הפסח ואחריו" ("ידיעות אחרונות" 14.4.1996). איפה הכותרות בנוסח "אלפי חילונים מבת-ים ומחולון הציפו את הספארי ברמת-גן בתג הפסח ואחריו"?

בשנות ה-30 רווחה באירופה, בעיקר בגרמניה, תעמולה נגד התפשטותם של יהודים ממזרח אירופה לעבר אזורים שבהם ישבו גרמנים ואחרים, מתוך חשש לדחיקת רגליהם של בני המקום, אנשים עמלים ויצרניים שייאלצו לעזוב ולהגר אל מעבר לים. גם בכותרות על הצפיפות המאיימת של החרדים בבני-ברק יש משום רמז לכך שהם מתחילים להידחק למקומות לא להם. החשש מלווה בסלידה מופגנת כאשר דתיים מתחילים בפעילות תרבותית באזורים חילוניים מובהקים. כותרת לדוגמה: "ליד קברו של בן-גוריון - ובכותרת המשנה: 'כולל חרדי הוקם במדרשת שדה בוקר'" ("ידיעות אחרונות" 28.12.1995). אכן, עד כדי כך ההציפו החרדים, שעכשיו הם כבר לומדים תורה לא הרחק מקברו של בן-גוריון. מי יודע מה יהיה מחר? הם עוד עלולים להתפלל לעילוי נשמתו.

כאשר חרדים מעורבים בהפגנות, העיתונות מדברת תמיד על "מהומות החרדים" או על "מלחמת החרדים". כאשר הציפו החרדים פחי אשפה במאה שערים, דיווחה על כך תחנת רדיו במלים "ובירושלים היתה היום מהומת אלוהים. חרדים הציפו..." (גלי צה"ל, 31.11.1993, יומן השעה אחת); וכך גם "מהומות אלוהים. פחד אלוהים תרתי משמע" (רפי רשף, גלי צה"ל, 5.1.1993). המסר ברור: הפגנות החרדים אינן מתוארות כמחאה אלא כהתפרעות שיש לה גם צד מגוחך, שהרי איך יכולים לובשי קפוטות הרצים ריצה מצחיקה ועקומה לבצע מעשה פיסית כמו שצריך?

הדיווחים מלעיגים על החרדים ועל מנהיגיהם כשהם משתמשים בציד מודרני, למשל פלאפונים ומסוקים. דוגמאות מעניינות אפשר למצוא בספרו של אלי אברהם, "התקשורת בישראל - מרכז ופריפריה" (הוצאת "כריית" רות, תל-אביב 1993).

יעד קבוע ללעג הוא החתונות הגדולות הנערכות בחצרות רבנים. רק בדיווחים אלה אנו יכולים למצוא מושג כמו "רמטכ"ל התנועות" - הכינוי שנתנה העיתונות למי שאחר-אי על הארגון. אפשר לחשוב שבחתונתה של פנינה רוזנבלום, או בכל חתונת בתו של פוליטיקאי עם בנו של תעשיין, לא היה מישהו שאירגן את האירוע; אך שם הוא היה סתם אדם שמילא את תפקידו, ולא זכה לתשומת לב מיוחדת.

חמורה מכל היא התבנית העיתונאית הכורכת יחדיו את החרדי עם הפלילי. האסטרטגיה כאן היא לנסח ידיעות על חרדים המעורבים בפלילים

באופן המרמז כי המעשה הפלילי קשור באופן מהותי להיותו של האדם חרדי. דוגמה: "חרדי מבני-ברק חשוד במעשה סדום בבת שמונה" ("ידיעות אחרונות" 4.1.1996); "חשד: כנופיה ית חרדים עסקה בהשכרת רכב גנוב ומוזיף" ("ידיעות אחרונות" 10.3.1995). בעיתונות הליברלית קשה למצוא תיוג דומה כשמדובר בערבים או ביהודים חילונים, משהו בנוסח

"חילוני מטבעון חשוד באור-נס" או "כנופיית חילונים מעבירה רכב למשחטות בשטחים". במקרים אלה מדברים ביתר ספציפיות על תושבים מכפר מטוסים או מעיר מסוימת. גם השימוש במלה "כנופייה" נדיר, אפילו כשמדובר במחבלים. ההקשר הדתי הוא שמורת הטבע האחרונה שלה.

הנה, למשל, כמה קטעים מכתבה ושמה "המסלול השחור" (כן, שוב שחור), המתארת מעצר של אדם שהבריה כסף וזהב במוזותו. הבלשים מפתיעים אותו בנמל התעופה בן-גוריון: "לפתע הגיחו ממקום מסתור כמה בלשים מהיחידה המרכזית של מחוז ירושלים והסתערו על אחד הנוסעים: דוד סטרלינג, חרדי, לבוש בהידור רב וחובש מגבעת מסור-גנת שחורה, צעף משי אופנתי כרוך על צווארו ומשקפי ראייה מוזהבים על אפו... את המטמון גילו הבלשים ההמומים בין ספרי הקודש לתפילין... וכיצד הסביר את הימצאות הממון הרב בכליו? הבאתי את הכסף מחו"ל כדי לקנות דירה בעיר החרדית מבוא בית-ר, אמר לחוקרים... חברי הכנופיה החרדית לא הסתפקו בעמלות. לפי החשד הם זכו גם בתשלומים נאים מן הביטוח הלאומי, לאחר שהכריזו שהם תלמידי ישיבה שתורתם היא אומנותם" (דורון מאירי, "המסלול השחור", "ידיעות אחרונות" 21.2.1988).

11 פעמים נזכרות המלים "חרדי" ו"חרדים" בידיעה זו, שכולה 60 מלה. היא מעוטרת בצילום של חצי עמוד ובו נראה סטרלינג טובל בשטרות כסף ובשרשרות זהב, שהוגדלו לממדים על-טבעיים.

בחנו כאן כמה מן התבניות המקובלות בהצגת החרדים בחדשות. יש עוד, והדיון בכולן יכול לפרנס מחקר נאה. אך מטרתו של מאמר זה איננה לדון ולהרהר, אלא רק להציג ולהדגים תופעה שמדורי ה"תקשורת על התקשורת" אינם מרבים לגעת בה. ■

(הערה: האסמכתאות למאמר זה הן בעיקר "הארץ" ו"ידיעות אחרונות". אין פירוש הדבר שבשבתונים אחרים התופעות הנדונות כאן נדירות יותר - ע.ג.)

עמוס גורן הוא מנהל השידורים בעברית לעולים בקול ישראל

בו, כך שעמדתם האישית של מחברי המאמר רים היא בהכרח גם השקפת עולם ממוסדת ומגובשת של הפלג העומד מאחוריהם.

לפני כשלוש שנים נהרגו בתאונת אימונים בגבול הצפון כמה חיילי צה"ל מאש חבריהם. תחת הכותרת "אומללים מול המוות" ("המור" דיע" 28.5.93), כתב יצחק מתתיהו טננבוים, בכיר הכותבים של עיתון "המודיע":

"אומללים לרוע גורלם, באים הצעירים האלה לצבא מאותה חברה אומללה, שבה החיים הם - אוי להם ואוי לנפשם - ובל... לרוע אומללותה [של החברה החילונית - ד.א.], כבר קמו דורות חדשים אשר נולדו אל השימוון החברתי ואל תחלואיו. ילדים עולי ימים, כמעט תינוקות, כבר דבק בהם סרטן המשמעת. פרצופיהם של חיות-ילדים אלה מעוררים רגשי חמלה ורחמים... ההתנסויות החברתיות של נערי ישראל החילונית הן מעבר ליכולת האנושית. עשרות מהם נוטלים נפשם בכפם, עוד לפני שלבשו מדים ירוקים. אלפים מהם כבר מרותקים אל סמי המוות, מהם אינם יכולים להיפרד. רבבות מהם כבר שקועים בעולם החזיות וההלם, והמסבאות האלכוהוליסטיות הן מפלט לעת ערב... צעירי רים אומללים אלו כבר ינקו עם חלב אמם את תחלואי החברה המתירנית. הם הגיחו לחלל החיים של כלום ושוב כלום ועוד הפעם כלום. ילדים אומללים, נוער חשוך חיים".

בהמשך מספר טננבוים על ביקור שערך בגבול הצפון עם עורכים מהתקשורת החילונית ועל שיחה שקיים, לכאורה, במהלכו עם אחד מהם. "אחד העורכים הראשיים של העיתונות העברית", מספר טננבוים, "לא היסס להודות בפנינו בגילוי לב, כי מכיוון שאינו רואה שום עתיד לעם הזה במדינה הזו, הוא מבקש למצות את החיים בנוסח של אכול ושתה כי מחר... לשאלתנו, מה אשמים החיים לים בגבול הצפון שהם נהרגים בשביל חיי הזבל שלך? השיב בשחצנות צברית טיפוסית, 'כי אחרת לא היתה לי פרנסה'".

ומסקנתו של טננבוים: "אותה קהילה ישראלית ההורגת ורוצחת עשרות אורחים על כבישי הארץ וממשיכה לחיות כאילו כלום לא קורה, אותה חברה ישראלית המצמיחה רבבות בני נוער מעשני סמים קשים, המגדלת שיכורי לילות שבת, המייצאת עדרים עדרים לארצות זרות... - מדוע שהצבא שלה יהיה טוב ממנה?" גם עיתונאי אחר ב"המודיע", ב. רכט, מציג תמונה דומה של חיי הנוער החילוני: "מי ממנו מכיר את העובדה שמאות אלפי בני נוער בישראל, חילונים כמוכן, טובעים עמוק בטיפה המרה? ...בנייה הצעירים מטביעים את יגונם הנובע מריקנות ושימוון, בכוסית הוויסקי, ...לבית החילוני אין מה למכור" (24.1.94).

אם העיתונות החילונית נוטה להבליט מעורבות של חרדים במעשים פליליים, בגלל

דמותו של האדם החילוני הנשקפת בתקשורת החרדית היא קשה, שקרית ופוגעת. חיינו הם "חיי זבל", בנו העומד לפני גיוס לצה"ל "מרותק לסמי מוות", "שקוע בהזיות והלם, ילד אומלל, חשוך חיים". הילדים החילונים מתוארים שם בהכללה כ"מכורים לסמים קשים" וכ"שיכורים".

כמעט מדי שבוע מתפרסמים בעיתונות החרדית מאמרים המוקדשים למלחמה ב"פיתויים" שמוזמן אורח החיים החילוני, כפי שהם מצטיירים במיוחד דרך מערכת החינוך החילונית. חיי הנוער הישראלי הם מקור בלתי-נדלה להסקת מסקנות על אורח החיים של החברה הישראלית החילונית בכללה ואמצעי בדוק להצדקת המלחמה האידאולוגית רבת השנים שהכריז העולם החרדי על החינוך המודרני. העיתונות החרדית מגוימה במתכוון בתיאור התנהגויות חריגות או שליליות בקרב הנוער החילוני, וגישתה סטריאוטיפית במובהק. יחס זה נשען לעתים קרובות על עובדות לא נכונות המוצגות לקורא במכור שליילה גמורה של אורח החיים החילוני.

לפני שאביא דוגמאות לגישה זו, יש להאיר כמה ממאפייניה הבסיסיים של העיתונות החרדית. למעשה, אין היא עשויה מקשה אחת, שכן הפריחה הכלכלית העצומה שעבר העולם החרדי בישראל בשנים האחרונות הביאה להקמת עיתונים, שבועונים וירחונים חדשים מכל הסוגים והגוונים. כל חצר חסידית המכבדת את עצמה מוציאה לאור שבועון או ירחון המייצג את השקפותיה ואת זהותה, בסגנון משלה. אפשר אולי לחלק את העיתונות החרדית הכתובה לשני סוגים עיקריים: האחד - העיתונות היומית, הכוללת את "יתד נאמן" השייך לפלג הליטאי של מפלגת דגל התורה, ואת "המודיע", היומון החרדי הוותיק ביותר, השייך לפלג החסידי של אגודת ישראל; הזון השני כולל את השבועונים רבי התפוצה וההשפעה, שהוותיק בהם הוא "יום השישי", ולצדו "משפחה" ו"השבוע". השבועונים עצמאיים מבחינה כלכלית, ורשמית אינם מסונפים לאף זרם של הציבור החרדי.

למרות שהשבועונים העצמאיים תוקפניים כלפי הציבור החילוני יותר מהעיתונים היומיתים ועוברים לא אחת את גבול ההסתה והדיבה, בחרתי להמחיש את יחסה של העיתונות החרדית לעולם החילוני דרך העיתונות מית הממוסדת, וזאת משתי סיבות: ראשית, העיתונות היומית מייצגת בצורה הנאמנה ביותר את הלכי הרוח הרווחים בציבור החרדי; שנית, היא משקפת את דעותיה של ההנהגה החרדית: מעל לכל עיתון עומדת "ועדה רוחנית" המפקחת על כל החומר המתפרסם

חבורת

הזבל

וזולרי

הסמים

העיתונות החרדית על
העולם החילוני

"החילונים מוצצים את דמנו, חיים על השכוננו, מתגוררים
פה בחשבון מזויף, הרשום על שמנו" ("יתד נאמן")

אירים: מיכל בוננו

"כאזתו אריה רועם מרעב ותובעני ללימרת בשר טרף - גם
התקשורת הישראלית זקוקה למנת בשר חרדים קבועה" ("המודיע")

ההיבט ה"פיקנטי" שבתופעה, הרי שהעיתונות החרדית נוהגת ברוב המקרים להכליל על החברה החילונית מתוך מקרי פשע שמתרחשים בה. כך, למשל, בעקבות הפרסומים הרבים בתקשורת החילונית על מסיבות הסמים שעורכים מטיילים ישראלים בחופי גואה שבהודו, עסקה בכך גם העיתונות החרדית בהרחבה. אחד החשובים שבכתבי "המו"דע", משה עקיבא דרוק, כתב מאמר תחת הכותרת "השאפה להיות עם חופשי בארצנו התגשמה" (22.12.95), ובה הוא מנתח את החברה החילונית בכללה על-פי מעשיהם של המטיילים הישראלים בהודו: "אותם ראשונים [מקימי המדינה - ד.א.], שלא היו כמלאכים וספק אם היו כבני אדם, לא הלמו שצאצאי-הם יברחו מן הארץ לאחר שירות צבאי כדי למצוא פורקן של סמים על שפת ים בהודו שדבק בו כינוי המוכיר את תל אביב... אותם הוגים שביקשו להסיר מידיהם של יהודים את הכבלים שכללו את עצמם ברצון, עד שהגולם קם על יוצרו ושלל מהם את היכולת לעמוד נגד היצרים האפלים".

באותו עניין כתב יצחק מתתיהו טננבוים: "איננו יודעים עד כמה רע להיות צבר-ישראלי-חילוני, על המסכנות ועל הריקנות מחליאת הלבבות, אשר אחינו בני ישראל שבויים בתוכם. כואב על נשמת ישראל המעונה בידי יצרים, כבושה בידי זרים, נתונה בידי זדים... חברה זו שרויה בריק אחד גדול, בתרבות האין המתגלמת בקרב צעיריה ובוגריה התוהים ובוהים בקהילת הסמים הישראליית בחופי הודו. ...מאה אלף צעירים ישראליים מסוממים מייצגים בהחלט את החברה הישראלית הצעירה...".

לאחר רצח נהג המוניטין דרק רוט בהרצליה בידי שני נערים, בינואר '94, נאחזו הפובליציסטים החרדים במקרה יוצא דופן זה כדי להדביק תג שלילי על הנוער החילוני כולו. וכך כתב למשל א. מרגלית ב"המודיע": "מה הפלא שמתרחש מה שמתרחש, הן כל התנאים אצלם בשלים להיווצרותו של אסון הטבעה זה, שבו הם טובעים בבזך ספוגי, שבו הם שותים מים עכורים, שבו מתחולל אצלם מבול המוביל את כולם במדרון לתהום". גם יצחק טננבוים מתייחס לכך, תוך כדי שהוא מתנצל על האיכזור הלא מקובל של מקרי פלילים בעיתונות: "לא באנו לבוסס בשלוליית ות הים היהודי אשר נקווה בידי צעירים ישראליים", הוא מסביר, "ומה שאנו מתייחסיים לחבורת הובל הזו, אין זאת אלא צורך רוחני של הכרת השטח".

לעתים, בעקבות מקרים של אלכוהוליות ושימוש בסמים בחברה החילונית, מציעים עיתונאים חרדים החילונים להגר מן הארץ ולהשאיר אותה לחרדים בלבד. כך עולה, למשל, ממאמרו של ישראל פרידמן מ"יתד נאמן" בפברואר האחרון: "בהתנדבות, לכו

מכאן. אינני מדבר על גירוש המוני של יהודים מארצם. הקריאה הבוטה - עופו מכאן, אינה אלא הצעה ידידותית. אין כאן כפייה, הכל ייעשה בהתנדבות. אז קומו, ידידיו החילונים. תארו. לכו מכאן. ...גם הפשע האמריקני לא יתקשה לקלוט את הנוער הישראלי, הנתון למקסמי השווא של הכימיקלים, הלום האלכוהול, העגיל באוון הרצועה, ישתלב היטב בנוף. ...לא אנתנו עלוקות על גבם [של החילונים - ד.א.]. להפך, הם עלוקות על גבנו. אנתנו צינור החמצן שזורם בעורקיהם. ...הם מוצצים את דמנו, היים על חשבוננו. מתגוררים פה בחשבון מזויה, הרשום על שמנו".

"אנו שרויים בתוך הקונכייה שלנו", כתב ב. רכט ב"המודיע" בינואר '94, "מאושרים שאיננו מודעים לרעות החולות הפושות בחברה החילונית. מי ממנו מכיר את העובדה שמאות אלפי בני נוער בישראל, חילונים

יש לחוקק חוק מיוחד לעשיית דין בקיבוציניקים ובעזריהם ולשפוט אותם בבתי דין נוסח נירנברג (משפחה)

כמובן, טובעים עמוק בתוך הטיפה המרה...בניה הצעירים מטביעים את יגונם הנובע מריקנות ושידפון בכוסית הוויסקי או בפחית הבירה. לבית החילוני שדוף הקדים אין מה למכור. בדרכה של המדינה לא ייוותר עוד פיכת אחד שיעיר את השיכורים לתורנות שמירה. ומי שהתמיץ את המאמר הזה נתקל בדעה דומה במאמרו של מ. שלום באוקטובר '94: "ומה טיפחה החברה החילונית. בורות זה לא מלה, אלא ירידה. סמים. תועבות. גפנים סוררים. רצח. בקיצור - בתי כלא גדושים ישראלים, תוצרת הממסד החילוני, רובעי תועבה תוצרת החברה הישראלית החילונית". היחס המתנשא והעוין של העיתונות החרדית לציבור החילוני קיצוני וחרף עוד יותר כשהיא נדרשת ליריביה המסורתיים של החברה החרדית: התקשורת החילונית, השמאל הפוליטי והקיבוצים. שלושת אלה כרוכים בדרך-כלל יחד, כגוש שמאלני אחד מגובש ועוין. במאמר מאוגוסט '93 מסביר מ. כספי, באמצעות תיאור ציורי, כיצד רואה "המודיע" את התקשורת חילונית: "כאותו

אריה רועם מרעב ותובעני לליטרת בשר טרף - גם התקשורת הישראלית זקוקה למנת בשר חרדים קבועה. וכאותה נמייה צמאת דם, המרווה גרונה בדם טרף, גם הפוליטיקה הישראלית החילונית זקוקה למשקה קל חרדי כדי להרטיב את גרונה הניחר. ...הם חשים רעב, כיב קיבה, צמא והתכווצות מעיים. הם לא יכולים אחרת. ...הם נוקקים למנה קבועה של מזון חרדים".

במאמר אחר ב"המודיע" (6.12.93) כותב מ. שלום: "האויב הגדול ביותר של הדת הוא התקשורת. אלה מחלנים את העם חילון אחר חילון, אלה מורידים את העם לדיוטא תחתונה של סחי ומיאוס, אלה קוטלים מוטיבים תורניים בערימות של זבל תקשורתי מהסוג הגרוע ביותר. התקשורת החילונית עושה פרנסה מזבל. היא יודעת כי כאשר העם הוה יתדפק על דלתי התורה והחוכמה, הוא ינטוש את המסך התקשורתי, את גלי האתר והעיתונות הצהובה, ואז תאבד מקור פרנסתם". ועוד מקולמוסו של מ. שלום (31.12.93): "לשוני, לשון זהב. שפתי, שפתי חלקות, לעומת הראי-יונות הגזעניים וההתבטאויות האנטישמיות שנשמעו מפיהם וכתביהם של נרקומני ליטרת האנטישמיות שאינם יכולים ללא מנת סם אנטי-דתית קבועה".

"התקשורת הישראלית היא שותפה בכירה בהידרדרות המוסרית של החברה בארץ", כותב ישראל פרידמן, עיתונאי בכיר ב"יתד נאמן", במאמר מ-13.11.91. בדרך אגב פוסק פרידמן כי לעומת אדם חרדי, "כאשר חילוני נאסף אל עמיו, הוא אינו שורט שרסת נצח. כשפועלו חדל, הוא נעלם כבועת אוויר, או עלה נושר. אחר-כך הוא הופך לבועת זיכרון בתודעת בני משפחתו וחבריו. צולל לתהום הנשייה".

בארבע השנים שבהן היתה מרצ שותפה בממשלת העבודה, הקצינה עוד יותר ההתייחסות למפלגות השמאל בישראל. ב"המודיע" השוו כותבי המאמרים את "אהבת הזרים" של השמאל בישראל לשנאת הזרים של הניאו-נאצים. בעל הטור מרדכי גרליץ כתב (ב-4.12.92) שמול התפרצותה שלוחת הרסן של שנאת הזרים באירופה, "ניצבים אנו מבית בפני תופעה חמורה לא פחות של אהבת זרים חולנית, הגובלת בטרורף עד כדי איבוד לאומי עצמי לדעת". עד כאן זו אולי דעה לגיטימית, אבל בהמשך כותב גרליץ: "אהבת זרים זו מדהימה בדמיונה לאדיקותם היתרה של בני הגזע הארי הטהור, מפעילי תאי הגזים והכ"בשנים, בכל הקשור לאגודות צער בעלי חיים והגנת הטבע".

ואילו עורך "יתד נאמן", נתן זאב גרוסמן, כותב באותו יום כי התפרצות הניאו-נאציזם באירופה היא תוצאה של חטאי ממשלת השמאל. גם היום, מסביר גרוסמן, "נציגים בכירים של ממשלת השמד הרוחני מכריזים

ברישי גלי כי ככוונתם לעקור את הכל ולהש-
ליך לחלוטין את מצוות התורה. במציאות
רוחנית עגומה זו, חזרו אל עולמנו הקולות
המצמררים של ניא-נאציזם. רק מי שטחו
עיניו מלראות לא יעשה את חשבון הנפש
המתבקש".

החמורות ביותר, בהקשר זה, היו התבטאו-
ות העיתונות החרדית על מרצ ועל נציגיה
בכנסת. באופן מסורתי וקבוע, כשציטטו
ב"יתד נאמן" את שולמית אלוני, כתבו: "שוב
פערה אלוני את פיה" או "עפרא לפומיה"
(עפר לפיה, בארמית). העיתון "המתנה החר-
די" מגדיר את אנשי מרצ במפורש כנאציזם
וכ"מסיתים לטבח עם" בחרדים. "התנועה
האנטישמית הישראלית החלה כקוריוו בשולי
מפלגות השמאל וצברה תנופה עד שהפכה
לרשת הפרושה על פני כל הארץ. צעירי הה-
יגנד [כך במקור - ד.א.] המשיכו לפרסם
כרוזת הסתה ולקרוא להמוני האנטישמים
הצעירים לנקום בדתיים וחרדים. תנועת רצ
עשתה פוגרומים, פעיליה דוגלים בשיטות
אלימות, הגובלות באלו שהשתמשו בהן תוע-
מלני המשטרים החשוכים ביותר".

מען נוסף להשתלחיות ארסיות הוא
הקיבוצים. תחת הכותרת "לחרוש את הקיבו-
צים" קורא השבועון "משפחה" (28.12.91),
במאמר לא תחום, "לחוקק חוק מיוחד לעשי-
ית דין בקיבוצניקים ובעוזריהם" ולשפוט
אותם "בבתי דין נוסח נירנברג". "הגיעה
השעה לפרק את הקיבוצים, לפנות את החב-
רים מאזור ואולי לאשפו אותם עד שיימצא
סידור קבע במחנות שבהם קיבלו בשעתו את
עולי מרוקו. הם יעברו חינוך מחדש בנוסח
החינוך שנתנו לעולי המורת. ...ניתן יהיה
להשאיר שניים שלושה קיבוצים כמוצג מוזי-
אוני, מזכרת עוון מאחד הפשעים הגדולים
ביותר בתולדות עם ישראל, משהו כמו שימור
מחנה אושוויץ או מיידאנק. פשע בסדר גודל
כזה חייב להיות משומר לדיראון עולם".
לחלופין, מציע כותב המאמר לחברי הקיבו-
צים לרדת מהארץ, "כדי לפגוש שם את
המיליונים שאגרתם בחשבונות סמויים מכספי
העם היהודי. תאכלו מהם עד שתיחנקו, אבל
אותנו תשחררו, חברים טפילים". סגנונו של
מ. שלום ב"המודיע", לעומת זאת, מתון: הוא
מצר על בורותם של חברי הקיבוצים: "ילדי
הקיבוצים ובוגריהם אינם שומרים על כללי
כשרות יסודיים לא מפני שאינם רוצים
לשמור כשרות ולא מפני שהם עוינים את
הדת והמסורת, אלא מפני שהם גדלו על ברכי
העם-ארצות" (6.12.93).

עורכי העיתונים החרדיים אינם רואים כל
בעיה אתית או עיוות של מציאות בכתיבתם
על העולם החילוני. "העיתונות החרדית
איננה מסיתה", מסביר נתן זאב גרוסמן, עורך
"יתד נאמן". "אנחנו רק מנהלים הסברה
אידיאולוגית על צדקת דרכה של היהדות

המאמינה. העיתונות החילונית, לעומת זאת,
דואגת להכפשה מתמדת של המגזר החרדי לא
במישור האידיאולוגי אלא במישור של דיוו-
חים מכפשים בעמודי החדשות. כוונתי לידי-
עות שבהן נכתב: 'חרדי עשה כך וכך'. אנח-
נו, לעומת זאת, לא מנסים להכפיש את החי-
לוני המצוי, אלא את החילונית כאידיאה".

ישראל אייכלר, עורך "המתנה החרדי", לא
מכחישי את עצם ההכפשה הקיימת בעיתונות
החרדית, אלא מנסה להצדיק אותה בטיעונים
שונים. "אם פתאום, אחר אלפיים שנות
גלות, יש יהודים שרוצחים, יהודים מעשני
סמים ושיכורים, או ברור שזה קרה בגלל
החינוך החילוני. לא היה מעולם בעם ישראל
דבר כזה". אייכלר מוסיף כי העיתונות החר-
דית החליטה בשנים האחרונות להשיב מלחמה
ואיננה בוחלת באמצעים. "במשך שלושים

קצת הגישה. בעבר, כל החילונים הוצגו
כבעלי כוונות ודון. היום הם מתלקים אותם
לשני סוגים: ישנו החילוני שהוא כמין 'פרא
תמים', שצריך להשכיל אותו כי הוא לא מכיר
ולא יודע את מאור הדת, מין מקרה חמור
ביותר של 'תינוק שנשבה'; וישנו החילוני
שמנסה כביכול לפגוע בדת ובמסורת, ואותו
העיתונות החרדית מנגחת בתוקף. כך הם
מתייחסים בזמן האחרון לחילונים מהשמאל,
שנתפסים במפורש כשטן וכמקור לכל הצרות.
ההתייחסות אל החילונים מהקבוצה השנייה
היא מאוד בוטה ומאוד ברורה, ונגועה במכ-
לול של סטריאוטיפים".

מה יותר חמור, לדעתך: היחס הסטריאוטיפי-
פי של התקשורת החילונית לחרדים או של
התקשורת החרדית לחילונים?
"צריך להבחין בתופעה נוספת. העיתונות

**"איננו יודעים עד
כמה רע להיות צבר-
ישראלי-חילוני על
המסכנות ועל הריקנות
שהוא שבו בתוכם"
(המודיע)**

החרדית משתמשת במלים בצורה הרבה יותר
חופשית, כי אין לה עדיין גבולות ברורים
ומסורת. הם חשים שהעיתונות החילונית
רודפת אותם מזה שנות דור, ושטוף סוף הם
מעזים לומר מה שאבותיהם פחדו לומר
בפומבי. כחילוני, אני חש גועל נפש למקרא
העיתונות החרדית, אבל אם הייתי חרדי,
הייתי חש גועל נפש למקרא יחסה של העיתו-
נות החילונית. לעיתונות החילונית יש קודים
משלה ולחרדית יש קודים משלה, אבל מבחי-
נת הפגיעות וההיפגעות, אני חושב שהתוצאה
זהה בשני הכיוונים. ■

דב אלבוים מסקר את העולם החרדי
ב"דיעות אחרונות"

שנה, ההסתה נגד החרדים היתה חד-צדדית,
אז בעשר השנים האחרונות אנחנו משיבים
מלחמה שערה. עדיין, העיתונות החילונית
עושה לחרדים מה שהעיתונות החרדית עוד
לא הצליחה לעשות לחילונים. אין להשוות
את מספר האנשים שקוראים את העיתונות
החילונית לבין מספר האנשים הקוראים את
העיתונות החרדית. הכף, בעניין הזה, נוטה
בכירור לחובת העיתונות החילונית".
לדעתו של פרופ' מנחם פרידמן, אנתרופו-
לוג וסוציולוג מאוניברסיטת בר-אילן ואחד
המומחים החשובים לחקר המגזר החרדי, העי-
תונות החרדית עברה בשנים האחרונות שינוי
ביחסה אל החילונים. "מי שקורא את העיתו-
נות החרדית מרגיש מיד בהתייחסות הסטרי-
אוטיפית הגמורה שלה אל החילונים", הוא
מסביר, "אבל בשנים האחרונות השתנתה שם

בדיון שנערך לפני כמה חודשים בוועדת החינוך של הכנסת (הקודמת), חזרו ראשי עיירות הפיתוח והעלו את טענתם כי אמצעי התקשורת "צובעים את העיירות בשחור". במיוחד הוטחה ביקורת בערוצי הטלוויזיה, בטענה הכללית ש"המרוץ אחרי הרייטינג" החמיר את בעיית הדימוי ואת דרך הייצוג של הפריפריה בתקשורת.

נגישותם המוגבלת של היישובים בפריפריה לשאר אמצעי התקשורת עלתה לאחורונה שוב, כשהתברר כי מאות יישובים עדיין לא חוברו לרשת הכבלים הארצית. בזמנו, כאשר חילקו את אזורי הארץ בין הזכיינים, התברר כי רובם מעדיפים את אזורי המרכז הצפופים וכי התעניינותם באזורי הפריפריה מועטת. לכן הוחלט להצמיד לכל זכיין אזור "טוב" ואזור בפריפריה. הזכיינים רישתו את האזורים הרווחיים שבמרכז הארץ במהירות, והסתפקו בחיבור רק של חלק מאזורי הפריפריה. התוצ-

משהו שהתחיל טוב ובמשך הזמן נדפק. הן משהו שהתחיל דפוק כדי לייצר דפוקים... ("ידיעות אחרונות" 7.4.92).

תיאורים אלה מוצגים כנובעים לא מסיבות מבניות או פוליטיות כלשהן אלא מכך שהתושבים בפריפריה הם "כאלה" - זנוחים, מוזרים, פרובינציאליים ובעקיפין אשמים, בעצם, במה שעובר עליהם. נוסף לכך הם מוצגים כמין עדר של אנשים בעלי חשיבה דומה ודפוסי התנהגות דומים. במצב כזה יש ציפייה מ"הם", בפריפריה, להתנהג בצורה מסוימת ולספק את ה"חדשות הרעות" - וזאת לעומת הציפיות מ"איתנו", במרכז; ואם "הם" לא מתנהגים באלימות, כפי שהעיתונאים מצפים מהם, זה יופיע בכתבות: "עד כה לא היו כל גילויי עוינות או אלימות כלפי הסניף [של מרצ בנתיבות] או חבריו..." ("הארץ" 25.5.92); "מי שציפה לאלימות ולמהומות של אוהדי הליכוד בהופעותיו של שמעון פרס אמש בדימונה ובבאר שבע - התבדה..." ("ידיעות אחרונות" 30.10.88); "ביקורו של השר נבון בבית שמש עבר ללא כל

נתוני המשטרה - חלה ירידה בפשיעה, יחסית לשאר הערים בארץ.

כאשר משווים את דרך הסיקור בעיתונות של אירועים דומים המתרחשים במרכז ובפריפריה, מתברר שאדם ממרכז הארץ שעבר על החוק מוצג כמקרה פרטי, ללא איזכור קשר כלשהו למקום מגוריו, בעוד שבפריפריה כל התושבים, על-פי התיאור העיתונאי, אחראים למתרחש (במקרה של התרחשות שלילית) ולוקחים בו חלק. דוגמה: על רצח בירוחם זכתה העיירה לכותרות עיתונאיות כמו: "מי ירחם על ירוחם?", "ירוחם, עיירה נידחת מחפשת רוצח" ועוד. אגב, מקרים אלה משמשים לעורכים הזדמנויות מצוינות לתת ביטוי ליצירתיותם המופלאה, דרך עשיית שימוש בשם העיירה: "אופקים צרים", "עיי" רה ללא אופקים"; "בירוחם לא מוצאים הרבה רחמים"; "אור יהודה: אור וצל"; "שלומי רע, תודה" (על שלומי) ועוד.

והנה דוגמה נוספת: לקראת סוף שנות ה-80 נמצא נגף פוליו במי השתייה של העיירה אור עקיבא. עוד בטרם התברר מקור הזיהום

מי ירחם על ירוחם

העיתונות הארצית על הפריפריה

הודרוו בעיתונות להאשים את תושבי העיירה באחריות להתפרצות המחלה. כאשר התגלה זיהום מים בגוש דן ב-1990, לעומת זאת, לא הזכירו כלי התקשורת כלל את התושבים כאחראים אפשריים לתקלה; היא יוחסה לרש" ויות ציבוריות שונות.

בכלל, היקף הסיקור של העיירות קטן. יש יישובים שכמעט לא מדווחים בכלי התקשורת הארציים על המתרחש בהם. כאשר מדווחים, בולטות רוב הכתבות ב"גישא אנתרופולו-גית": העיתונאי מהעיר הגדולה מדווח מתוך התנשאות על ה"ילידיים" בפריפריה. הסיקור מלא קוריוזים, אינו חודר להווי המיוחד של היישוב הקטן אלא מחיל עליו את המושגים הקבועים שמביא עמו העיתונאי. התיאורים מאופיינים בספוראדיות, "פשע כאן, אבטלה שם", בלי ניסיון להעמיק בהבנת המציאות המורכבת ולהגיע לשורשי הבעיות. דעתם של התושבים ומנהיגיהם איננה נשמעת בסוגיות לאומיות, אלא רק בנושאים "חברתיים" קבועים. תופעות חיוביות כמו פסטיבלים, אירועי תרבות וסיפורי קליטה בעיירות הפי-

הפרעות... ("הארץ" 1.10.88). המסר הסמוי המועבר לקוראים הוא: "הישארו איתנו" - כי אם הפעם לא היתה אלימות בפריפריה והסדר נשמר, ההתפרעויות יתרחשו בעתיד, ואנו מבטיחים לדווח עליהן מיד. ציפייה זו לאלימות ולפשע בפריפריה עלולה לגרום לעיוות

רוב האירועים המסוקרים

בעיירות הפיתוח הם

שליליים וקשורים

לאלימות, פשע, עוני,

אי-שקט חברתי, אבטלה

פני המציאות אצל הקוראים. מבדיקת הסיקור העיתונאי של מקרי הפשע בעיירות הפיתוח התברר כי הסיקור בעיתונות גדל, בתקופה מסוימת, פי שלושה, בעוד שבפועל - על-פי

אה: 80% מהיישובים בארץ, רובם יישובים קטנים בפריפריה, אינם מתוברים עדיין לרשת הכבלים הארצית, מ"סיבות כלכליות" כביכול. כך נוצר מצב שאזרחים האמורים להיות הראשונים ליהנות מנגישות לטלוויזיה קהילתית ולחדשות מקומיות אינם זוכים לכך כלל. כתוצאה מכך נוצרה, למעשה, אפליה במידת חופש הביטוי ובהיקף המידע העומדים לרשות היישובים השונים.

האם טענותיהם של ראשי עיירות הפיתוח על הטלוויזיה נכונות גם לגבי העיתונות המודפסת? מבדיקת מאות כתבות על עירות פיתוח בעיתונים הארציים עולה, כי רוב האירועים המדווחים היו שליליים ועסקו באלימות, פשע, עוני, אי-שקט חברתי, אבטלה, קוריוזים וכו'. לא אחת נעשה שימוש נרחב בסטריאוטיפים, בהכללות ובדעות קדומות. לדוגמה: "...וכך הלכת עיירת הקיפוח ומצמיחה מתוך השיממון קנאים חדשים, קיצונים ימניים, דתיים למחצה, מובטלים, שותים עד סביאה, מנמיכים לעצמם את סף ההתפתחות אל הפשע לסוגיו..." ("דבר" 2.10.89); "...עיירות הפיתוח אינן

תוח הופכות לעתים קרובות מדי, בהתחממות עיתונאית טיפוסית, לנושאים המוצגים באור שלילי - כנראה כדי לעבור את סף הדרמטי ות הסנסציוניות המתבקשת כדי להפוך דיווח על אירוע בעיירת פיתוח לכתבה בעיתון.

נכון שעיתונאים נוהגים כך גם בסיקור אירועים במרכז, וגם משם באים בעיקר דיווחים שליליים, אך יש לזכור כי לרוב תושבי המדינה, אמצעי התקשורת הארציים הם צינור המידע היחיד למתרחש בפריפריה. יוצא אפוא שבעוד שביחס לערי המרכז רובנו יודעים, מידע אישי ומשימוש בכלי תקשורת חלופיים, שהמציאות שונה מזו המתוארת בעיתונות הארצית - המודפסת והאלקטרונית - בפריפריה ריה אין הדבר כך; צרכן התקשורת המצוי מאמין שהמציאות הסימבולית המוצגת לו על המתרחש בפריפריה היא המציאות ה"אובייקטיבית", "האמיתית".

הסיבות לאופן הסיקור הזה רבות ולא נוכל לעסוק בהן כאן בפירוט, אבל נמנה אחדות מהן: פריסת הכתבים בארץ ומספר הכתבים המסקרים את הפריפריה לעומת אלה המסקרים את המרכז; תפיסת הציפיות שלהם באשר

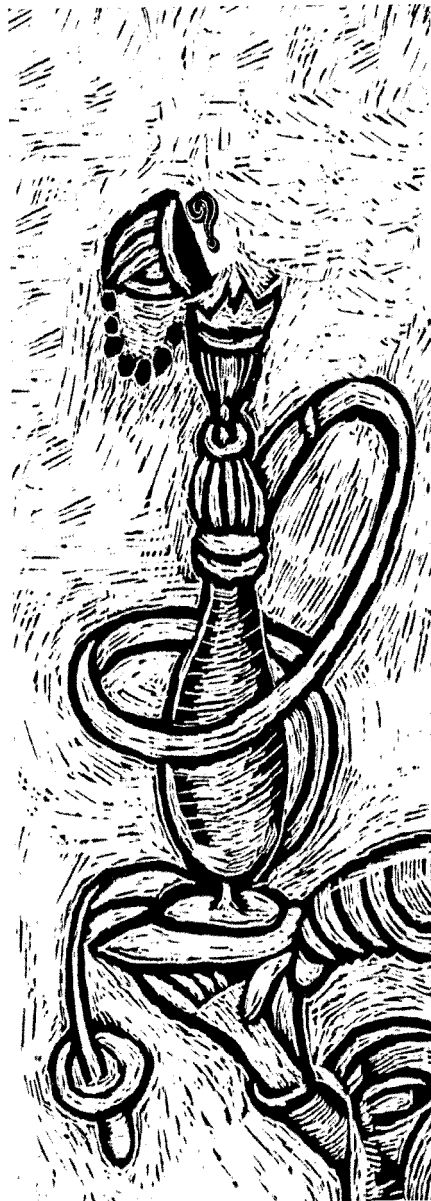
תושבי האזורים המרוחקים מוצגים כמין עדר של אנשים בעלי חשיבה דומה ודפוסי התנהגות דומים

לדרישות מערכת העיתון; מעמדם בהירארה כיה העיתונאית; העובדה שמערכות העיתונאים נמצאות בתל-אביב, והניכור הטבעי שלהן מהפריפריה ומהנושאים המעסיקים אותה; תפיסת קהל היעד של העיתונאים והציפיות שלו; יחס לא מקצועי של מנהיגי עיירות הפיתוח אל כלי התקשורת ומערך דוברות לא מפותח, ועוד.

גורם מרכזי נוסף שמשפיע על אופן הסיקור הוא הממסד הפוליטי-בירוקרטי וקשרי הקיר-בה וההקבלה המתקיימים בינו לבין הממסד התקשורתי. שני הממסדים ממוקמים במרכז, שניהם בוחנים ומנתחים את המתרחש מנקודת מבט של המרכז, ונקודת המבט המתנשאת כלפי הפריפריה דומה. מחקרים בעולם מוכיחים שהתקשורת הולכת בעקבות העוצמה הכלכלית, הפוליטית והחברתית: מרכזי העוצמה הופכים גם למוקדי התקשורת, ונושא שזוכה לתשומת לב מצד הממסד זוכה בעקבות זאת גם לתשומת לב מצד אמצעי התקשורת. גם הריכוזיות של הממסד הבירוקרטי-פוליטי בתחומי חיים רבים, לא רק שלא נתקלה בגינוי מצד העיתונאים, אלא

אף אומצה על-ידיהם. גישה זו של התקשורת מחזקת למעשה את ידיו של הממסד במדיניות שהוא נוקט כלפי הפריפריה, ויש לכך לא מעט דוגמאות בכתבות.

בתקופת בחירות, אם כן, כשם שגדלה התעניינותו של הממסד בפריפריה, כן גדלה גם ההתעניינות של התקשורת בה. אופן הסיקור את עיירות הפיתוח אינו ייחודי לעיתונות הכתובה בלבד. גיתוח סרטי קולנוע, סרטים

וכתבות טלוויזיה, ספרים ויצירות תרבותיות אחרות, מראה שימוש והתמקדות במוטיבים דומים, גישה סטריאוטיפית, הכללות ותיאור מעוות ומוטה של המציאות.

מבדיקת השינויים שחלו בסיקור עיירות הפיתוח בעיתונות משנות ה-70 לשנות ה-80, עולה כי למרות שבמציאות, במישור החברתי והכלכלי, חלו שינויים חיוניים, לא רק שהם

לא באו לידי ביטוי, אלא אדרבא, הסיקור הפך במשך השנים האלה יותר ויותר שלילי. סגנון ה"כאסה" שלהך והשתלט על העיתונות הפופולרית לא היטיב עם דימויה של הפריפריה בעיתונות אלא היה בעוכריה. עיתונאים שסיקרו בעבר אזורים מרוחקים ושאפו לקדם אותם, מתרכזים היום בקוריוזים וב"סיפורי סבתא" חסרי משמעות, ללא כל ניסיון לבחון ולהציג את שורשי הבעיות. תחושת ה"איום" מהפריפריה (ידיעות על אלימות, כפייה דתית, מרידות עדתית, סיפורי באבא סאלי וכו') קיבלה הד נרחב בכלי התקשורת הארציים, כנראה מתוך חשש שמא יחדרו אלמנטים אלה למרכז ה"שפוי". העיתונות הממוקמת במרכז הלכה וציירה את עצמה כאי מבוטח, שכל מה שמעבר לו הוא פרימיטיבי, בלעג, מיושן, לא רציונלי, שקשה "לנו" (במרכז) להבין.

מחאות וניסיונות של "החברה הפרובינציאלית" ליישם מהפריפריה לשנות את יחס העיתונות נתפסו כלא-לגיטימיים וכמסכנים את ה"סדר" הקיים; כתבים אזוריים אף הודו כי ה"כסף" שבסיקור אישים מהפריפריה הוא

צרכן התקשורת מאמין שהמציאות הסימבולית המוצגת לו על המתרחש בפריפריה היא המציאות "האמיתית"

ש"אפשר ללכת [איתם] עד הסוף ולא יהיו לחצים והרמות שלפון מצדם למערכת בתל-אביב", ולכן רק שם אפשר, לטענתם, ליישם את ה"עיתונות החופשית" במלוא מובן המלה. בעקבות דפוסי סיקור אלה התפתחו בעיירות הפיתוח אמצעי תקשורת אלטרנטיביים כמו מקומונים, טלוויזיה קהילתית ומקומית, ולאחרונה גם רדיו אזורי. לאמצעי תקשורת אלה משמעות רבה בגיבוש זהות מקומית, בדיון בסוגיות מקומיות ובהעלאת הדימוי העצמי, אך אין בהם פתרון לדימוי של הפריפריה בעיתונות הארצית, שאליה נחשפים מקבלי ההחלטות ברשויות הלאומיות; הם עדיין שבויים בתבניות חשיבה ובדימויים ישנים. השפעת הדימויים האלה על מצבן של עיירות הפיתוח היא מכריעה, כיוון שהדימוי משפיע על מקבלי ההחלטות במרכז הארץ, וכמובן, גם על דימויים העצמי של תושבי המקום. ■

אלי אברהם הוא דוקטורנט ומורה בחוג לקומוניקציה ולעיתונאות באוניברסיטה העברית; המאמר מבוסס על מחקר שהסתיים בשנת 1992

איפה טעינו?

ואפילו לא יתוארו. יש להניח שגם מפלצת כמו אדולף אייכמן לא צמחה יש מאין, אלא קיבלה בביתה חינוך שסלל את הדרך להשמדת מיליוני בני יהודים. הוריו היו ודאי אנטישמים פנאטים, שהתייחסו אל התורה הפסאודו-מדעית של הנאציזם כאל דת.

התכוונתי לכתוב רשימה שתצביע על אחריו-תם של מחנכים ושל הורים למעשי ילדיהם. תמצית הדברים שכתבתי היתה כי אודי אדיב הוא מוצר החינוך שקיבל מהוריו, כפי שאדולף אייכמן היה מוצר של החינוך שקיבל בביתו. את הפשעים הנוראים ביותר נגד האנושות ביצעו תמיד אנשים שחונכו לאידיאלים מוחלטים: נאצים, פשיסטים, קומוניסטים, שוביניסטים, פנאטים דתיים (וראו יגאל עמיר).

מתוך פליטת קולמוס שקשה לי היום לתרץ אותה, לא נתתי דעתי לחומרת ההשוואה בין הורי אודי אדיב להורי אדולף אייכמן. שום דבר לא ישווה לשואה, שום אדם (למעט היטלר והימלר) לא ישווה לאייכמן, וגרירת הוריו של אודי אדיב לתמונה זו היתה גרועה מחטא: זו היתה איוולת. העובדה שכתבתי בסגנון סאטירי עוד החמירה את רישומם של הדברים.

בחרטה שאני חש על רשימה זו אין, כמובן, כדי לשנות כהוא זה את דעתי, שאודי אדיב עשה את אחד המעשים הנפשעים בתולדות המדינה. ■

יוסף (טומי) לפיד הוא חבר מערכת "מעריב"

ההורים של אודי

יוסף לפיד

קרוב ל-25 שנה חלפו מאז נסע אודי אדיב לדמשק, כדי לשתף פעולה עם המודיעין הסורי נגד ישראל. גם היום זה נשמע מוזעזע. אבל היום זה משהו שאנו יודעים שקרה, ולכן אנו מודעים לכך שזה יכול היה לקרות. או חשבנו שזה משהו שלא יכול לקרות. ישראלי יפה, שממניעים אידיאולוגים בוגד במדינה; קיבוצניק וצנחן המוסר סודות צבאיים לגרועים שבאויבינו - הידיעה על כך מוטטה מוסכמות כל-כך בסיסי-ות, עד כי נדמה היה ששום דבר כבר לא קדוש ועל אף אחד כבר אי-אפשר לסמוך.

כאשר ניסו לתהות על קנקנה של התופעה, גילו כי בקיבוצו של אודי אדיב היו כמה מחנכי-ים קיצוניים בדעותיהם, שהטיפו למרקסיות בלתי-מתפשר. יתרה מזו, הוריו של אודי אדיב היו שמאלנים קשוחים, מהסוג שעוד שרד או מימי סטאלין, אנשים שהפכו את תורת מרקס לדת פנאטית. סיפורים אלה הביאו אותי או לידי הרהורים, שהולידו את הרשימה שאני עד היום מצטער על פרסומה. חשבתי על כך שילד הוא כחומר ביד היוצר, ואם הוא גדל על ברכי מחנכים בעלי דעות שמאלניות קיצוניות ומקבל בבית חינוך בעל אופי סטאליניסטי, לא ייפלא הדבר שהוא נגרר למעשים שלא ייעשו

אודי: ארון אבני

עין בינלאומית

האם העיתונות ממלאת כראוי את תפקידה בחשיפת כל האמת על מועמדים לתפקידים בכירים ערב הבחירות?

לא, "העין הבינלאומית" איננה עוסקת הפעם בעניינים מקומיים, אלא בסוגיה המעסיקה עיתונאים בארצות-הברית, לקראת הבחירות לנשיאות בנובמבר הקרוב. גם שם, כמו אצלנו, מאשימים בדרך-כלל את העיתונות על שהיא מגלה יחס שלילי מופרז לפוליטיקאים ועל שהיא מאמצת גישה תוקפנית, הגורמת נזק חמור לאמון הציבור בשלטון. אבל העיתונאי האמריקני ג'יימס מק'רטני, בעל טור ברשת עיתוני "נייט-רידר" ומרצה לעיתונות ופוליטיקה באוניברסיטת ג'ורג'טאון, קובע, במאמר שפירסם לאחרונה ב"אמריקן ג'ורנליזם ריווייו", שלפחות בנוגע למערכות בחירות לנשיאות, ההיסטוריה מוכיחה שלא גישתה השלילית של העיתונות היא הבעיה האמיתית, אלא ההפך: לעתים קרובות העיתונות האמריקנית לא עשתה די כדי לחקור ולהעמיק בבחינת המועמדים לנשיאות. העיתונות נטתה לאמץ בקלות רבה מדי את הצהרותיהם של הפוליטיקאים, ללא בחינה ביקורתית.

קחו, למשל, את המועמד ג'ון קנדי. מתברר שב-1960 הוא הצליח להלעיט את העיתונות בהאשמות חריפות על הממשל הרפובליקני הקודם, כאילו אולת ידו של הנשיא איזונהאואר יצרה פער לרעת ארצות-הברית במאון הטילים הגרעיניים מול ברית-המועצות. מתברר שרבים ובכירים בין עיתונאי אמריקה ופרשניה קנו את הטענה מבלי לבדוק אותה. רק אחרי הבחירות, כאשר קנדי נכנס לבית הלבן, החלו מקורביו להודות: "פער הטילים" לא היה ולא נברא. ארבע שנים אחר-כך הצליח גם לינדון ג'ונסון לשטות בעיתונאים - ובציבור: הוא ניהל את מערכת הבחירות שלו כנשיא המבקש לקדם שלום בווייטנאם, בשעה שממשלתו הכינה תכנית ות להרחבת המעורבות הצבאית האמריקנית בדרום-מזרח אסיה. לבכירי הפנטגון, שהציגו לו תכניות להרחבת המערכה, אמר בדין פנימי: "רק תנו לי להיבחר שוב, ותוכלו לקבל את המלחמה שאתם מבקשים". אבל העיתונות לא הגיעה לחדרי-חדרים, אלא רק ציטטה בהרחבה את הכרוזות הפומביות המרגיעות: "איננו עומדים לשלוח נערים אמריקנים 9,000 או 10,000 מייל הרחק מן הבית, כדי לעשות מה שנערים אסיאתים צריכים לעשות עבור עצמם".

"מסמכי הפנטגון", שפורסמו ב"ניו-יורק טיימס" כעבור שנים אחדות, חשפו את מלוא הציני-ות של ג'ונסון, שהחליט, ערב הבחירות ב-1964, להרחיב את המעורבות האמריקנית, להפציץ את צפון וייטנאם ועוד. אבל המסמכים הודלפו לעיתונות רק ב-1971, וג'ונסון ניצח בבחירות כמועמד השלום מול גולדוואטר הרפובליקני. העיתונות גם לא העמיקה לחקור בעברו של ג'ונסון, בעיקר בפרשת הזיופים המפוקפקת שהעניקה לו את הניצחון בבחירות לסנאט ב-1948. על הצגתו של ריצ'רד ניקסון לציבור בבחירות 1968 ניצחו מומחים ליחסי ציבור, שהקפידו להרחיק אותו מן הכתבים הפוליטיים והעניקו לו את מרב החשיפה במפגשים עם תומכים ואוהדים, שסוקרו בעיקר על-ידי תחנות טלוויזיה מקומיות. "העיתונות לא עשתה די כדי לחדור את השריון. היא קיבלה את ההצגות המבוזרות כחלק מן המשחק", מאשים מק'רטני. "מעט נכתב על אימוץ שיטות השיווק של הפרסומאים משדירות מדיסון למערכת בחירות לנשיאות". גם ב-1972 נכשלה העיתונות, כאשר דיווחה ללא הסתייגות על הכרוזות של הנרי קיסינג'ר כי "השלום בווייטנאם בהישג יד". בחוכמה שלאחר מעשה מסתבר שהעיתונות הסתפקה בדיוח על הדברים, מבלי לבחון את תגובות האנליסטיקונים, שרמוזו בבירור כי הסכם השלום איננו מעבר לפינה.

ההתמודדות בין ניקסון לתקשורת הסתיימה בתרועת הניצחון של העיתונות בפרשת ווטרגייט, אבל גם במערכות הבחירות הבאות הצליחו מומחי יחסי הציבור של המועמדים לנשיאות לנווט את התקשורת כרצונם. כך, ב-1976 יצרו יועציו של ג'ימי קרטר את המיתוס של מגדל הבוטנים הפשוט, "איש האדמה", הרץ נגד הפוליטיקה של וושינגטון, והתקשורת לא בחנה את העבר הבעייתי שלו כמושל ג'ורג'יה. באופן דומה הצליח רונלד רייגן - פעמיים - למכור לעם הבילת הבטחות בלתי-אפשריות (להוריד מסים, להגדיל את תקציב הביטחון ולאזן את התקציב - הכל בעת ובעונה אחת...). ג'ורג' בוש הצליח ב-1988 להפוך את יריבו, מייקל דוקאקיס, למי שמשחרר אנסים שחורים מן הכלא, וביל קלינטון גם הוא לא נדרש להציג לציבור

רפי מן

עיתונות לא חוקרת

התקשורת האמריקנית
מובלת באף על-ידי
המועמדים לנשיאות

איור: צחי פרבר

את הפתרונות שיעלה לבעיות האמיתיות של אמריקה. וכך הודתה לסלי סטהל, כתבת פוליטית בכירה ברשת הטלוויזיה סי.בי.אס, בתום אחת ממערכות הבחירות לנשיאות: "האמת היא שהמועמדים למדו לעשות לנו מניפולציה כמעט ב-99.5%".

בסיום המאמר מציע מק'רטני כמה דרכים להימנע משגיאות העבר:

א. להעניק למועמדים המרכזיים במערכת הבחירות לנשיאות זמן חופשי בטלוויזיה כדי להציג בפני הציבור, בפירוט רב ככל האפשר, את עמדותיהם ותפיסת עולמם. במסגרת זו אין להניח להם לדבר כרצונם, אלא להשיב לשאלות נוקבות של כתבים פוליטיים מנוסים ושל מומחים בתחומים שונים.

ב. על העיתונות לבחון בחינה הרבה יותר יסודית מאשר בעבר את אופיים של המועמדים. תחקיר מעמיק של עברם חיוני למניעת כשלונות עיתונאיים דוגמת אלה שליוו את מועמדו-תם של לינדון ג'ונסון וריצ'רד ניקסון.

ג. העיתונות חייבת להשקיע יותר מאמץ בחשיפת תפקודם של מועמדים במשרות קודמות, כדי ללמוד מכך על יכולתם לתפקד בעתיד.

והכל, כאמור, נאמר ונכתב על העיתונות באמריקה, לא אצלנו. ■

ביקורת קודש הקודשים

שוני משפטיים בלבד מפרשים לקורא הישראלי את פסיקות בית המשפט העליון. מדוע כתיבתם של זאב סגל ומשה נגבי מקבלת בדרך-כלל את עמדותיהם של הנשיאים ברק ושמגר?

אביאל לינדר

"ביקורת הפסיקה, כמעט כפסיקה עצמה, היא מרכיב חיוני במרקם הדמוקרטי בכללנו", כתב לפני כמה שנים פרשן "הארץ" לענייני משפט, פרופ' זאב סגל. באיזו מידה מתקיימים דברים נכוחים אלו בעבודתם העיתונאית של סגל עצמו ושל עמיתו מ"מעריב", משה נגבי, ככל שהדבר נוגע לביקורת הפסיקה של בית המשפט העליון?

עיון בטוריהם הפרשניים מן השנים האחרונות מלמד כי בערך שלושה מכל ארבעה טורים שכתבו מצטטים את פסיקות בית המשפט העליון, לרוב בשבתו כבג"ץ, כאילו גדול שהם נתלים בו לשם ביקורת על גורמים ממסדיים אחרים. כמו-כן אין השניים נמנעים מלחלק שבחים לדמותם האישית של שופטים עליונים בולטים, ביניהם אהרון ברק ("כושר ניתוח נדיר של שיקולים רלוונטיים והכרה עמוקה בכבוד האדם וחירותו" - סגל), יצחק זמיר ("אדם מאו-פק, סובלני ונעים הליכות" - נגבי), שלמה לוי ("מחזיק במוסרות הערכיות" - סגל) והנשיא לשעבר מאיר שמגר ("האיש הנכון במקום הנכון" - נגבי).

ייאמר מיד כי אין עסקינן כאן בגילויים של "נאמנות עיוורת", בלתי-עניינית לחלוטין; נראה כי ביסוד אהדתם של שני משפטנים נאורים אלה את בית המשפט העליון ואת שופטיו מצויה דעתם הכנה עליו כמתווה "עקרונות יסוד של חברה מתוקנת" (נגבי) וכמופקד על "שמי-רת זכויות פרט" (סגל), במדינה שמרובים בה אישים ונסיבות המאיימים על הערכים האלה. תמיכתם הגלויה במגמתו הנוכחית של בית המשפט העליון להרחיב את היקף ביקורתו השיפוטית על מעשי חקיקה של הכנסת והתנג-דותם להתקפות פוליטיקאים עליו אינן פרי של

חנופה לשמה, אלא שיקוף גאמן של דעתם הם על טיבו וכוחו הראוי. ועם זאת, מאחר שיחסם האוהד של השניים לבית המשפט העליון מושתת על ערכים דמו-קרטיים ואף ליברליים, ביקשנו לבדוק את היקף הביקורות שהפנו אליו, אם בכלל, ואת עוצמתן, במקרים שבהם היווה מטרם לביקורת בשם אותם ערכים עצמם.

ראשונה היא הביקורת מתקופת שליטתו של צה"ל על אוכלוסייה אזרחית מתקוממת בשטח חים, עת הוגשו לבג"ץ עתירות רבות נגד צווי גירוש וצווי אטימה והריסה של בתים. נטען אז כלפי בג"ץ כי גילה פסיביות שיפוטית בלתי-מוצדקת כשנמנע מלקבל טענות נגד חוקיותם של אותם צווים, ולעתים אף לא התייחס לטע-נות כאלה כלל. אלו היו בעיקר טענות בשמו של המשפט הבינלאומי: סעיף 49 באמנת ז'נבה

ב-1981 פרסם משה נגבי את ספרו "כבלים של צדק", המוקדש כולו לנושא זה. נגבי כותב בו כי הוא "מברך בלב שלם על מעורבותו של בג"ץ בשטחים המוחזקים" (עמ' 165), וכמה פסקאות לפני כן הוא מדגיש: "בזכות מעורבו-תו של בג"ץ בשטחים נשמר אופיו ההומניטרי של הממשל הצבאי הישראלי, והודות לכך נמנעה הכפשתם המוסרית של המפעל הציוני ומדינת ישראל" (עמ' 164). תשע שנים אחר-כך, במאמרו "הכיבוש, האינתיפאדה והדמוקר-טיה הישראלית", דחה נגבי את הביקורות על גישתו הסבילה של בג"ץ, בנימוק שהן משקפות "ציפיות לא ריאליות מבית המשפט", בהיותן כפוף למצב חוקי שאין הוא מוסמך לשנותו. ברוח זו הבלית נגבי בפרשנותיו המשפטיות דווקא מיני "פירוורים של קידמה" שורק לעתים בג"ץ אל העותרים אליו, כגון הענקת זכות טיעון למשפחת מחבל בטרם הריסת ביתה, או חיוב הצבא למסור לבני משפחתו של עציר פלסטיני שנהרג במהלך חקירת השב"כ את ממצאי בדיקת הניתוח שלאחר המוות. נגבי הציג עמדות אלו כתרומה המרבית שיכול היה

סגל מרבה לצאת להגנות של ברק; נגבי נוטה לחלוק שבחים לשמגר

סגל מרבה לצאת להגנות של ברק; נגבי נוטה לחלוק שבחים לשמגר

הרביעית בדבר הגנת אזרחים בימי מלחמה אוסר לחלוטין "העברה כפויה" של בני אדם מן השטח הכבוש; סעיף 53 באותה אמנה אוסר החרבת נכסי מקרקעין השייכים ליחיד או לרבים, "אלא אם כן היו פעולות צבאיות מחיי-בות לחלוטין את ההחרבה", וסעיף 33 באותה אמנה, כמו-גם סעיף 50 לכללי האג, אוסרים הטלת עונש קולקטיבי. מטעמים שנויים במח-לוקת דחה בג"ץ את ראיית הסעיפים האלה כאוסרים גירושים, הריסות או אטימות של בתים, אישר למעלה מ-500 גירושים ו-150

בית המשפט העליון להעניק לשמירת זכויות האדם בשטחים. במרץ 1994 כתב נגבי על מאיר שמגר דברים המייצגים יפה את עמדתו בנושא: "כשופט גרס שמגר כי חיילי ומפקדי צה"ל נושאים עמם, גם מעבר לקו הירוק, את החובה לציית לכללי משפט ומוסר בסיסיים ולנהוג על-פיהם גם בבואם במגע עם אוכלוסיה אזר-חית עוינת. לכן, למשל, כפה על צה"ל לעכב פיצוץ ביתו של טרוריסט עד למתן אפשרות לבעל הבית לפנות לבג"ץ".

גם בפרשנויותיו העיתונאיות של זאב סגל מאותה תקופה שלטת מגמה לחלוק שבחים לבג"ץ על מעורבותו בהפעלת התקנות, מבלי לבקרו על כך שהוא נמנע מלבחון לעומק את עצם החוקיות שלהן. במאמר שפירסם ב"הארץ" באוגוסט 1989, שהוקדש כולו לשבח בג"ץ על החלטתו להעניק זכות טיעון לאדם טרם הריסת ביתו, קבע סגל כי ההחלטה משקפת "נכונות מצד בג"ץ להגביר את מעורבותו השיפוטית בבחינת פעולותיהן של הרשויות, כדי לשמור שיקוימו בשטחים העקרוניות הבסיסיים של צדק טבעי". נכונות זו, הוסיף, היא "ערובה לשמירת זכויות הפרט" והוכחה נוספת לכך ש"בג"ץ הוא המעוז הבטוח ביותר שיש לפרט בריבו עם רשויות השלטון". סגל לא עסק במאמר זה במידת הצדק והחוקיות שבעצם הסנקציה של הריסת בית. הוא הדין במאמר בשם "המשל הצבאי בצבת היהסיות" (מרץ 1993), ששיבח את בג"ץ על החלטתו להתיר למפקד צבאי להמיר אטימת ביתו של רוצח באטימה חלקית של שני חדרים בלבד. היתר זה "מלמד", כתב סגל, "כי לא לעולם יעמוד חוסנם של שלטונות הצבא בפני זכויות האדם". יש לציין כי במסגרת מגמה זו עצמה לא נרתעו סגל ונגבי מלבקר לעתים את בג"ץ בנושאי שלילת זכות טיעון והימנעות מבחינת האפשרות לנקוט סנקציה חמורה פחות. ביקורתו של נגבי על פסק הדין בעניין 400 מגורשי החמאס (אף היא נטולת השגות על אישורו של בג"ץ את עצם סנקציית הגירוש) היא אחת העדויות הספורות לכך.

ביקורת נוספת המופנית לעתים כלפי בית המשפט העליון בשם זכויות האדם נוגעת לקנת אותו היתרה ל"זכויות יסוד של האליטות" - כגון חופש הביטוי, חופש המידע והזכות לפרטיות - בהשוואה למאבקו המתון יותר, לעתים אף המתון מדי, על שמירת זכויותיו של "אזור הדמדומים" - זכויותיהם של נאשמים, עצירים, אסירים, ילדים ועובדים. יצוין כי גם נגבי וגם סגל כותבים הרבה יותר על הסוג הראשון מאשר על הסוג השני; שניהם מקדישים מספר רב יותר של טורים לנושאים כמו חשיפת מידע על אישים בצמרת המדינית והבטחונית (נגבי) או פגיעתן של האזנות סתר בזכות לפרטיות (סגל) מאשר לנושאים כמו הצפיפות בבתי הכלא ותנאי מעצרם של קטינים (יוצא מכלל זה מאבקו המרשים של נגבי בדו"ח ועדת לנדוי על

היתריו המפורשים לאלימות בחקירות בטחוניות של השב"כ. בשיחה עמי הודה סגל כי יחסו לדו"ח זה סלחני יותר, והדברים גם משתקפים בכתיבתו על נושא זה, במאמרו "חוק השב"כ וטיבו" מינואר 1996, שבו הוא מסתפק בקריאה כללית ל"מציאת שביל זהב בין הגנה על ביטחון המדינה לבין הגנה על חירויות הפרט", מבלי לבקר את דו"ח לנדוי כדוגמה לסטייה משביל שכזה. נסיבה מקלה מסוימת אפשר למצוא בעובדה כי מטבע העבודה העיתונאית הרציפה עוקבים השניים בעיקר אחר סוגיות משפטיות הנמצאות במרכז ההתעניינות הציבורית האקטואלית. עם זאת, בפרשת מס הבורסה בינואר 1995 התמקדו שניהם בעילות אפשריות לביטול המס - סגל בפגיעה בזכות לקניין וגגבי בהפרת הבטחה מנהלית קודמת שלא להטיל את המס - ולא התייחסו כלל לעובדה שמשם כזה עשוי לעזור לשכבות החלשות - גם זו זכות יסוד לכל דבר.

להוציא נזיפה אחת של גגבי מספטמבר 1994 על הכרת בג"ץ בסמכותו של השב"כ לאסור פגישות עצירים עם סניגור למשך שבועות, לא נמצאה במאמריהם של השניים ביקורת משמעותית על מדיניות בית המשפט העליון בנושא שמירת זכויות "אזור הדמדומים". אצל סגל ניכר בתחום זה הקו שנקט גגבי בנושא מעורבות בג"ץ בשטחים - הוא שיבח את בית המשפט העליון והציג אותו כמי שכפוף למצב חוקי ומנהלי בלתי-רצוי. כשפירסם מאמרים על ריבוי המעצרים טרם הרשעה ("כתב אישום חריף נגד המשטרה"), על הקשר בין "מכת מדינה" לבין מעצר עד תום ההליכים ("מכת מדינה וזכויות נאשמים") ועל ביצוע חוקן באסירים נגד רצונם לשם גילוי סמים ("סמים וכבוד האדם"), היה זה בעקבות פסיקות של בית המשפט העליון, והמאמרים ביטאו תמיכה בהן. כמו-כן לא נמצאה אצל השניים ביקורת על מדיניותם של חלק משופטי בית המשפט העליון, ובכללם השופט ברק, שהרחיבה בשעתה את האפשרויות לנקוט מעצר עד תום ההליכים והגבירה את היקפו.

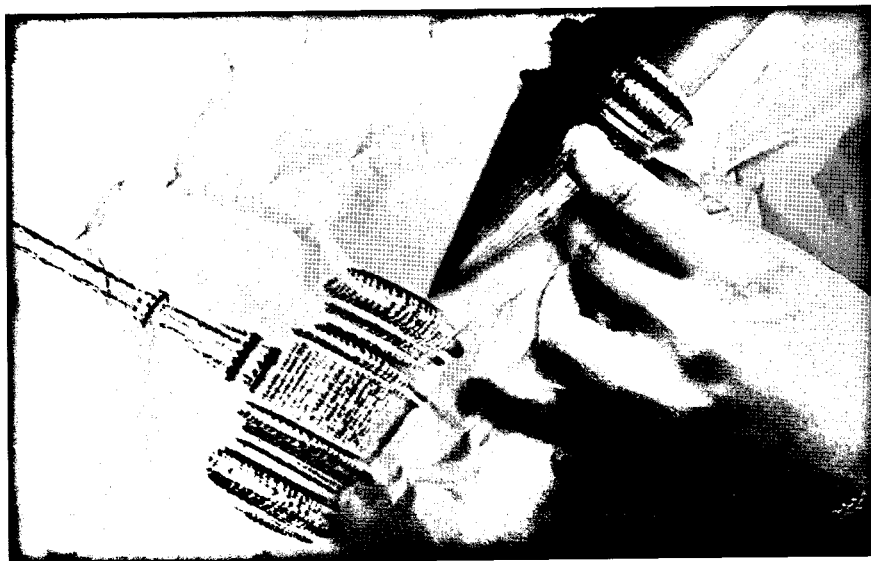
בעיית הסחבת הנודעת בבית המשפט העליון, המתבטאת בהמתנה ארוכה מהגשת העתירות ועד ההכרעה, לא זכתה לביקורת בכתיבתם העיתונאית של גגבי ושל סגל. הוא הדין בשאלת סמכותו הבלעדית של נשיא בית המשפט העליון לקבוע את הרכבי השופטים, שפרופ' סטיב גולדשטיין מהאוניברסיטה העברית ביקר אותה בשעתו. בהקשר זה יש לציין כי השניים נוטים להימנע מלתת בטוריהם משקל לביקורות אקדמיות שונות המופנות כלפי בית המשפט העליון - כמו, למשל, ביקורתו של פרופ' דוד קרצמר מן האוניברסיטה העברית בעניין מדיניות בג"ץ בנושא הריסות או אטימות של בתים, ביקורתה של פרופ' רות גביוון, גם היא מן האוניברסיטה העברית, על מגמת ה"אקטיביזם השיפוטי" של בית המשפט העליון.

ון כיום, או ביקורתו של פרופ' יורם דינשטיין מאוניברסיטת תל-אביב על מדיניות בג"ץ בנושא הגירושים. לגיליון מיוחד של כתב העת "Israel Law Review" משנת 1989, שהוקדש כולו לביקורת משפטית על דו"ח ועדת לנדוי, לשעבר נשיא בית המשפט העליון, לא נמצא בטוריהם של השניים כל איזכור.

נפנה כעת לבחינת עוצמתה של הביקורת שהפנו גגבי וסגל כלפי פסיקות בית המשפט העליון, באותם מקרים שבהם מצאו שהיא אינה תואמת את "עקרונות היסוד של חברה מתוקנת" או את "זכויות הפרט". כאן יש מקום להבחין בין השניים ולציין את חריפותו היתרה של הראשון, הגם שסגנונו התקיף בדרך-כלל עובר עידון יחסי לביקורתו את בית המשפט העליון. ביקורתו האחרונה, למשל, על החלטת בית המשפט העליון במשפט הבנקאים לפטור את הנאשמים מעונש מאסר פתחה בציטוט דברים שאמר בשעתו השופט ברק על "תחושת חוסר

שנחשפת התהום הפעורה בין עולם השררה של רבין לעולם הנורמות של ברק", ביקורתו מרוסנת לחלוטין כשהיא מופנית נגד פסיקתו של שופט עליון, ולרוב היא גם תסויג בדברי שבה על דמותו של השופט. כמו-כן מרבה גגבי בביקורתו על בית המשפט העליון להסתמך על פסיקה קודמת של בית המשפט העליון עצמו: כך, למשל, בביקורתו על פסק הדין בעניין 400 מגורשי החמאס, השבחים למדיניותו המסורתית של בג"ץ ("קודש הקודשים של המערכת המשפטית בישראל") ולעומד בראשו, מאיר שמגר, תופסים מקום נרחב הרבה יותר מזה שתופסות השגותיו על האישור שנתן בג"ץ לשלול את זכות הטיעון של המגורשים.

על חריפות הביקורת של זאב סגל את הפסיקה של בית המשפט העליון ניתן ללמוד מהשורה וואה בין שני מאמרים שכתב. ב"להסיר את המסך", מנובמבר 1993, יצא סגל בקריאה להסרת האיפול על הליך הבחירה של הוועדה למינוי שופטים בשמו של חופש המידע - זכות

השוויון" שהותירה החלטת היועץ המשפטי לממשלה, יוסף חריש, שלא להעמיד את הבנקאים לדין, והמשיכה בטון אפולוגטי משהו: "לא נעים, אבל נדמה שכדברים האלה בדיוק מתבקש כעת לכתוב על סלחנות בית המשפט העליון". סוג זה של התרככות אינו מאפיין את כתיבתו של גגבי בבואו לבקר שרים, מפכ"לים וחברי כנסת. אפשר אמנם לטעון כי לזכותם של השופטים עומד משך כהונתם הארוך יותר, כמו-גם הכבוד לרשות השופטת, אך מעניין כי גגבי עצמו הבהיר, בשיחה עמי, שאין הוא מתרשם מטענות כאלה והוא רואה את כל הרשע ויות כיעדים לגיטימיים לביקורת חריפה. מצד שני, אף שגגבי נוטה תכופות להרחיב את דברי הביקורת שלו מגופו של עניין לגופו של האדם המבוקר ("השבוע שוב טען חריש, בזחיחות דעת אופיינית...", "אין זו הפעם הראשונה

סיה היהודית בישראל גם הם מן הנושאים השכיחים בכתיבתו, הסתפק בציון שיקול אפשרי נוסף, מבלי להתייחס לפגיעה בחופש הדת: "שאלה היא, כמובן, אם מתן משקל מכריע לרצון שלא לחשוף את הילדים לעדי יהיה לא יפגע בטובתם הכוללת. טובתם הכוללת יכולה למשל להיות בחזקת האם, אפילו קיימת אפשרות שייחשפו לאמונה דתית אחרת מלבד היהדות". בראיון שערכתי עמו במהלך הכנת כתבה זו הצביע סגל על פסק הדין הראשון של בית המשפט העליון בעניין הביציות המופרות של הזוג רוט-נתמני כדוגמה לפסק דין שביקר. עיון ברשימה שפירסם לאחר מתן פסק הדין מלמד כי ביקורתו הסתכמה בציטוט עמדת שופט המיעוט, צבי טל, וזו של השופט המחוזי תנוך אריאל, ובציון האפשרות החוקית לקיום דיון נוסף בהחלטה, ולא משום פגם כלשהו שיש בה אלא בשל "חשיבותה, קשיותה וראשוניותה". בעניין זה נציין כי ההלטתו של שמגר לקיים דיון נוסף היתה בעייתית ביותר מבחינה משפטית - הן מבחינת פירוש חוק בתי המשפט והן מבחינת הפגיעה בערך סופיות הדיון - ונראה כי שני הפרשנים, שתמכו בהחלטתו זו, הקלו בקשייה יתר על המידה.

יש הקושרים את הנימה הרכה שבה מבקר סגל את פסיקות בית המשפט העליון לקירבה האישית שבינו לבין כמה משופטיו. בעתירה שהגיש סגל לפני כשנה אפילו פסלו עצמם השופטים ברק ולוין מלדון בה, בשל "ידידות רבת שנים עם העותר". לא לנו לקבוע אם יש ממש בהסבר זה, אבל נעיר כי מעיון במאמריו של סגל עולה כי הוא מרבה לצאת להגנת ברק לפני כמה חודשים, כשהופנתה נגד ברק ביקורת קשה על מכתב ששלח ליו"ר הקודם של ועדת חוקה חוק ומשפט של הכנסת, ח"כ דדי צוקר, ובו המלצות בנוגע לקבלת "חוק יסוד: חופש העיסוק", כתב סגל כי "ניתן להבין את צעדו כשביקש לתרום לרשות המחוקקת מפרי עבודתו, ניסיונו ושיקול דעתו המקצועי. תרומה

נגבי וסגל נוטים שלא

להזכיר בטוריהם ביקורות

אקדמיות המופנות כלפי

בית המשפט העליון

של הרשות השופטת בטרם גיבושה של הצעת חוק איננה צריכה להיחשב כפגיעה בוטה בעקרונות עבודת הרשויות, היא יכולה אף לתרום לגיבושה של חקיקה ראויה יותר"; כשביקרו בכנסת את מגמתו של ברק להרחיב את סמכויותו בג"ץ, יצא סגל ברשימת שבחים לברק כ"ראש וראשון לשופטים מכל בחינה עניינית

אפשרית"; בעניין המחלוקת שפרצה בין ברק לשר המשפטים הקודם, דוד ליבאי, בעקבות מחאתו הגלויה של ליבאי על העונשים הקלים מדי, לדעתו, שמטילים שופטים על אנשים, פירסם סגל הסתייגות מלומדת מטענה זו, תוך השוואה עם המשפט האמריקני, וציין את הכנסת כגורם שממנו עשוי לבוא הפתרון ונגבי הביע בעניין זה תמיכה מפורשת בעמדתו של

השניים כותבים על

זכויות יסוד של אלימות

הרבה יותר מאשר על זכויות

של "אזור הדמדומים"

ליבאי. סגל גם מקבל ללא סייג את תיות ה"מהפכה החוקתית" של ברק ומשלב אותה רבות בטוריו, ללא כל התייחסות לפולמוס המתנהל סביבה.

התרשמותו היא כי כל אלה אינם אלא ביטוי לחפיפה אמיתית של דעות, מה גם שטענתו של סגל בעניין הלגיטימיות של מכתבו של ברק לצוקר היא, בפשטות, נכונה. הקירבה המופרות היחידה בין סגל לבין בית המשפט העליון התבטאה בהיענותו לבקשת המוסד, עם מעברו למשכנו החדש, לכתוב עבורו חוברת על מקומו בשיטת המשפט הישראלית. ההתאמה המוגזמת היחידה בין כתיבתו העיתונאית של סגל לבין דעתו של ברק עולה ממעקב אחר רשימותיו בנושא החלטת בית המשפט העליון שהכירה בסמכות כל הערכאות לבטל חוקים הנוגדים חוקי יסוד: למחרת קבלת ההחלטה השווה אותה סגל לפסיקה אמריקנית ישנה ה"נחשבת בספרות למלאכת מחשבת ולתרגיל גאוני". הוא הניח כי תהיה זו "תרומה מרכזית לפיתוח עקרונות הדמוקרטיה", ונמנע מלבקרה. ארבעים יום לאחר מכן הופיע השופט ברק בפני חברי ועדת חוקה חוק ומשפט והבטיח להם כי למרות ההחלטה, רק בית המשפט העליון יוסמך לבטל חקיקה של הכנסת, וגם זאת לעתים נדירות ועל-פי קריטריונים מחמירים. יומיים אחר-כך כתב על כך סגל: "זוהי מגמה ראויה... עצם יכולתה של ערכאה נמוכה להצהיר על אי-יישום חקיקה במקרה נתון אינה רצויה. הכרעה כה רגישה, מן הראוי שתתקבל רק על-ידי ההכרעה העליונה".

בשיחתי עמו הסביר סגל כי המדיום העיתונאי מטבעו מגביל את יכולתו לכתוב בהרחבה ובעומק. הוא מפנה לפעילותו האקדמית, שבמסגרתה ביקורתו את פסיקת העליון רחבה וחרפה יותר. בעניין הסגנון שבו כתב על פסק הדין בעניין נתמני טוען סגל כי "כל שופט יבין שזו ביקורת". על כך אפשר לומר, בלשונו של

סגל עצמו, כי "המרקם הדמוקרטי בכללו" ייפגע כאשר "ביקורת הפסיקה" של הערכאה העליונה תישמר רק לכתבי-עת אקדמיים או לכנסים מקצועיים, או כאשר הביקורת העיתונאית תכתב בצפנים המובנים לאנשי מקצוע בלבד. דומה גם כי היכולת לתאר ולבקר כל פסק דין בבירור, בתמצות ובפשטות היא בגדר דרישה הכרחית מפרשנות משפט עיתונאית, וסגל עצמו ידע לעמוד בה היטב - למשל, בביקורת שכתב על פסיקת השופט שמגר בעניין ההסכם הקואליציוני בין העבודה לש"ס - ביקורת שבה תיאר את עמדת שופט המיעוט, אהרון ברק, וטען בעדה.

פער חמור בין ביקורתו העיתונאית של סגל לבין ביקורתו האקדמית התגלה בדצמבר 1992 ובינואר 1993 בנושא אישורו של בג"ץ את גירוש 413 אנשי החמאס: באוניברסיטת תל-אביב פעל סגל לארגון כנס אקדמי שבו נישאו הרצאות ביקורתיות ביותר של אנשי משפט כנגד אישור זה שנתן בג"ץ; אך ב"ידיעות אחרונות", שבו כתב אז סגל פרשנויות משפטיות, הוא נמנע מלבקר את פסק הדין והסתפק בביאורים משפטיים נייטרליים לחלוטין, בנוסח "החלטת בג"ץ מאמש נושאת עמה תוצאה כוללת. משמעותה אינה רק התרת גירושם המייד של אלה שגורשו עתה. גירוש זמני לתקופה מרבית של שנתיים יוכל להתבצע בעתיד, לפי החלטת מפקדי כוחות צה"ל בשטחים גם במקרים אחרים". גם כשפרקליטת המדינה דאו, דורית בייניש, ביקרה את עמדת היועץ המשפטי לממשלה בעניין זה, נמנע סגל מלתמוך גלויות בעמדתה אלא כתב: "אם מסרב פרקליט המדינה להגן על עמדה המקובלת על היועץ המשפטי, חוקה עליו שלא יחזיק במשרתו כנגד רצונו של היועץ".

התמונה העולה מפרשנות המשפט בעיתונות הישראלית היא של כותבים המשמשים מעין שופר למדיניותו השיפוטית של בית המשפט העליון. שני הפרשנים ממעטים לבקר את בית המשפט העליון ומתרככים בבואם לעשות זאת, כאשר נגבי מצטייר כנוע יותר מבין השניים. יש להדגיש כי אין פירושו של דבר שסגל ונגבי מגלים נאמנות אופורטוניסטית עיוורת כלפי פסיקות בית המשפט העליון, וככל הנראה מדובר בקירבה אמיתית ועמוקה בין עמדותיהם הכנות לבין עמדותיהם של שופטי בית המשפט. התוצאה היא שקול הפרשנות המשפטית בעיתונות הישראלית הוא חרגוני, ויש לו זיקה רעיונית עמוקה מאוד עם נשוא כתיבתם. תרומה כלשהי לגיוון התמונה תוכל, אולי, לבוא מ"ידיעות אחרונות", שאיננו מעסיק כלל פרשן קבוע לענייני משפט. ■

אביאל ליווד הוא סטודנט למשפטים באוניברסיטה העברית

חובת ההוכחה

הצעתו של השופט אהרון ברק להפעיל פיקוח שיפוטי על העיתונות הכתובה ראויה להיגן

בהרצאה שנשא בתאריך 13 במאי 1996, ביום עיון לרגל הופעת ספרו של פרופ' זאב סגל, "חופש העיתונות: בין מיתוס למציאות", העלה נשיא בית המשפט העליון, אהרון ברק, רעיון למחשבה. הוא שאל: "האם מוטלת על העיתונות הפרטי חובה כלפי הפרט - בין אזרח רגיל ובין עיתונאי - לתת להם במה לדעותיהם?". לפי זה, העיתונות הפרטית היא במה. עיתון פרטי ממלא תפקיד ציבורי, הוא מוביל ציבורי של השיח הציבורי, הוא שולט על במת הדיבור, באשר קיימת ריכוזיות של שליטה בכמה זו. "העיתון הפרטי שולט על האוויר הדרוש לנשימתה של הדמוקרטיה... במה זו היא גם נכס ציבורי, שהעיתון מחזיק בו כנאמן של הציבור... כבעל פונקציה ציבורית חלים על העיתון גם עקרונות יסוד של המשפט הציבורי (בדומה לגור פים פרטיים אחרים הממלאים פונקציה ציבורית, כמו חברת החשמל, חברת קדישא ועוד; הערה שלי, לפי דבריו של ברק בהמשך אותה הרצאה - מ.ק.) - לפעול באובייקטיביות: אסור לו להפלות, עליו לדאוג לדיווח אמיתי ואמין, אסור שיהיה בו ניגוד עניינים, עליו לפעול מתוך חובת אמונים, עליו ליתן זכות גישה, והכל באופן סביר ובמידה הראויה, כפי שמתחייב לפי המהות של כל עניין ועניין...".

בצד העיסוק בחופש העיתונות, המדגיש את זכויותיהם של העוסקים בעיתונות, נשמעים לאחרונה קולות המסבים את תשומת הלב לחובותיהם של העוסקים. מבחינה זו, יש להעריך בחיוב הן את מגמת דבריו של הנשיא ברק והן את זו של דברי הנשיא היוצא שמגר, שפורסמו ב"הארץ" - ספרים" בתאריך 17.7.1996. ואולם, ראוי להסתייג מן הרעיון שהעלה הנשיא ברק, אם היתה כוונתו להפעיל פיקוח שיפוטי על העיתונות הכתובה. בשורות הבאות לא אתייחס לסוגיית היחסים הפנימיים מו"ל-עורך-עיתונאי.

הנשיא ברק אינו מבחין די הצורך בין תפקידיה השונים של העיתונות: לספק מידע ולשמש במה לדעות. אם מדובר בתפקידה ככמה לדעות, מה משמעותה של אובייקטיביות? ברק עובר מהר מדי מן העיתונות כמוסד אל העיתון היחיד. הוא מתייחס אל העיתון כאל "הבמה שבאמצעותה תה מתקיימת הדמוקרטיה", ומייחס לו שליטה על האוויר הדרוש לנשימתה של הדמוקרטיה. תיאור זה היה הולם אילו היה כלי תקשורת אחד. אין הוא מתאים למציאות שבה יש כמה עיתונים ואמצעי תקשורת רבים. נפש של עיתונות חופשית הוא ריבוי

וגיוון של במות. על כך יש לשמור מכל משמר, ואין לשלול שימוש בחוק על מנת למנוע מונופוליציה של התקשורת. כאשר קיימות במות אחדות, אין כל היגיון בבניית מערך של חובות ומערכת של פיקוח שיובילו בהכרח להאחדה, לכך שהבמות תהפוכנה יותר ויותר ל"הבמה", לעיתון אחד בווריאציות אחדות, כלומר יישחקן הייחודי והטיפוסי - שהוא בהכרח הסובייקטיבי והמגמתי - של כל אחת מן הבמות. המבחן לקיומו של שוק חופשי של מידע ודעות אינו בבחינת כל אחד מן העיתונים בנפרד אלא בהאזנה לתזמורת כולה, וככל שהבמות מגוונות יותר, כך ייטב כבר עתה בולט בישראל מיעוט העיתונים שאפשר לשרטט פרופיל רעיוני או השקפתי שלהם. ניתן לשרת

את האינטרס הציבורי, ובצורה טובה, גם על-ידי נקיטת עמדה, גם על-ידי אמירות חד-משמעיות, חד-צדדיות, בלתי-מאוזנות. טובת הציבור תיפגע אם העיתונות כולה תתכנס למרכז, לאיזשהו אמצע אפרפר. הרעיון שהעלה ברק הוא אפוא בכיוון לא נכון. זאת ועוד: לא ברור מהו היסוד שבשמו אפשר במשטר דמוקרטי למנוע את קיומם של עיתונים מגמתיים. לכן גם אין, למיטב ידיעתי, אף משטר דמוקרטי שהלך בדרך זו. לא ברור כלל כיצד ניתן להתייחס למי ששולט על עיתון כאל מי ש"שולט על מעיין או על אוצר טבע". שהרי מי שרוצה לייסד עיתון - הדרך פתוחה בפניו לעשות כן.

חובה להביא בחשבון את ההשלכות שיהיו למהלך כזה על סוג האנשים שיהיו מוכנים להיות מוציאים לאור ועורכים של עיתונים. ייעל-מו כליל מהנוף הזה - ומספרם נמצא כבר עתה בירידה - אנשים שיש להם מה לומר. הסטריליזציה שהעיתונים יעברו תעקר את הלהט המאפיין מי שיש להם השקפת עולם או אמונה. יאבד אותו "מותר" שהופך את העבודה בעיתון לשליחות, ושעבור חלק מן הציבור הוא גם המשמעותי יותר בעיתון.

הצבת דרישות יתר שלא ניתן להגשימן באופן מעשי, כמו אובייקטיביות וזכות גישה (כפי שעולה מעלייתה ונפילתה של דוקטרינת ההגינות בארצות-הברית ומאמרו של ירון אזרחי ב"עין השביעית", גיליון מס' 3, "איוון זו אגדה"), עלולה ליצור תמריץ נוסף לתמריצים שקיימים כבר היום לברוח מן העיסוק ברציני ובמשמעותי לטובת העיסוק ברכילות, בטריוויאלי, שאיננו חשוף לביקורת שיפוטית. זאת ועוד, ניתן יהיה להתנכל לחופש הביטוי - ולא חסרים לו אויבים - על-ידי העלאת דרישות ותביעות בלתי-אפשריות לאובייקטיביות ולאיוון. ולא ירחק היום שתישמע הדרישה לציונות מערכת העיתון באופן שיבטיח את אופיו האובייקטיבי. גם הטלת האיסור של ניגוד עניינים על העוסקים בעיתונות היא מרחיקת לכת ביותר: לכאורה, עשוי להשתמע ממנה איסור על בעל עסקים להיות מו"ל של עיתון הון, בין השאר, בנושאים עסקיים. כיצד יתקיימו אפוא עיתונים? סבירה הרבה יותר החלטת מועצת העיתונות בדבר הטלת חובת גילוי ידועה במסורת הדמוקרטית הזהירות המופלגת מפני הטלת פיקוח על התכנים המתפרסמים בעיתונות. אין ביטחון שפיקוח המופעל בשם המטרות הנעלות ביותר, כגון אלה שעליהן מכריז ברק, לא יתגלגל למה שלאמיתו של דבר אינו אלא צנזורה וסתירת פיות, והסכנה גדולה במיוחד כאשר המטרות המוצהרות (למשל, אובייקטיביות) אינן בנות-השגה. מבחינה זו, אין הבדל מהותי בין פיקוח שיפוטי לבין התערבות של המחוקק. יתר על כן, כניסה שיפוטית לתמונה עלולה לשמש מתאבן למחוקק. גם כאשר השלטון נוטל לעצמו רשות לקבוע מה טוב לאזרח לדעת בשמם של גיוון הדעות והאובייקטיביות, ות, "סופו שהוא קובע גם מה טוב לאזרח

לחשוב; ואין סתירה גדולה מזו לדמוקרטיה אמיתית, שאינה 'מודרכת' מלמעלה" (השור פט לנדוי בפסק הדין: אולפני הסרטה בישר-אל נגד גרי). קיים ניגוד חריף בין הרעיון והאתוס של חופש העיתונות לבין הרעיון להפעיל פיקוח שיפוטי על העיתונות. המסר העיקרי הוא דווקא החופש - חופש גם מפיקוח שיפוטי.

הרעיון של ברק טומן בחובו את האפשרות לכפות על עיתון להיות "אובייקטיבי" דרך פרסום אין-ספור עמדות, וזהו כוח מסרס. הוא עלול לחסל את העניין בעיתון ולפגוע בחופש העיתונות ובמשטר הדמוקרטי. זאת ועוד: כיוון שהעיתון חייב להתקיים, ויש לו עניין טבעי בתפוצה רחבה, יש לו בהכרח עניין לשקף קשת רחבה של דעות, כדי שקהל מגוון של קוראים יוכל למצוא בו עניין ולראות בו עיתון שלו. מה שהחיים מסדרים, ברוב המקרים, באופן מניח את הדעת, מזמין, ואף מחייב, אי-התערבות ממסדית. לעניין זכות הציבור לדעת - התחרות בין העיתונים מבטיחה כי בתחומים שמעניינים באמת את הציבור לא תתקיים, על-פי רוב, צנזורה עצמית. אין בכך

הרעיון של ברק טומן

בחובו את האפשרות לכפות

על עיתון להיות "אובייקטיבי",

וזהו כוח מסרס

לסמוך עליה לעניין זה, וממילא תיפגע גם יוקרתה של הרשות השופטת. הנשיא ברק עצמו הודה שהרעיון שהעלה כרוך בפגיעה בחירותה של העיתונות, ביכולתה לקיים ויכוח ציבורי ללא מעצורים וללא איסטי- ניסיות, וכן בפגיעה בזכות הקניין. על מנת להצדיק פגיעה כזו צרי- כים להתקיים שני תנאים עיקריים: שתהיה מטרה מאוד ראויה, ושח- שיבותה תעלה על הפגיעות האמורות. אל לה למטרה זו להיות עניין מופשט. היא צריכה לנבוע מבעיה אמיתית שמצמיחה המציאות. לא ניתן להשיג מטרה זו בדרכים אחרות שאינן כרוכות בפגיעות כאלה. לדעתי, לא עלה בידי ברק להראות כי תפיסת כל עיתון כאילו הוא "הבמה הציבורית" היחידה הינה מטרה ראויה - לא במישור העיוני ולא במישור המציאות. גם לו עלה הדבר בידו, לא ברור מדוע עדיפה הדרך של משפוט התחום על פני הפגמה של ערכים וחובות מתחום האתיקה המקצועית. בתחום זה, יש מקום להטמיע את הפונקציה הצי- בורית של העיתונות. גישתו של ברק, לאחר שתעבור עידון והתאמה לאופי המיוחד של העיתונות, עשויה לשמש אורים ותומים מקצועי, אך לא מצע לנורמות משפטיות אכיפות.

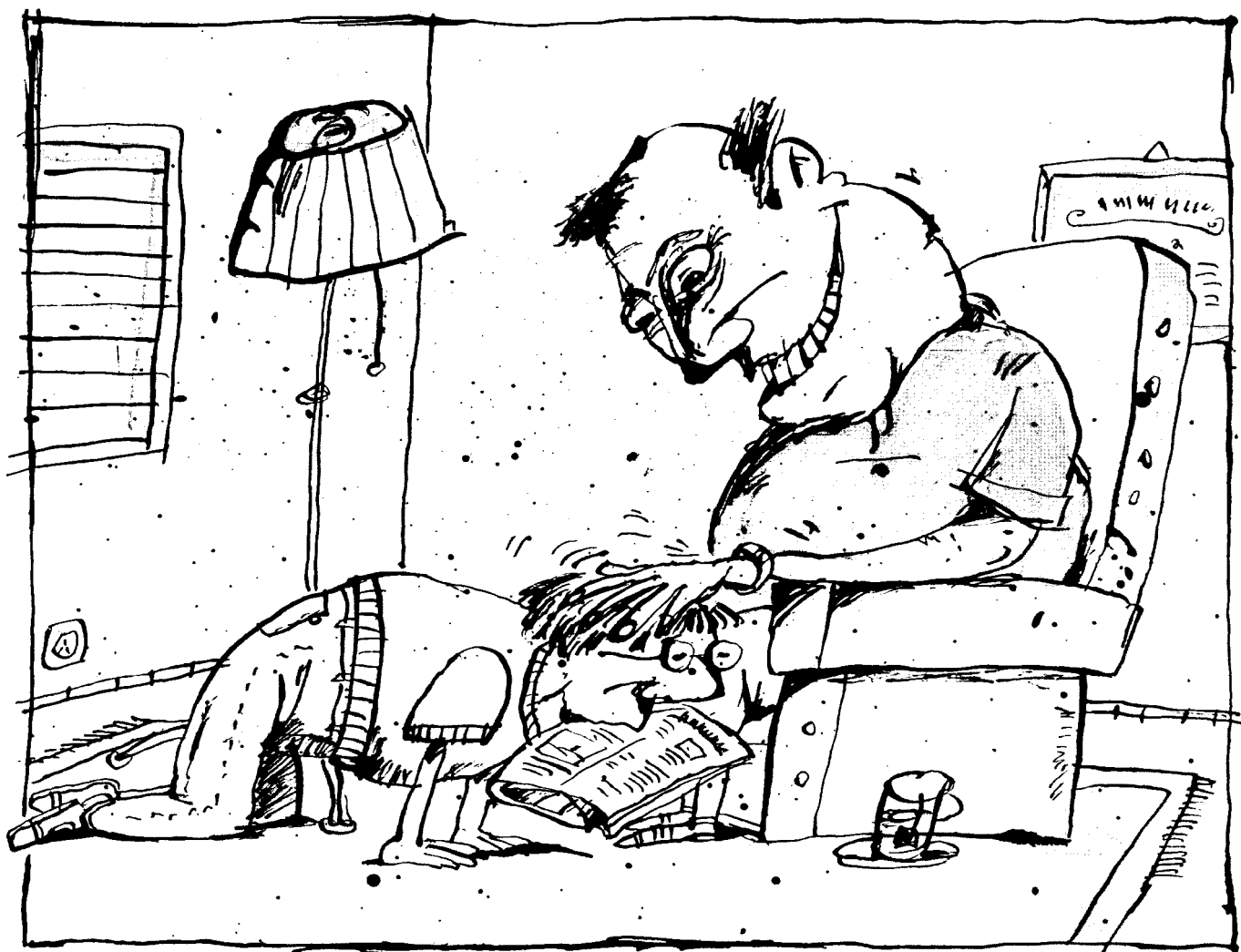
ברק צודק באמרו כי יש להידרש לבעיות מהדור השני של סוגיות בחופש הביטוי, שאינן מתמקדות בהגנה על העיתונות מפני השלטון, ואולם, הרעיון שהעלה כמצע לבחינה איננו מועיל. אדרבא, נזקו עולה על תועלתו. אין מקום לקלקל את הישגי הפסיקה בהגנה על חופש העיתונות מפני השלטון בהזמנת השלטון וכך לשלול, למעשה, מן העיתונות את החופש שלה. ■

מרדכי קרמיצר הוא פרופסור למשפטים באוניברסיטה העברית ועמית בכיר במכון הישראלי לדמוקרטיה.

כדי להביע שביעות רצון ממעמדה של זכות זו בחברתנו, אך תפארת חיזוקה לא יהיה על הדרך שמעלה ברק.

בבחינת התמונה הכוללת יש להביא בהשבון את ערוצי השידור הצי- בוריים - הרדיו והטלוויזיה - הנוקקים לגלי האתר שהם קניין הצי- בור, שמוטלות עליהם חובות של המשפט הציבורי, והם נתונים לפי- קוח שיפוטי. קיומם יוצר גיוון בתוך הסל התקשורת, של תקשורת ציבורית ותקשורת פרטית, שהוא חיוני ויש לשמר, גם על-ידי שמירת האופי הפרטי של התקשורת הפרטית. תקשורת ציבורית מבטיחה את קיומו של סטנדרט שאליו ניתן להשוות את התקשורת הפרטית מבחינת האחריות הציבורית. חשוב לא פחות - יש בו כדי להבטיח כי העיתונות הכתובה תהיה בתחרות עם האלקטרונית לעני- ין פרסום מידע שיש בו עניין לציבור. החלטה שלא לפרסם תצטרך להביא בחשבון לא רק את העיתונים המתחרים אלא גם את התקשו- רת האלקטרונית. יש בכך כדי ללמד על חשיבותה של התקשורת הצי- בורית, ולעורר דאגה עמוקה מבחינת תכניותיה של הממשלה החדשה. נכון שהשוק החופשי של הדעות אינו מושלם, אך גם לעניין זה אסור לטפח ציפיות יתר. הרעיון של שוק חופשי, המתנהל בתנאים של תחרות שווה בין הרעיונות השונים ומבטיח את נצחונה של האמת, הוא יותר בבחינת אידיאל, ויש בו יסודות מיתיים שאינם שונים מיסודות מיתיים דומים בעניין יכולתה של הפוליטיקה, יכולתו של המשפט ויכולתם של השופטים למלא את תפקידיהם באופן מושלם.

בין תפקידיה של העיתונות גם התפקיד לבקר, ללא מורא וללא משוא פנים, את הרשות השופטת. ספק אם העיתונות תוכל למלא תפקידה זה כהלכה אם תהיה נתונה תחת פיקוח שיפוטי הדוק. הציבור ודאי לא יוכל

שידורי היצף

תפוצתן הגדלה והולכת של רשתות שידור כלל-עולמיות מעוררת שאלות: כיצד מבטיחים בהן רמה מקצועית אחידה וכיצד מיישבים את הסתירה בין הנטייה לשדר בשפה אוניברסלית לבין רצון של תרבויות לשמור על ייחודן

בעת מלחמת המפרץ גויסתי לשירות מילואים כמתאם שידורי הרדיו והטלוויזיה מטעם דובר צה"ל. בעוד אנו מתארגנים, צפינו בכתבה בסי.אן.אן המתארת את נפילתו של טיל הסקאד הראשון בתל-אביב, צוין שם המקום המדויק שבו נפל הטיל. עברו 24 שעות קריטיות עד ששכנענו את סי.אן.אן ואת הרשתות האחרות ששידור מידע על מקום נפילת הטילים יסייע לסדאם חוסיין לטווח את הטיי-ליים הבאים ביתר דיוק. השבנו שחיי אדם חשובים יותר משתי דקות של טלוויזיה.

החידוש שבמצב לא היה עצם השידור הישיר מלוויינים בטלוויזיה, אלא העובדה שהפעם לא היה מדובר במשחק כדורסל או במופע רוק. זאת היתה מלחמה, וזה כבר משחק אחר. זיהינו כמה תופעות הכרו-כות בשידורים ישירים בזמן מלחמה:

1. שידורים חיים בזמן מלחמה יכולים לסכן חיי אדם. תמונות הטלוויזיה שצפינו בהן שודרו בעולם כולו, גם בבונקר של סדאם חוסיין בבגדאד.

2. מקבלי ההחלטות בעולם כולו, החל בנשיא ארצות-הברית וכלה בראש ממשלת ישראל, צפו בדבקות בשידורי הסי.אן.אן. הם קיבלו מידע מידי ובלתי-אמצעי על הנעשה בשדה הקרב. למרות אפשרויות המניפולציה, הצנזורה ומגבלות הכתב, זה היה שידור חי מבגדאד, מקו החזית, וזה היה העניין הקובע.

3. הטלוויזיה שימשה כמדיום של דו-שיח בין נשיא ארצות-הברית לסדאם חוסיין, כאשר כל צד יודע שהצד השני צופה בו בדבקות ומנתח כל מלה ומשפט (תופעה דומה של טלה-דיפלומטיה ראינו בנובמבר '77, בדו-שיח הטלוויזיוני שהתנהל בין הנשיא המצרי אנואר סאדאת לראש הממשלה מנחם בגין, שבעקבותיו הוחלט למעשה על ביקור סאדאת בארץ).

4. אזרחי ישראל היושבים בחדרים האטומים, צמודים לרדיו, קיבלו שיחות טלפוניות מחבריהם וקרוביהם בעולם, שתוארו להם מה מתרחש סביבם. אם תרצו, היתה זו תופעה חדשה של שילוב הטל-פון והטלוויזיה. חסר היה רק המחשב, כדי שתהיה זו תחילתה של אוטוסטרדת המידע.

רופרט מרדוק, אולי האישיות הגלובאלית ביותר בשידורי טלוויזיה, תיאר את ההפתחות הטכנולוגיות המאפשרות שידורים גלובאליים כ"מפחידות, אבל מרגשות עד עצירת הנשימה". עם מערכות הטלוויזיה והכבלים, גבולות לאומיים ופיסיים אינם חשובים עוד.

ממשלות כבר אינן יכולות לפקח או לשלוט על זרימה חופשית של מידע. ואולם הבעיות הפוליטיות, התרבותיות והכלכליות הקשורות בזרימה כזאת של מידע מוסיפות להתקיים, ולעתים אף מתרבות. ננסה לנתח בקצרה שני נושאים מרכזיים שמביאה איתה הטלוויזיה הגלובאלית. האחד הוא רשתות החדשות הגלובאליות, והשני הוא השידורים המקומיים.

תפקידן של רשתות גלובאליות לענייני חדשות הופך לרציני ביותר בעתות משבר: רעידות אדמה, שטפונות, שריפות, פעולות טרור, רציחות פוליטיות, מהפכות ומלחמות. אלה הן "שעותיהן היפות" של הרשתות הללו. הן משקיעות את מרב הזמן והמרץ בסי-קור חי של האירוע, וזאת קודם כל מפני שזו סיבת קיומן, ושנית, כיוון שזו הזדמנות לבנות קהל צופים (רייטינג) ויוקרה. סיבה שלישית היא שיש להן בשעות אלה יתרון על פני רשתות הטלוויזיה הרגילות, המחויבות ללוח שידורים רגיל וקבוע כדי לשמור על ההכנסות מפרסומות ועל האינטרסים של המפרסמים. ולבסוף, הרשתות הגלובאליות מרוויחות יותר בעתות משבר.

בשעות משבר ניתנת עדיפות לשידורים ישירים מן השטח, ולפעמים הפיקוח המערכתי לוקה בחסר כתוצאה מכך. זכור הוויכוח סביב הדיווחים של כתב הסי.אן.אן בבגדאד, פיטר ארנט. עם זאת, מאלף להיווכח שאחרי מלחמת המפרץ הפכה סי.אן.אן בעיני רבים לארגון חדשות חשוב ביותר.

סי.אן.אן תעמוד בקרוב בתחרות מול יוזמות חדשות של רופרט מרדוק; כינון שותפות של אן.בי.סי ושל מייקרוסופט; שותפות של איי.בי.סי והבי.בי.סי, שמטרתה להקים רשתות גלובאליות לשידורי חדשות. בינתיים משרדת סי.אן.אן לכמתאיים מדינות ומגיעה למי-ליארד בתים כמעט. אנשים אינם מתחברים לסי.אן.אן כדי לצפות בה מדי יום בשעה קבועה, אלא כדי שתעמוד לרשותם האופציה לצפות בערוץ הבינלאומי כאשר ידוות על מאורע המעניין אותם. סי.אן.אן משרדת מסרים משותפים לאליטות בעולם: מנהיגים פוליטיים, אנשי עסקים, אנשי תקשורת ודיפלומטים. עובדה זו עצמה מקלה על התקשורת ביניהם. השידורים נתפסים כמובאים על-פי אמות מידה מערביות של הגינות ואיזון.

הפעילות הזו של סי.אן.אן ושל רשתות מתחרות העומדות לקום מעלה כמה בעיות: ראשית כל, מתעוררת השאלה אם יש צורך במערכת חדשה של סטנדרטים מקצועיים לרשתות הגלובאליות, ומי יכול לפקח על מערכת כזאת.

הנה למשל תופעה המחייבת חשיבה מקצועית: סי.אן.אן מציינת במצלמות וידאו אנשים שאינם עיתונאים, כדי שישפכו לה כתבות מקומיות או דיווחים מזוויות סיקור שהצוותים הרגילים של הרשת אינם יכולים לספק לה. היא גם מזמינה כתבות מארגוני שידור סביב העולם. מתעוררת השאלה, על-פי אילו

סטנדרטים מקצועיים פועלות הרשתות הללו? למי נתונה נאמנותה של הרשת כאשר הקהל הוא גלובאלי? למי צריך לתת דין וחשבון כאשר הקהלים שאליהם משרדים הם במידה מסוימת חסרי פנים?

בעיה שנייה היא סוגיית השליטה ברשתות הגלובאליות. הרשתות המרכזיות, למעט הבי.בי.סי, נשלטות בידי שני אנשים פרטיים: טד טרנר ורופרט מרדוק. כאשר הודיע מרדוק על כוונתו להקים רשת שתתחרה בסי.אן.אן, הוא נימק זאת בין השאר בכך שלטעמו, טד טרנר הוא ליברל והרשת שלו שמאלנית. מרדוק טען שהרשת שלו, לעומת זאת, תדאג לטפח ערכים מסורתיים. כזכור, עיתוניו של מרדוק היו התומכים הגדולים במרגרט תאצ'ר. השליטה וההכוונה של רשתות גלובאליות הן אפוא עניין שיש לתת עליו את הדעת.

רופרט מרדוק מנמק את

כוונתו להקים ערוץ שיתחרה

בסי.אן.אן ברצונו לטפח

ערכים שמרניים

נושא מרכזי נוסף שהזכרנו הוא הקונפליקט המובנה בין שידורים לוקאליים לשידורים גלובאליים. לפנינו שני תהליכים מנוגדים: מצד אחד, שידורים גלובאליים המכווצים את העולם ומזרימים מידע ללא גבולות. מצד שני, שאיפה של ארצות ולאומים לשמור על מסורתם, שפתם ותרבותם. מצד אחד הופך הכפר הגלובאלי למעין תרבות (טלוויזיונית) אוניברסלית, ומצד שני, אנשים מוכנים להרוג זה את זה בשם היסטוריה שונה, דת אחרת וזהות תרבותית נבדלת. הטלוויזיה ממלאת בקונפליקט זה תפקיד חשוב.

ארצות-הברית משחקת כאן תפקיד מכריע. נראה כי יש אמת מסוימת בדבריו של ז'אק לאנג, שר התרבות הצרפתי לשעבר, על האימפריאליזם התרבותי האמריקני הנעשה באמצעות הטלוויזיה. 80% מסרטי הקולנוע שהעולם צופה בהם הם סרטים הוליוודיים. במרבית ארצות העולם אנשים מעדיפים לצפות בסרטים אמריקניים על פני סרטים מקומיים. בטלוויזיה מביאות הרשתות הגלובאליות חדשות, ספורט ובידור אמריקניים לעולם כולו. התרבות הפופולרית האמריקנית כובשת את דמיונם של רבים בעולם. קוקה-קולה, ג'ינס, מקדונלד'ס, מדונה, מייקל ג'קסון, מג'יק ג'ונסון - כל אלה הפכו לסמלים גלובאליים. משחקי האן.בי.איי משודרים ביותר ממאה ארצות, אס.טי.וי הפכה לרשת הגלובאלית של הדור הצעיר, והיא מביאה לצעירים בכל העולם מוסיקה, סגנון חיים, אופנה ודימויים המשפיעים על התנהגותם ונותנים להם את ההרגשה שהם שייכים למעין תרבות אוניברסלית.

רשתות החדשות הגלובאליות מביאות עמן ערכים מערביים ותרבות דמוקרטית שאינן רצויות בארצות מסוימות באסיה ובאפריקה. רופרט מרדוק, בניסיון לפייס את הסינים ולחדור לשוק הפוטנציאלי הענק הזה, הסכים להיענות לדרישתם שלא להעביר לסיין את שידורי הבי.בי.סי.

הסכם גא"ט, המסדיר את יחסי המסחר והמכסים בין המדינות בעולם, נחתם בדצמבר 1993. הסעיף הנוגע לטלוויזיה ולקולנוע נשאר פתוח לדיונים נוספים. האי-רופים, בהנהגת צרפת, דרשו לקבוע מכסות של יבוא אמריקני בכל הנוגע לשידורים בתחנותיהם. בעיני האמריקנים זו בעיה של עסקים וחופש המסחר; מבחינת האי-רופים זו בראש ובראשונה בעיה תרבותית, המעורבת בגאווה לאומית וברצון לשמר זהות תרבותית אירופית. התפתחות הטלוויזיה הגלובאלית היא תוצאה משולבת של טכנולוגיות חדשות ושל תפוצתה הגדלה של התפיסה הכלכלית של שוק חופשי. היא תפתח או תיעצר לפי שיקולים פוליטיים ותרבותיים. כוחם של הכסף, הטכנולוגיות והעסקים קיים; אבל אמביציות מרחיקות לכת של שימוש בעוצמות הללו עשויות לבלום את התנופה ולהביא, אולי, להתנגשות בין תרבויות. ■

ארון צוקרמן הוא פרופסור בחוג לקולנוע ולטלוויזיה באוניברסיטת תל-אביב ועומד בראש הקתדרה לשידורים בינלאומיים באוניברסיטה של ניו-יורק

איור: רוני אופנהיים

משל על כיכר העיר

הפרטת השידור הציבורי תאיץ את התנוונות הדמוקרטיה הישראלית

לאחרונה נחשפו מסמכים ותעודות לא ידועים השופכים אור חדש על תהליך התנוונותה של אם כל הדמוקרטיה, הדמוקרטיה האתונאית הישירה בזמן העתיק, אפשר היום להבין תהליך זה כרצף של ששה שלבים. שלב א': העם היה מתכנס בכיכר העיר לדיונים בנושאים הציבוריים העומדים על הפרק ומחליט בקולות הרוב, לאחר ויכוחים נוקבים, על המדיניות הרצויה.

שלב ב': מושלי העיר ניסו להשפיע על החלטות העם על-ידי התערבות בכללי הכניסה אל כיכר העיר והשימוש בה, ובעיקר על-ידי הבטחת עדיפות לדוברים המשקפים את עמדות הממשלה. דוברים שניסו לבקר את השלטון או לחלוק על תמונת המציאות שהוא מציג בפני העם קופחו ולא זכו לזמן המגיע להם מול דוכן הנואמים.

שלב ג': בלחץ עשירי העיר הוחלט לתת לכמה בעלי רכוש להשתמש במחצית מכיכר העיר להקמת קוינו ולונה פארק. הוכינים הבטיחו אסירה פות עם יוכלו להתקיים גם בחצי שלהם, אך בכפוף ללוח הזמנים של הקוינו וגן השעשועים. נציגי ציבור רבים תמכו בהחלטה, כאמצעי לשבור את המונופול של הממשלה על כיכר העיר ולחזק את חופש התקשורת בדמוקרטיה האתונאית.

שלב ד': רוב הציבור החל לנהור לחצי המסחרי של כיכר העיר, שהפך בהדרגה לאתר בידור מרכזי. הוכינים, שהבטיחו לראשי הציבור להמשיך ולאפשר לקיים אסיפות גם בגן השעשועים, גילו שאם ישלבו באסיפות העם הגרלות ומופעי קרקס, יוכלו להתעלם מהסתירה שבין חובתם הציבורית לאינטרס הכלכלי של עשיית רווחים. כך החל המרכיב האזרחי של אסיפות העם להצטמק בהדרגה, עד שכמעט לא נמצא הבדל בין אסיפות העם לבין מופעי בידור פופולריים.

שלב ה': פרנסי הציבור הממונים על חצי הכיכר שנשארה בידיים ציבוריות נבהלו מהנהירה אל החלק המסחרי של הכיכר, שהפכה לגן שעשועים צפוף. כדי למנוע התרוקנות נוספת של כיכר העם הציבורית, החליטו טו אף הם לשלב הגרלות ומופעי בידור באסיפות העם. גם כאן התרחב, אם כן, המרכיב הבידורי על חשבון המרכיב הפוליטי-האזרחי, עד שקשה היה להבחין בין שני חלקי הכיכר. מדינאים ודוברים שלא הצליחו לשעשע את העם, נאלצו לפנות את מקומם לסוג חדש של מדינאים - בדרנים, היכולים להפוך נאום פוליטי לחוויה תיאטרלית. זו היתה אפוא תקופה של מעבר הדרגתי מפוליטיקה כדרמה לפוליטיקה כקומדיה.

שלב ו': המושלים החלו להבין שככל שהעם עוסק יותר בהגרלות ובמופעי הבידור, כך הוא מקדיש פחות זמן לעיסוקים האזרחיים. ככל שמימוש הזכות הקדושה של כל אזרח לבחור בבידור על חשבון פוליטיקה גבר, כן גדל חופש הפעולה של המושלים וקטנה חשיפתם לביקורת. כצפוי, המושל הדמוקרטי האחרון הציג להפריט גם את חצי כיכר העיר שנשארה ציבורית, וכך להוסיף לקוינו וללונה פארק שבחצי המסחרי גם קרקס ענק. כדי לשכנע את חברי מועצת העיר להסכים להפרטה זו, הובטח להם שישלבו במופעי הקרקס.

כאמור, בעקבות התפתחות זו הירדדה הדמוקרטיה האתונאית בהדרגה לדיקטטורה דמוקרטית, כלומר דיקטטורה בהסכמה מלאה - כלומר, בשתיקה - של העם. אתונה הפכה למדינה שמושליה מנהלים ללא כל מעצורים את חיי אזרחיה, שהפכו לעבדים מאושרים. בדיקטטורה הדמוקרטית הזאת כל אזרח מפעיל ללא לאות וללא כל מגבלה את חופש הבחירה שלו לקפון מקוינו לקוינו.

כמובן, הדמוקרטיה האתונאית איננה הדמוקרטיה היחידה היכולה להרוס את עצמה בדרך דמוקרטית. בחברה ההמונית של זמננו אי-אפשר לכנס את העם בכיכר העיר, ולכן הפך השידור הציבורי - כיכר העיר האלקטרונית - למקום המפגש העיקרי בין אזרחים, קבוצות, רעיונות וכמובן בין דוברי הממשלה ודוברי הציבור. מסיבה זו אין היום מדינה דמוקרטית שאין בה שידור ציבורי. אך בכל המדינות הדמוקרטיות יש לחצים להפוך את כיכר העיר האלקטרונית לתיאטרון, לקרקס או לגן שעשועים אלקטרוני. עוד לפני המהפכה הצרפתית הביע הוגה הדעות הדמוקרטי רוסו את חששו מפני נטייתו של העם לברוח מן האחריות הכרוכה בחירות: "החופש", כתב, "נועד לבעלי קיבות חזקות". רוסו התנגד להקמת תיאטרון בעירו, בגלל החשש שהאזרחים ינהרו אל עולם הבדיון והדמיון כמפלט מהמציאות, מהחירות ומן האחריות האזרחית. היום נראה כי העדת תכניות בידור על פני תכניות בנושאים ציבוריים, באמצעות שלט-רחוק, מגשימה את הסיטוט של רוסו. את הפסיביות הפורליטית שמשגיגה הדיקטטורה באמצעי הפחדה, משיגה הדמוקרטיה של סוף המאה העשרים באמצעות הפיתוי. הפרטת השידור הציבורי פירושה בעצם חיטול האופציה שעדיין נשארה למספר לא מבוטל של צופים להתנהג כאזרחים ולא כצרכנים המכורים לשעשועים ולהימורים טלוויזיוניים.

היכולת להגן על כיכר העיר האלקטרונית כמכשיר חיוני של הדמוקרטיה מפני הפרטה שתהפוך אותה לגן שעשועים היא אחד המבחנים הגדולים לים והקשים ביותר של הדמוקרטיה בנות זמננו. ישראל פגיעה במיוחד לסכנה זו, שכן היא נמצאת כבר בין השלב החמישי לשלב האחרון של תהליך ההידרדרות.

תחת הנהגתו הבטוחה של מרדכי קירשנבאום טושטשה הזהות הציבורית של הערוץ הראשון במידה המקטינה את היכולת להגן עליו כשירות ציבורי השונה באופן מהותי מהערוץ המסחרי. עובדה זו משמשת היום כנימוק לתומכי הפרטת הערוץ הציבורי (למשל בני שרון, במאמרו "הארץ", 23.6.96), המציגים נימוקים כלכליים צרים לביטול הערוץ הציבורי תוך התעלמות מהפן הציבורי של רשות השידור ושל ערוץ 1 כמכשיר חיוני של התהליך הדמוקרטי.

בהקשר זה, הניסיון לפתות את הציבור בהבטחה הגדולה של ביטול האגרה דומה לדמגוגיה של דוברים המציעים לבטל את המסים. הציבור הוא כמובן הקורבן הצפוי של "הברית הקדושה" בין כרישי השוק החופשי - שהם לעתים בעלי המונופול - לבין הממסד הפוליטי.

דווקא בישראל, שבה כבר יש מונופול בתחום העיתונות הכתובה וכן ניכרות מגמות מסוכנות של בעלות צולבת בתקשורת, הפרטת השידור הציבורי עלולה לחזק את הריכוזיות בתחום זה, הרגיש כל-כך לדמוקרטיה וירווחת האזרחים.

האגרה המוטלת באופן אוניברסלי על כל בעלי מכשיר טלוויזיה הופכת את אזרחי המדינה למעין בעלי מניות מוסריות וזכות הצבעה וביקורת אזרחית בעניינים הנוגעים לשידור הציבורי. משלמי האגרה רשאים לצפות מרשות השידור שתדאג לשירות מעולה במתן מידע איכותי, החיוני ליכולת התפקוד של האזרחים בכל מערכות החיים, כולל בזירה הפוליטית, הכלכלית והחברתית.

ד"ר עמרי בן-שחר, חוקר במכון הישראלי לדמוקרטיה, מצביע על כך שההבדל בין מידע באיכות גבוהה למידע באיכות נמוכה הוא לעתים קרובות סמוי מעיני הציבור. לכן לבעלי הזיכיון המסחרי אין בדרך-כלל תמריץ כלכלי לספק לציבור דווקא את המידע האיכותי, היקר יותר, ולכן קשה לסמוך על השוק כמנגנון המבטיח את איכותו של המידע שהטלוויזיה המסחרית - וגם העיתונות המסחרית - מספקת לציבור בכל הנושאים. מסיבה זו, שידור ציבורי עצמאי ואמין, החסין מפני לחצים פוליטיים וכלכליים, הוא צינור חיוני לשמירת הסטנדרטים האיכותיים של מידע, ובתור שכזה הוא גם משפיע לטובה על השידורים המסחריים. מי שמציע להמיר את הזיקה האזרחית בין צופי הטלוויזיה לרשות השידור הציבורי רית בויקה מסחרית, מוכן למעשה להפוך את הדמוקרטיה הישראלית לקרקס. ■

ירון אזרחי הוא פרופסור למדע המדינה ועמית בכיר במכון הישראלי לדמוקרטיה

לשון הרע

חאלד גנאים

"כל החיילים רוצחים"

חופש הביטוי וכבוד החיילים - מבט השוואתי

זה שנים אחדות ניטש בגרמניה ויכות עז על הגבול בין הזכות לכבוד לבין חופש הביטוי. הוויכוח נסב על פסיקה שעניינה הדבקה מדבקות על רכב פרטי, בתיק שהגיע לערעור בבית המשפט העליון, לאחר שנדון בערכאות נמוכות יותר. עובדות המקרה היו כדלקמן: בתקופת מלחמת המפרץ הדביק העותר, מחנך ופציפיסט, שתי מדבקות על מכוניתו. במדבקה אחת היה כתוב: "כל החיילים רוצחים", כשהאות "T" במלה "SOLDATEN" (חיילים) משרטטת בצורת צלב ומתחת למשפט נמצאת חתימתו של קורט טוכולסקי, סופר גרמני ומתנגד למשטר הנאצי שנפטר בשנת 1935 בגלות בשוודיה. בסמוך למדבקה זו הדביק העותר מדבקה נוספת, ובה תצלומו המפורסם של הצלם הספרדי קאפא ממלחמת האזרחים בספרד, המראה חייל שנפגע מכדור, נופל וזורק את נשקו, ומעליו כתובה המלה "WHY?". בתי המשפט הפליליים הרשיעו את העותר בעבירת העלבה שבפרק לשון הרע בחוק הפלילי הגרמני. בעתירה לבית המשפט החוקתי טען העותר שהרשעתו בעבירה הנ"ל היא פגיעה לא מוצדקת בחופש הביטוי ובחופש המצפון. בית המשפט החוקתי קיבל את העתירה, וקבע שהתנהגות העותר מהווה מימוש לגיטימי של חופש הביטוי. בנימוקו הבהיר בית המשפט שחופש הביטוי הוא זכות עליונה שבאמצעותה מגשים הפרט ומפתח את אישיותו. חופש הביטוי מבטיח את ההליך

הדמוקרטי ומהווה יסוד חשוב לקיום המשטר. בית המשפט קבע שאת ההתבטאויות במהלך הוויכוח הציבורי צריך לפרש לפי מובנן החברתי, תי, היינו, כיצד אדם סביר היה מבין אותן, בנסיבות העניין, ולא לפי מובנן המשפטי-מקצועי. כאשר ציטט העותר את קורט טוכולסקי, הוא לא טען במפורש או במשתמע שהחיילים הם פושעים ורוצחים לפי הדין הפלילי, אלא, הוא הביע את התנגדותו למלחמות בכלל ואף לעצם הצורך בצבא; הוא התנגד לכל צורה של המתה במלחמה. באמצעות המדבקה עם תמונת החייל שנפגע והמלה "WHY?" שאל העותר: מדוע הורגים? מדוע מנצלים חיילים? מדוע משתמשים בחיילים כאמצעי להשגת מטרות אידיאולוגיות? ובכך ביקש לומר: די לשחק בחיי אנשים. בית המשפט ראה בהצבת השאלות ביקורת חריגה, אך לגיטימית, על המנגנון הצבאי, ביקורת שמטרתה עשיית חשבון נפש והנעת האחראים לחשוב מחדש על עמדותיהם.

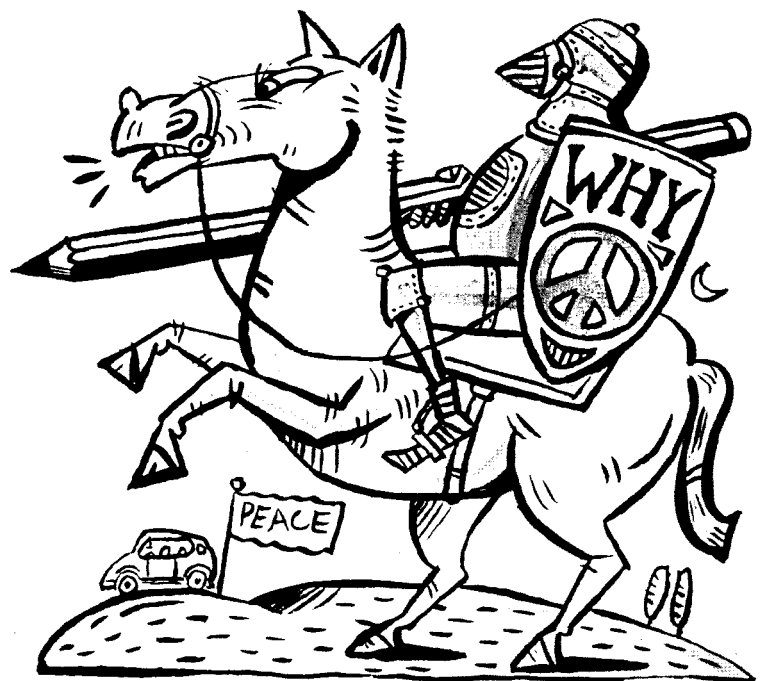
פסק הדין נתקל בביקורת חריפה בקרב משפטנים ואנשי ציבור. היו גם מי שהציעו, וביניהם חברי פרלמנט, חקיקה שתאסור התבטאויות כאלה, קרי: חוק עוקף בית המשפט החוקתי. לעמדה זו לא היה כל סיכוי בתרבות הפוליטית הגרמנית שלאחר מלחמת העולם השנייה ולאור פסיקתו של בית המשפט החוקתי, שלא מאפשרת חוקים עוקפים כאלה.

לפני שנשווה את המצב בגרמניה למצב בישראל, יש לציין שעבירת לשון הרע על הציבור היא אפשרית בישראל אם כתב אישום על עבירה כזו מוגש על-ידי היועץ המשפטי לממשלה או בהסכמתו. אילו התרחש המקרה בארץ, סביר להניח שהיועץ המשפטי לממשלה לא היה מבקש להעמיד את העותר לדין, וזאת לאור העולה מפסיקת בג"ץ 588/94, של נגד נגד היועץ המשפטי לממשלה והרב גורן, האומרת: "מדיניותה הכללית של התביעה היא להמעיט ככל האפשר בהעמדת אדם לדין בגין התבטאויות שהתבטאו", וזאת מחשש הפגיעה בחופש הביטוי, שהוא "עקרון יסוד במשפטנו". אפשר גם להצביע על התבטאויות חריפות שאמנם לא היוו עילה להעמדה לדין, למשל דבריו של פרופ' ישעיהו ליבוביץ' ז"ל נגד חיילי צה"ל.

אילו נדון המקרה בפני בית המשפט העליון, סביר להסיק שבית המשפט היה מקבל את הערעור ומבטל את ההרשעה. לפי סעיף 6 לחוק איסור לשון הרע, "המפרסם לשון הרע ככוונה לפגוע, לשני בני אדם או יותר וזלת הנפגע, דינו מאסר שנה אחת". בעניין בורוכוב נגד יפת קבע בית המשפט שהאיוון בין חופש הביטוי לבין הזכות לשם טוב נקבע בסעיף 6 לחוק, ולפיו חופש הביטוי נסוג בפני הזכות לשם טוב רק אם המפרסם לשון הרע התכוון לפגוע בכבוד הזולת. בעניין הביטוי "הכוונה לפגוע" קבע השופט גולדברג שפירושו "המטרה לפגוע, היינו השאיפה לפגוע בכבוד", ואילו השופט ברק גרס שפירושו "מתוך רצון, או מתוך מטרה, או מתוך מניע לפגוע בכבוד". בעניין מדביק-המדבקות מגרמניה, נוכל לומר אפוא כי העותר הדביק את המדבקות כדי להביע את התנגדותו למלחמות ולצבא בכלל, אך לא כדי לפגוע בכבודם של החיילים.

חרף המסקנה שבבית משפט ישראלי היה העותר נענה, ראוי לשקול אם אין מקום לכלול גם במשפט הישראלי הוראה מפורשת, לפיה התבטאויות מסוג זה מותרות כאשר קיים בהן אינטרס ציבורי, כדוגמת ההוראה הקיימת בחוק הגרמני. ■

חאלד גנאים הוא עורך מחקר במכון הישראלי לדמוקרטיה

מסיבת עיתונאים

דחליל במקשה

קראתי בעניין ובצער את הגיליון השלישי של "העין השביעית". בעניין - עקב היות העי" תון מוקדש לנושא המעניין אותי מטעמים שאין צורך לעמוד עליהם. בצער - כיוון שהח" מצתי את שני הגיליונות הראשונים, וכיוון שהרגשתי חסר גם בגיליון זה, העוסק בעיקר בלקחי מערכת הבחירות לכנסת ובכיסויה בעי" תונות הישראלית. בבואי להעיר על החיסרון, גם כאן עלולים דברי להיות בנאליים וצפויים מדי. מטבע הדברים, אתחיל בכך שלא מצאתי בחוברת התייחסות של ממש לכיסוי ולהערכת הבחירות והתוצאות במגזר הערבי, לבד ממאמרה הזועם של אורית שוחט, "עופו לנו מהעיניים", המבטא את דאגתם של "כל מי שהישראליות היתה חשובה לו".

ובכן, הייתי מבקש להעיר לאורית שוחט כי הסיסמה "ביבי טוב ליהודים" התאפשרה בגלל כישלון העיתונות. בנימין נתניהו וחבריו לא בחלו בקולות הערבים ועשו מאמצים גלויים וסמויים לזכות בהם. אילו הקדישה העיתונות לביקורי נתניהו במגזר הערבי את תשומת הלב

ורשמי של ערפאת איננו דמות פופולרית בקרב הערבים בישראל, ואיננו יכול להיות כזה יותר משגריר ישראל בווינגטון, המע" מיד בסכנה קיומית את מעמד המשופר של היהודים בארצות-הברית על-ידי הצגת מועמ" דותו לקונגרס בתקופה של מאבק אלים בין אמריקה וישראל.

הרשות הפלסטינית, כנציגות העם הפלסטיני, גי, אינה מציעה לערבים בישראל דבר פרט להעמקת חשד היהודים בנאמנותם למדינה. בניגוד למקובל לחשוב בחוגים רחבים בישר" אל, היא מהווה מקור סכנה ונטל רגשי על הערבים אזרחי ישראל. רבים בקרבנו חוששים כי ביום מן הימים יעלה לשלטון בישראל כוח שיאמץ לעצמו את התיאוריה של רחבעם זאבי וישפר אותה עד כדי יצירת "לחץ פסיכי סביר" כדי שנפנה לחיות עם בני עמנו בעזה, בירי" חו ובשכם. ובניגוד לדעה המקובלת כיום בישראל, מצבם של תושבי הרשות הפלסטינית כיום איננו טוב יותר ממצבם בימי הכי" בוש הישראלי הישיר. להפך, כיום הם סובלים משני אדונים לפחות.

ואת המקום הראוי, היתה מצליחה לסרס את האפקט של פנייה שוביניסטית מצד הליכוד וחוגי הדתיים הקיצוניים לקהל יהודי מוסת.

כמו-כן תרמה העיתונות - ובעיקר הטלוויזיה - לבניית הדימוי של ביבי נתניהו כמושיע לאומי ליהודים, כאשר ניפחה במשך השנה האחרונה את דמותו של ד"ר אחמד טיבי, ובזאת הזמינה למעשה את הסיסמה "או ביבי או טיבי" - וכל זאת מתוך זליזה בלתי-מבוק" רת של דברי רהב של הגינקולוג מטייבה. חיים יבין ("מר טלוויזיה") הטריח את עצמו אישית ליצירת סרט, שלא נעדר סממנים של תעמו" לה, "למנהיג" הערבים בישראל, ואף הצליח לגייס לסרט להקה גדולה ומרשימה של דמוי" ות מגוונות ובעלות משקל, מיאסר ערפאת ועד חיים רמון ואברהם גמר-חוסין.

התוצאה ידועה: טיבי לא הצליח להתרומם ולגייס קהל שיבטיח לו מושב בכנסת - והוא חס על כבודו, כבוד יאסר ערפאת וחיים יבין, והתפטר. אבל העיתונות הישראלית לא ערכה חשבון נפש ולא נתנה לעצמה דין וחשבון על שהקימה דחליל במקשה הנמצאת בחממה. העיתונאים הישראלים לא הבינו כי נציג

נטאללה מצור. נצרח

ראיה ניצחת

בגיליון "העין השביעית" מס' 3 כתב אבי פוזן על שיהות הטלפון שניהל עם חותמי המודעה שבה דרשו 26 חותמים איוון בתקשורת. מעל לכותרת מובאות שלוש שורות באותיות גדולות, שהעורך ראה אותן כנראה כחשובות ביותר. אולם, הכתוב בהן אינו תואם את העובדות שבמאמר עצמו. מבין 24 האנשים שמר פוזן דיבר עמם, 15 - כלומר הרוב - לא התקשו כלל להביא דוגמה מוחשית. אחרים ציינו שלו ידעו שיידרשו להביא דוגמה, לא היו מתקשים לעשות כן במהירות.

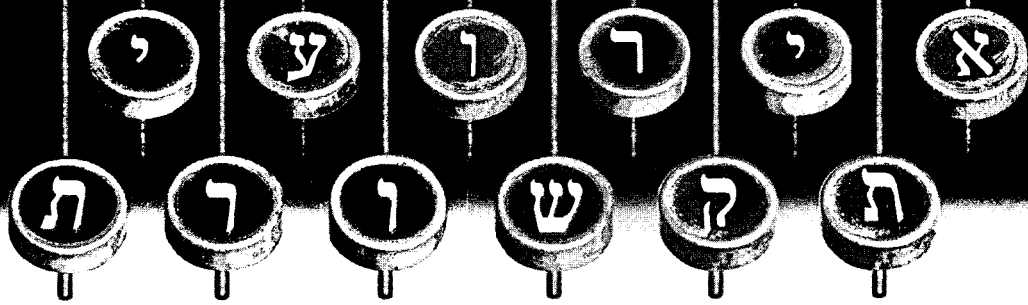
מכאן שהמשפט המודגש, "...אין להם ראיות ממשיות כמעט כדי לבסס את טענתם, אבל יש להם תחושות", אינו תואם את האמת והוא בדיוק כפי שטענו חותמי המודעה: עיוות המציאות בכיוון הרצוי לכותב, ובמילים אחרות: דוגמה נוספת לאי-איוון בתקשורת.

עודה זהר. ירושלים

"מסיבת עיתונאים" הוא מדור התגובות של "העין השביעית"

איור: יואל באום

סנות הפיראטים

האם משהו משתנה ביחסן הסלחני של רשויות החוק לתחנות הרדיו הפיראטיות? לאחר שנים שבהן עשרות תחנות פעלו כמעט ללא הפרעה (ראו "אירועי תקשורת", "העין השביעית", גיליון מס' 1), הודיעה בחודש יולי שרת התקשורת, לימור ליב-נת, כי יינקטו צעדים להתמודדות עם הבעיה.

ליבנת קיימה כמה דיונים בעניין זה עם פקידים בכירים, ואף יזמה התייעצות משותפת עם שרי המשפטים וביטחון הפנים בנושא אכיפת החוק כלפי מפעילי תחנות הרדיו הבלתי-הוקיות. העילה לטפל בנושא היא שיבוש שים חמורים שגרמו שידורים פיראטיים לתפקודו של מגדל הפיקוח בנמל התעופה בן-גוריון. בסיוור שערכה ועדת הכלכלה של הכנסת בנמל התעופה נמסר כי עשרות תחנות פיראטיות, המשדרות בעיקר מיהוד, מאור יהודה, מחולון ומבת-ים, משבשות בצורה חמורה את הקשר בין מגדל הפיקוח למטוסים הנוחתים וממריאים בנמל. התחנות משדרות בעיקר מוסיקה בתדרים המיועדים לקשר בין טייסים למערכת הבקרה בנמל התעופה. בכמה מקרים קלטו טייסים שביקשו לנחות מוסיקה מזרחית רועשת במקום את הוראות הנחיה תה של מגדל הפיקוח. "מעריב" דיווח כי במקרה אחד שיבשו השידורים גם את המערכת האל-קטרונית המכוונת את המטוסים לנחיתה, והיה צורך להפעיל מערכת ידנית מיושנת כדי להנחית מטוס בואינג 747 עמוס בכ-400 נוסעים.

לפני זמן-מה הושבת נמל התעופה למשך שעות אחדות

על-ידי פקחי הטיסה, כדי למחות על כך שלא נעשה דבר נגד השידורים הפיראטיים המסוכנים. בעקבות השביתה פשטו המשטרה ומפקחי משרד התקשורת על כמה תחנות פיראטיות והתרימו את צידן, אבל זמן קצר אחר-כך הן שבו לשדר. על רקע השיבוש שים הנמשכים אף הוזהרו חברות תעופה זרות את רשות שדות התעופה כי מינהל התעופה האמריקני עומד להכריז על נמל התעופה בן-גוריון כמסוכן. ■

"הכשר" לערוץ 7

חברי כנסת ומשפטנים עוסקים בחודשים האחרונים בחיפוש נוסחה שתאפשר להעניק הכשר חוקי לערוץ 7, תחנת הרדיו הפיראטית, שמנהליה מעדיפים להגדירה כ"תחנת הרדיו הדתית-ימנית". בתקופת המשלה הקודמת הופעל על משרד התקשורת לחץ פוליטי כבד שלא לנקוט צעדים נגד התחנה, המשדרת מאז 1988, ועם חילופי השלטון הכריזו ראשי התחנה כי הם מצפים ש"ערוץ 7 יעלה ליב-שה", כלומר יוכל לשדר באופן חוקי, ולא מספינה מול חופי הארץ. דרישתם נהנית מתמיכה של ח"כים רבים בליכוד, במפד"ל ובמפלגות נוספות.

השאלה העיקרית היא איך מעניקים לתחנה פיראטית מעמד חוקי, מבלי להפוך על פיו את התהליך המתבצע בשנים האחרונות, של מתן מכרזים והענקת זכויות לתחנות רדיו אזוריות מסחריות.

בראיון ל"הארץ" הוזהר מנכ"ל הרשות השנייה לטלוויזיה ולרדיו, נחמן שי: "אם מכשירים את

ערוץ 7, צריך לקבוע שכל הזכויות לתחנות האזוריות הם עניין אנכרוניסטי. לא ייתכן שערוץ רדיו ירכוש לעצמו את הזכות לשדר רק בגלל העובדה שהוא כבר משדר. אם אתה מכשיר אותו כרשת ארצית - יקומו כל זכייני ערוץ 2 ויגידו שגוילים את פת לחמם. אחרים יקומו כל התחנות הפיראטיות וירצו מעמד חוקי, ואחרים יבואו כל מיני אנשים פרטיים ויתבעו לעצמם רדיו פרטי. הרי התקיימו מכרזים, ואנשים נאבקו על הזכות לשדר, ופתאום בא מישו ומקבל את זה מן המוכן".

אחת האפשרויות להכשרת הערוץ היא הכרזתו כתחנת רדיו אזורית ליהודה ושומרון, שלא נכלל בחלוקת האזורים לתחנות הרדיו האזוריות עד עתה. מנהלים בערוץ 7 דוחים את ההצעה הזו מכל וכל: הם מבקשים לראות בתחנה ערוץ ארצי.

ובעוד המשפטנים מתלבטים, מחזק ערוץ 7 בפועל את מעמדו כתחנת רדיו לכל דבר: כתביו נראים בשטח כמעט בכל אירוע רשמי, מדווחים בגלוי מן הכנסת, ואחד הכתבים אף הוזמן להצטרף למסעו הראשון של ראש הממשלה, בנימין נתניהו, לארצות-הברית - למרות שמדובר, לפחות לפי שעה, בתחנה שאיננה פועלת במסגרת החוק. ■

הגבלות על "ידיעות אחרונות"

צו-ביניים שהוציא בית הדין להגבלים עסקיים בראשית יולי קובע כי "ידיעות אחרונות" לא יתנה את אספקת העיתון, או את אופן אספקתו, לנקודות מכירה כלשהן בהתייבות לרכוש עיתון-

נים מקבוצת "ידיעות אחרונות" בלבד.

הצו ניתן על בסיס הסכם בין הממונה על ההגבלים העסקיים, ד"ר יורם טורבוביץ, לבין "ידיעות אחרונות", לאחר שטורבו-ביץ דרש להוציא צווים שימנעו מן העיתון הגדול במדינה - שהוכרו כמונופול באספקת עיתון יומי בשפה העברית - לעשות מעשים העלולים להביא להנצחת כוחו המונופוליסטי בדרכים בלתי-הוגנות.

המאבק המשפטי שניהל טורבו-ביץ חשף כמה מהשיטות שבהן מתנהלת התחרות על מכירת עיתונים בדוכנים ובחנויות: בין היתר התגלה ש"ידיעות אחרונות" דורש מבעלי דוכנים להציג את העיתון ולעומת זאת להסתיר את "מעריב", באופן שרק מי שיבקש אותו במפורש יוכל לקבלו. על-פי הצו, ישלח "ידיעות אחרונות" חוזר לכל נקודות המכירה, ובו יקבע בין היתר: "על נציגי 'ידיעות אחרונות' באזורך נאסר להפסיק לספק לך 'ידיעות אחרונות', 'לאשה', 'פנאי פלוס' או 'ראש אחד' אם אתה מוכר או משתתף במבצעי מכירות של 'מעריב', 'הארץ', 'ג'רוולס פוסט' או כל עיתון אחר... אם אתה קונה מ'ידיעות אחרונות' ביום חול שבעה עיתונים או יותר, ועומד בתנאי התשלום המקובלים, 'ידיעות אחרונות' חייב לספק לך את עיתוניו".

צו-הביניים קובע כי אחת לרבי-עון יהיה רשאי "ידיעות אחרונות" לפנות לממונה על ההגבלים העסקיים בבקשה לשקול את תחולת הצו על נקודות מכירה מסוימות, והממונה יהיה רשאי להתיר ל"ידיעות אחרונות" שלא לספק את העיתון לנקודות מסוימות. ■